

DE
SYNTAXI APULEIANA

DISSERTATIO INAUGURALIS

QVAM AD SVMMOS IN PHILOSOPHIA HONORES AB
AMPLISSIMO PHILOSOPHORVM ORDINE MONASTERIENSI
RITE IMPETRANDOS SCRIPSIT

MAXIMILIANUS LEKY

RATIBORIENSIS.

TYPIS ROBERTI NOSKE BORNENSIS

MCMVIII

CONSENSU ET AUCTORITATE ORDINIS PHILOSOPHORUM DISSERTATIONEM TYPIS
EXPRESSAM ESSE TESTATUR

v. LILIENTHAL
ORDINIS PHILOSOPHORUM H. A. DECANUS.

AD ORDINEM PHILOSOPHICORUM DE COMPROBANDA DISSERTATIONE RETTULIT
G. KROLL, PROFESSOR P. O.

EXAMEN RIGOROSUM HABITUM EST DIE VII. MENSIS NOVEMBRIS A. MCMVII.

GUILELMO KROLL

SACRUM.

Apuleium multum in priscae latinitatis imitatione versatum et in ea ipsa priscorum ostentatione proprietatem quandam eius dictionis esse sitam saepius iam viri docti his ipsis temporibus affirmaverunt idque nonnumquam exemplis probaverunt. (Ex his commemorare satis habeo, quae exposuit Kroll in Mus. Rhen. 52, 569 sq. et Gatscha in capite primo dissertationis, quae inscribitur: Quaestionum Apuleianarum cap. III — diss. Phil. Vind. vol. VI, 1898).¹⁾

Equidem in hoc opusculo conficiendo id mihi proposui, ut hunc Apulei archaismum — ut ita dicam —, qui quidem attineret ad syntaxin, uberius inquirerem exemplisque explicarem. Sed quamvis rem explorare studuerim, persuasum tamen habeo, qui ad Apuleium accuratius accedat, ab eo fortasse haec vel illa inventum iri, quae opusculum meum suppleant.

Es libris, quibus usus sum, affero praeter Apulei librorum editiones notas²⁾ praecipue hos:

Heinr. Koziol, Der Stil des Lucius Apul., Wien 1872.

Henr. Kretschmann, de latinitate L. Apulei, diss. Regim. 1865.

Heinr. Becker, Studia Apuleiana, Berlin 1879.

Joann. Piechotta, Curae Apuleianae, Breslau 1872.

Cetera, velut quae Helm scripsit in Philol. Suppl. 9, aliaque id genus facile ex adnotationibus cognoscas.

Quod attinet ad priscae latinitatis genus dicendi, Holtzii syntaxi prisc. script. lat. non plane carendum esse putavi; Plauti et Terenti sermonem, quantum potui, illustravi ex illis crebris summaeque curae plenis adnotationibus, quas fecerunt Lorenz, Brix-Niemeyer, Driatzko (-Hauler, -Kauer).³⁾

---

¹⁾ Hic cum de aliis rebus tum de ea re init quaestionem, quae ex ipsa scriptorum priscorum lectione fluxerint et quae per alios posterioris aetatis Apuleius comperuerit de priscis. Atque ex collectionibus singulorum vocabulorum vel locutionum similium id tandem bono iure colligit Apuleium ex poetis priscis legisse praecipue Plantum et Terentium nec minus sane Ennium et Lucilium, ex prosae orationis scriptoribus Catonem hic esse afferendum. Sed accuratiora de hac re eruere, vel id, ut recte Gatscha dicit, vetat, quod reliquiae tantum horum scriptorum exstant.

²⁾ Opusculo iam confecto Helmii quoque Metam. editionem inspexi atque quibus quidem locis ab eo dissentiam, plerumque in adn. protuli. Nonnumquam enim etiam hic — sicut summa fecerat licentia Vliet — Apuleianae dictionis proprietatem non satis respiciens iniuria procedere mihi visus est ad lectiones emendandas.

³⁾ Priusquam haec dissertatio typis exprimeretur, mihi prae manibus fuit etiam Lindsayi 'Syntax of Plautus', Oxford 1907. Paucis equidem locis rationem habui huius libri, multis vero aliis ipse eum bene ac facile poteris respicere.

Iam vero hic vel illic non neglecta sunt, quae de singulorum auctorum sermone disputaverunt viri docti, velut quae collecta inveni in illa ephemeride a Woelfflino edita (Arch. f. lat. Lex. u. Gr.).

In rerum dispositione facile invenies me in summis esse secutum Schmalzii historiam syntaxeos latinae (ap. Iw. Muell. 1900³), quem librum magno cum commodo pertractavi; sed nonnumquam ob quaestionis meae proprietatem utile esse censui ordinem mutare.

Atque ad extremum addo mihi non semper utile visum esse, omnia cuiusque rei exempla Apuleiana enumerare. Sed ad rem accedamus.

1. De partibus sententiae.

a) De praedicato et subiecto.

1. Saepius apud Apuleium verba finita omittuntur. Quem usum familiaris certe sermonis proprium praecipue priscorum (Plaut., Caton., Ter.) dictio prae se fert; ubi quidem posteriore aetate idem usu venit, ibi plerumque non minus eandem familiarem consuetudinem profert. Ac maxime verba dicendi et faciendi per ellipsin supplenda sunt. Comitorum cf. hos versus: Ter. Phorm. 101sq. Ibi continuo Antipho 'Voltisne eamus visere?' Alius 'censeo: Eamus; duc nos sodes'. Phorm. 797 Ei, video uxorem: paene plus (sc. dixi) sive similia quam sat erat. Plaut. Merc. 352 Nunc si dico ut res est atque illam mihi me Emisse indico, quemadmodum existimet me? Ter. Ad. 656 Quid illas censes? etc. cf. Haul. ad Phorm. 80; Brix ad Trin. 811 (De tali apud Ciceronem usu disputat Madvig ad de fin. I, 9, ex Petronio et Phaedro affert exempla Haupt op. III, 377, cf. etiam Vahlen Herm. XV, 277).

Huiusmodi igitur apud Apuleium dicendi rationem, quamvis etiam aliunde orta esse possit, tamen pro summo Apulei veterum studio et ostentatione non sine bono iure ex priscorum imitatione repetemus.

Atque verbum dicendi desideratur:

Met. 1,20 Haec Aristomenes. Met. 2,5 haec mecum Byrrhena satis anxia. Met. 2,20 Ad haec ego subiciens: 'vera memoras'. Met. 1,22 'bene' ego et illico ei litteras Demeae . . trado. Met. 8,18 Sic ille, sed nos . . reliquam viam capessimus. Ap. 11 Sed sumne ego ineptus, qui haec etiam in iudicio? an vos potius calumniosi, qui etiam haec in accusatione; item Ap. 42,44, alibi. Flor. 16 (175,18) sed de hoc tum ego perfectius, cum vos effectius.

Verbi faciendi vel agendi ellipsis statuenda est:

Met. 1,26 quam salve agit, inquit, Demeas noster? quid uxor? quid liberi? quid vernaculi? Met. 4,8 clamore ludunt, strepitu cantilant, conviciis iocantur ac iam cetera . . Lapithis . . similia. Met. 6,32 quid aliud quam meum crastinum deflebam cadaver? Met. 1,25 sed non impune (sc. 'hoc facitis', quamquam hic vel alibi etiam alia sup-

plendi ratio potest adhiberi). Met. 3, 13 dii mihi melius, quam ut . . . patiare. Ap. 98 male vos, qui suggestistis. Cum his confer ex comicis:

Ter. Phorm. 80 Noster mali nil quicquam primo. Plaut. Trin. 811 quid illum putas Natura illa atque ingenio? iam dudum ebruius (cf. Haul. et Brix ad hos versus). Phorm. 144 Quid paedagogus ille, qui citharistram? Andr. 804 Quid vos? quo pacto hic? satine recte? 806 Quid Glycerium? (at cf. Pl. Trin. 51 Quid agit tua uxor? Ter. Andr. 267). De aliorum scriptorum tali usu vide Reisig-Haase III p. 831 N 610, Nepotis huius dictionis exempla praebet Lupus 'Der Sprachgebrauch des C. Nepos', Brl. 1876 p. 3., Senecae rhetoris Thomas in Philol. Suppl. VIII 212, cf. etiam Nipperdey ad ann. IV 34.

Hanc verbi faciendi detractorem saepius invenimus ita, ut apud verba auxiliaria (velle, solere, posse) 'facere' mente audiatur. Id ipsum crebro occurrit in comicorum sermone:

Plaut. Men. 752 Ecaster pariter hoc atque alias res soles. Trin. 705 Non enim possum, quin exclamem. cf. praeterea Lor. ad Mil. 220, 262 et Brix ad Capt. 238. Ex locis Apuleianis huc pertinentibus affero:

Met. 4, 7 quae diebus ac noctibus nil quicquam rei quam merum saevienti ventri tuo soles aviditer ingurgitare (Locutio ipsa ex Plauto est sumpta, cf. Curc. 127 ingurgitat impura in se merum avariter faucibus plenis). Met. 6, 9 cachinnum extollit et qualem solent frequenter irati, caputque quatiens et ascalpens aurem dexteram 'tandem' inquit . . . Ap. 18 quippe haec et alia flagitia divitiarum alumni solent; ibidem: delicias ventris et inguinum neque vult ulla neque potest.

Verba etiam movendi et oriendi per ellipsin omittuntur:

Met. 2, 25 animum meum permulcebam, cum ecce crepusculum et nox provecta et nox altior et dein concubina altiora et iam nox intempesta, mihiq; oppido formido cumulator quidem, cum . . . mustela . . . constitit. Met. 2, 32 dumque . . . proximamus, ecce tres quidam . . . forēs nostras . . . inruentes ac . . . conterriti etc.¹⁾ Quamquam eiusdem structurae exempla apud comicos invenire non potui, similem tamen rationem indicant Ter. Andr. 361 Ego me continuo ad Chremem. Phorm. 482 Quantum metuist mihi, videre huc salvom nunc patruom, Geta! (Summatim cf. Holtze II 21 sq.)

Cum hac Apulei scribendi consuetudine plane congruit, quod formae verbi 'esse' multimodis apud eum omittuntur. Nonnulla certe erunt referenda ad priscorum in dicendo usum, multa vero usitatiora vel pervulgatiora sunt toti latinitati, quam ut tangant nostram quaestionem. Ac primum quidem comicorum est proprium, 'esse' detrudere verbis 'potis pote'.

cf. Plaut. Trin. 352 Quando equidem nec tibi bene esse pote pati neque alteri. Mil. 457 Sceledre, e manibus amisisti praedam: tam east quam potis Nostra erilis concubina. cf. etiam Brix ad Trin. 352, Lor.

¹⁾ Dubitandum igitur est, an iniuria Helm (p. 95, 9) addat <fit> Met. 4, 26.

ad Pseud. 229. Repetunt hoc dicendi genus nonnumquam poetae, in prosa oratione Varro, Cic. Att. 4, 13, 2, Apuleius denique et Fronto (Schmalz. p. 215, 10). Legimus enim Met. 2, 11 quam pote tutus; atque per coniecturam, sed satis certam idem: Met. 1, 11 quam pote longissime. Met. 8, 16 quantum pote (cf. Helm p. 189, 17). Quod ad exemplum persaepe deest 'esse', sicut:

Met. 1, 6 hem, inquam, mi Socrates, quid istud? quae facies? quod flagitium? Met. 2, 7 felix et . . . beatus, cui permiseris. Met. 10, 14 bene, quod. Met. 1, 7 quod unctui, quod tersui, ipse praeministro. Met. 7, 13 nam et alias curiosus et tunc . . . optabam. Ap. 6 quid omnino, quod. Flor. 7 (156, 12) aetas illi cum Socrate, patria Elis, genus ignoratur: gloria vero magna, fortuna modica, sed ingenium nobile, memoria excellens, studia varia, aemuli multi.

Haec exempla, quae facile possunt augeri, laxae sane sunt orationis neque multum distant a liberiore comiorum usu, quamvis ne ab aliis quidem scriptoribus prorsus sint aliena. cf. Schmalz p. 215, 10 a et de comicis Haul. ad Phorm. 46, Brix ad Trin. 535. Id vero, quod saepe 'sunt, est etc.' omittit Apuleius apud partic. perf. pass., atque 'esse' apud gerundium, infin. fut act., infin. perf. pass., praetermitto ea de causa, quam supra attuli. Coniunctivus 'sit' per ellipsin supplendus est: Met. 11, 23 Quaeras forsitan, quid deinde dictum, quid factum; Met 1, 1 quis ille, paucis accipe (at vide Helm ad h. l.); cf. Ter. Andr. 120, Plaut. Pers. 773 et Schmalz p. 216.

2. Adversus legem logicam subiectum ab Apuleio per anacoluthon sive attractionem, quae vocatur, casu obliquo exprimitur (cf. R. Foerster, 'Quaest. de attract.' Berl. 1868, p. 20).

Plat. 2, 12 corporum sanitatem, vires, indolentiam ceteraque eius bona extraria, item divitias et cetera, quae fortunae commoda ducimus, ea non simpliciter bona nuncupanda sunt.

Hanc dicendi rationem saepissime apud veteres (Plaut., Caton., Ter.) invenimus, eorumque vulgarem dictionem Apuleium imitatum esse certe statuendum est. confer quae exempla enumerat Brix ad Trin. 985: Quia illum, quem ementitus es, ego sum ipsus Charmides. Curc. 419 sed istum, quem quaeris, ego sum. Amph. 1009 Naucratem, quem convenire volui, in navi non erat e. q. s.

Simili attractione adhibita scribit Apuleius:

Flor. 7 (152, 14) Alexandro illi, longe omnium excellentissimo regi, cui ex rebus actis et auctis cognomentum magno inditum est, . . . eius igitur Alexandri multa sublimia facinora . . . fatigaberis admirando. Flor. 9 (157, 7) ¹⁾ etiam anulum in laeva aureum faberrimo signaculo, quem ostendebat: ipse eius anuli et orbiculum circulerat et palam clauserat etc. Flor. 15 (167, 4) quin etiam Pherecydes Syro ex insula oriundus, qui primus versuum nexu repudiato conscribere ausus est . . . , eum

¹⁾ nisi forte quis praeferat coniungi 'anulum' cum antecedenti 'sibimet compegerat'.

quoque Pythagoras magistrum coluit. Flor. 6 (150, 14) Indi, gens populosa . . . , procul a nobis ad orientem siti . . . eorum igitur Indorum. Flor. 22 (188, 12) Crates ille Diogenis sectator, qui ut lar familiaris apud homines aetatis suae Athenis cultus est: nulla domus (<ei? VI. addit¹⁾ cum edit. Vicent.) unquam clausa erat. . Simili ratione est etiam allocutionis forma: Met. 1, 3 heus tu, inquam, qui sermonem ieceris priorem, ne pigeat te . . Met. 6, 28 tuque, praesidium meae libertatis meaeque salutis, si me . . reddideris, quas tibi gratias perhibebo . . (Fortasse Ap. 2 lectio cod. F retinenda est: 'calumnia magiae, quae facilius infamatur quam probatur, eam solum sibi delegit ad accusandum', quamvis facilis sit emendatio 'calumniam').

Certe affectat Apuleius comicorum sermonem, apud quos pervulgata est talis structura: Plaut. Mil. 140 Nam unom conclave concubinae quod dedit miles . . in eo conclavi ego perfodi parietem. Trin. 137 Ille qui mandavit, eum exturbasti ex aedibus. Bacch. 410 Sed tu, qui pro tam corrupto dicis causam filio, Eademne erat haec disciplina tibi . .

Alia exempla affert Lor. ad Mil. 140.

3. Eum quoque vulgaris dictionis usum a praeis sumptum esse iudicabimus ab Apuleio, quo nominativi pronominum personalium adiduntur, etsi nulla vis personis inest. Apud optimos quidem scriptores hoc raro invenies, sed maxime usitatum est apud comicos vel in familiari epistularum sermone.

Met. 1, 3 Tunc ego in verba fidentior . . inquam. Met. 1, 6 Aristomene, inquit, ne tu . . ignoras. Met. 1, 12 Tunc ego sensi. Met. 4, 11 tunc nos . . comminiscimus. Met. 7, 5 ego sum praedo. Met. 11, 2 Regina caeli, sive tu Ceres . . seu tu caelestis Venus . . seu Phoebi soror . . tu subsiste. Ap. 1 quae ego cum intellexerem. Ap. 1 quo ego uno praecipue confisus gratulor. Ap. 2 quod tu cum animadvertisses. Ap. 4 haec ego de forma respondissem. Ap. 53 ne tu arbitreris. Ap. 52 at tu fortasse te putas . . Mund. 9 eam nos vocamus. Flor. 4 (149, 18) seu tu velles. Flor. 9 (159, 1) atque ego me dilectorem tuum profiteor. Flor. 16 (171, 7) Haec ego ita facta . . didiceram. Flor. 6 (151, 9) libentius ego . . disseruerim.

4. Saepius vero Apul. in verbis impersonalibus tractandis imitatur veterum dictionem (cf. Schmalz p. 217, 15). Verba deponentia significatione passiva impersonaliter usurpata occurrunt ap. Plaut., Sall., Tac., numquam apud optimos scriptores. . Atque apud Apuleium legimus: Met. 4, 33 maeretur, fletur, lamentatur diebus plusculis.

Iam vero sane praeorum auctorum exemplo Apuleius verba 'piget, pudet, paenitet' personaliter construit. Plaut. Cas. 877 ita nunc pudeo. Caec. Stat. 166 pudebat commemoramentum stupri. Plaut. Stich. 51 Et me quidem haec condicio nunc non paenitet. Alia exempla: Most. 1165 (adn. Lor.) et Holtze 122.

¹⁾ haud scio an iniuria, cf. enim Pl. Rud. 1240 Ille qui consulte, docte atque astute cavet, Diutius uti bene licet partum bene.

Met. 4, 33 pigens tristisque pergit. Met. 4, 30 iam faxo hulus etiam ipsius inlicitae formonsitatis paeniteat.¹⁾ Met. 5, 6 cum coeperis paenitere (Crebro etiam legimus: pudendus, paenitendus etc., sicut: Ap. 24 quid mihi sit pudendum. Ap. 5, D. Socr. 22; Met. 11, 28 impaenitendae te pauperiei . . committere, Plat. 2, 17). — Met. 10, 34 legitur: crocus . . defluens . . capellas odoro perpluit imbre. Simili licentia adhibita Plautus scribit Most. 111 (Lor.) Venit imber, lavit parietes: perpluont (cf. Lor. adn.).

In vulgari sermone verba impersonalia nonnumquam usurpantur forma passiva. Apuleius praebet 'pudutum est' (Flor. 3 (149, 15), Flor. 9 (157, 11), Ap. 25), item Plaut. et Petron.; apud Plaut., Petron., posteriores scriptores invenimus 'miseretur, pudetur'. Quod ad exemplum Apuleius scribit: Flor. 2 (146, 18) totum istud spatium, qua pluitur et ninguitur. Ac praeterea Met. 4, 1 cum iam flagrantia solis caleretur. cf. Plaut. Capt. 80 quom caletur . . vd. Brix ad h. v.

5. Per abundantiam saepius Apuleius subiectum — nec minus obiectum — repetit per pronomina demonstrativa (is, hic, ille); cf. Vahlen Herm. 33, 258. Is usus familiaris sermonis proprius est praecipueque excolebatur ab Catone et comicis (cf. Reisig-Haase III N. 389 et 380 b).

Plaut. Poen. 119 Ille qui adoptavit hunc pro filio sibi, Is illi Poeno . . hospes fuit. Men. 679 pallam illam, quam tibi dudum dedi, Mihi eam redde. Caton. R. R. 5, 3 amicos domini eos habeat sibi amicos, praeterea vide Brix ad Trin. 328, Lor. ad Pseud. 506, Bach Stud. Stud. II 344.

Ap. 8 belua immanis, crocodillus ille, qui in Nilo gignitur, ea quoque ut comperior . . Ap. 4 Pythagoram, qui primum se esse philosophum nuncupavit, eum sui saeculi excellentissima forma fuisse. Ap. 48 Mulierem etiam liberam . . dixistis . . eam quoque . . corruisse. Ap. 50 animi partem rationalem, quae longe sanctissima est, eam violet. Ap. 89 de aetate Pudentillae, de qua mentitus es . . de ea tibi paucis respondebo. Ap. 39 Utrum igitur putas philosopho . . utrum ei putas turpe . . ? Mund. 11 zephyrus vero, quem Romana lingua novit, hic cum surgit, Japygis nomine cieri solet.

Nonnumquam apud pronomen is repetitur substantivum. Met. 1, 2 Thessaliam . . eam Thessaliam. Ap. 4 item Zenonem ait . . eum quoque Zenonem longe decorissimum fuisse. Ap. 53 an quod libertus assiduus . . quod is libertus . . Flor. 15 (167, 20) verba . . ea verba . . Flor. 15 (166, 16) Brachmannos . . eorum ergo Brachmannum . . etc. (cf. Vahlen Herm. 33, 259).

Talis abundantiae ratio invenitur etiam apud veteres (cf. Holtze I 356 et Brix ad Mil. 140 unum conclave . . in eo conclavi). De simili structura disputat Leo, Anal. Plaut. II 24, ex I Ctorum latinitate exempla affert Kalb Arch. Lex. I 84/85 (cf. infra p. 48).

¹⁾ Iniuria VI. coni. 'ipsam', neque minus reiiciendum est, quod Helm (p. 98, 17) addit (<eam>).

6. Maxime usitatum Apuleio est, post substantiva sive notiones collectivae pluralem verbi numerum scribere. Certe haec dictio ex veterum imitatione profecta est. Apud eos pluralem numerum per synesin scriptum videmus post 'pars, quisque, uterque, alter, aliquis etc.' cf. quae adnotant Lor. ad Most. 115 et Brix ad Trin. 35 et Cap. 500, praeterea Holtze II 198sq. Lindsay Synt. Plaut p. 5. — Met. (ubi hic usus magis patet quam in ceteris Apulei libris) 4, 2 vulgus . . appellant. Met. 11, 9 sequebatur chorus . . carmen iterantes. Met. 3, 7 conspicio totum populum: risu diffuebant, . . (cf. infra p. 42). Met. 3, 2 populus procurrrens . . complevit; aditus etiam . . stipaverant. Mund. 28 pars aquam repetent. Flor. 16 (170, 5) ingens hominum frequentia convenere. Met. 4, 29 nemo . . navigabant. Met. 11, 29 consuluerunt . . sacerdos uterque. Met. 4, 10 unusquisque decurrunt. Met. 8, 27 cervices intorquentes . . sua quisque brachia dissicant. Met. 11, 18 varie quisque . . festinant. Ap. 55 dicite aliquis, si qui forte meminit (cf. Pseud. 1284 aliquis nuntiate (adn. Lor.). Adelph. 684 aperite aliquis). Flor. 20 (187, 13) tota civitas eruditissimi estis. Flor. 23 (189, 24) totum servitium hilares sunt.

7. Duobus substantivis per 'cum' praepositionem coniunctis Apuleius numerum pluralem adhibet his locis: Met. 3, 26 vector meus cum asino capita conferunt. Met. 10, 34 Juno cum Minerva tristes. Socr. Prol. p. 3, 23 G. inter se nox cum die differunt (cf. Hildebr. ad Met. 3, 224, 26). Hanc constructionem ab optimis scriptoribus neglectam invenimus apud Caton., Claud. Quadrig., Terent., Sall., Liv. veterumque ad usum Apulei dictionem respicere verisimile est (cf. Holtze II 197 et Schmalz p. 219, 19c).

b) De attributo et appositione.

1. Nonnumquam ab Apuleio adverbia cum substantivis coniunguntur, ut sint pro attributo. Hunc usum reperimus iam apud priscos, praecipue apud comicos (cf. Lor. ad Mil. 11, 741, Haul. ad Phorm. 508), posterioribus temporibus etiam apud Ciceronem raro, crebrius apud Livium et Tac. et Augusteae aetatis poetas. Ex Apuleianis tamen, quae mihi certe videntur ad comicorum sermonem accedere, sunt haec.¹⁾

Met. 7, 21 istum pigrum tardissimumque et nimis asinum? cf. Pseud. 135 homines magis asinos numquam vidi. Met. 9, 28 tu autem, tam mollis ac tener et admodum puer (Met. 2, 21 oppido puer es); cf. Trin. 366 sed hic admodum adolescentulust.

2. Perusitatum est Apuleio ac maxime in Metam., duo substantiva coniungere, quorum alterum attributi loco est. Nec non in prisca latinitate hic usus quam maxime floruit, ut hic priscos imitatum esse Apuleium facile possit conici, sicut de Varronis eodem usu indicavit

¹⁾ Fortasse autem rectius de locis, quos afferam, ita iudicandum erit, ut substantiva adiectivorum locum teneant sicut in locutione 'homo vere Romanus etc.'

Krumbiegel 'de Varron. scrib. genere quaest'. Lpz. 1892 p. 16. Rem tamen in medio relinquo, nam bono iure etiam hoc affirmaverit quis Apuleium affectare voluisse poetarum Augustae aetatis¹⁾ dictionem, qui quidem praecipue illum priscorum usum reciperent et excolerent (cf. Schmalz p. 224, 33; de eodem usu Livii: Riemann 'Etudes sur la langue et la grammaire de T. L.', Paris¹² 1884 p. 73, Nepotis: Lupus p. 9). Atque praebet Apuleius: Met. 1, 4 deus medicus (Met. 5, 9 — maritus. Met. 5, 26 — pastor). Met. 3, 29 rosae virgines. Met. 4, 32 procis regibus. Met. 7, 11 puella virgo etc. etc. vide alia apud Koziol p. 257 sq.

3. Sicut iam apud priscos scriptores etiam apud Apuleium non raro substantivum cum praepositione coniunctum attributi locum tenet. Haec ratio quamvis nonnumquam apud ipsum Ciceronem (Müller d. off. I 25, 40) inventa certissime abhorret ab eleganti dictione (cf. Reisig-Haase III N. 512). De priscis confer Holtze I 11 sq. (et Lauterbacher 'Prodigien-glaube' 27, 47).

Exempli causa affero: saepius apud hos legitur 'de' cum abl. coni. pro genitivo partitivo. Cato scribit: semen de cupresso, sextarium de eo vino etc. Apud Apuleium legimus: Mund. 26 cuius tecta fulgerent choris nive, argenti luce, flammis ex auro vel electri claritate. D. Soer. 23 ex auro et argento et gemmis monilia variegata dependent (quocum confert Gatscha p. 147 Verg. Aen. VII 278 aurea pectoribus demissa monilia pendent). Met. 9, 39 miles e legione, factus nobis obviis, . . . percontatur. cf. Plaut. Epid. 206 A legione omnes remissi sunt domum Thebis, Ter. Ad. 541 a villa mercennarium vidi (Kauer. adn). Met. 1, 9 alium de foro. Met. 9, 10 pistor de proximo castello. Met. 8, 31 salus de mea morte. Met. 7, 22 mortem de lupo etc. Alia vide apud Koziol p. 331 sq.

Ad instar comicorum certe locutionum dicta sunt: Met. 1, 12 inquit illa cum gladio; cf. Plaut. Pseud. 154 (Lor.) Te cum securi caudicali praeficio provinciae. Plat. 2, 22 hunc eundem cum eiusmodi voluptate oportet vitam vivere honestam. Met. 4, 32 Interea Psyche cum sua sibi perspicua pulchritudine nullum decoris sui fructum percipit. Met. 2, 24 calida cum oenophoris et calice. Met. 1, 18 caseum cum pane ei porrigo. Cum his confer: Plaut. Most. 463 Di te deaque omnes faxint cum istoc nomine . . . (adn. Lor.), Pseud. 298 mihi quidem profecto cum istis dictis mortuost, Ter. Hec. 134 At te di deaque perdant cum isto odio (cf. Haul. ad Ter. Phorm. 465, Lor. ad Pseud. 154). Simili denique ratione scribit Apuleius Met. 3, 5 cum me viderent in ferro.

4. Ad alia ut transeamus: Apuleius scribit Met. 2, 14 id omne latrocinialis invasit manus, quorum . . . audaciae repugnans . . . 'quorum' hic per synesin intellegitur. Eodem modo Plaut. Mil. 185 ut ne quoquam de ingenio degrediatul muliebri Earumque artem et disciplinam obtineat

¹⁾ Tota prorsus patet haec quaestio. quanti sit momenti ad Apulei scribendi consuetudinem imitatio poetarum dictionis — nec minus etiam linguae Graecae. Poetarum quidem in studiis permultum esse versatum Apuleium ostendit Gatscha in diss. supra l.

colere. Similia Plauti exempla adnotat Lor. ad. h. v. Ex Apuleio praeterea addantur: Flor. 6 (151, 11) est apud illos genus, qui . . . novere. Flor. 9 (154, 17) genus invenitur, qui . . . malint (Idem nonnumquam etiam apud Cic.; cf. Kühner L. Gr. p. 20). cf. etiam Flor. 20 (187, 13) et 23 (189, 24): supra p. 11. Varia persaepe ratione adhibent comici hanc per synesin constructionem (scelus qui, patronum quae etc.; cf. quae adnotat Lor. ad Most. 242).

Addo hoc loco quandam Apulei dictionem, quae et ipsa mihi videtur respicere ad comicorum sermonem: Ap. 23 profiteor mihi ac fratri meo relictum a patre HS XX paulo secus, idque a me longa peregrinatione imminutum. Ap. 71 avus modicum reliquerat, mater sestertium quadragies possidebat, ex quo sane aliquantam pecuniam . . . filiis debebat. cf. Plaut. Trin. 403sq. minas quadraginta accepisti a Callicle. . . . Quid factum est eo? Pronomen 'eo' singulari numero ponitur, quamvis pertineat ad 'quadraginta minas'. Hanc vulgaris sermonis dictionem illustrat Brix ad Trin. 405.

5. In appositione saepius adhibetur parataxis pro hypotaxi. Hoc veterum dictionis exemplo Apuleium facere, sane est, cur putamus (cf. Schmalz p. 225, 37). Ennius ap. Cic. Fam. 7, 6, 1: quae Corinthum arcem altam habebant, Plaut. Capt. 232 Nam fere maxuma pars morem hunc homines habent, Mil. 204 Dextera digitis rationem computat, Cato R. R. 93 postea amurcam cum aqua commisceto aequas partes (Holtze I 8). Quemadmodum Apuleius scribit: Met. 9, 9 manipulus armati supercurrunt equites. Met. 1, 21 comites uterque . . . abierunt. Met. 1, 5 si Thessaliam proximam civitatem perveneritis (cf. Helmii adn. p. 4, 20). Met. 2, 4 inter medias frondes lapidis Actaeon simulacrum (simul. seclusit Vl. et Helm [p. 28, 8] exemplo Scriverii, sed iniuria). Ap. 59 tribus milibus nummis (non deest hoc in vulgari dictione; cf. Schmalz p. 225, 37 adn.). Eadem sane est ratio locutionis Met. 4, 14: eiusque probe nudatum carnibus corium . . . tergus omne rasura studiosa tenuamus (Vl. coni. 'nudato . . . corio'). Haud dissimiliter est dictum: Mund. 4 quae sapiens genus, homo, communibus usibus fabricatur. Bene cum hoc potest comparari Plaut. Most. 19 Augebis ruri numerum, genus ferratile.

Quamquam nostrum de hac Apulei dictione iudicium id moderatur, quod etiam poetae nonnumquam hunc liberiores usum sibi concesserunt. De his disputat Leo ad. Culic. p. 37: Cul. v. 51 scrupaea desertas haerebant ad cava rupes; 'haerebant igitur ad scrupaea cava, desertas rupes'. Prop. I 19, 13 formosae veniant chorus heroinae; alia exempla ap. Leon. l. l. Ex poetarum igitur licentia si quis velit Apulei dictionis originem ducere, haud poterimus refutare. Hic sicut saepius in nostra quaestione facile potest in utramque partem disputari.

6. Aliud Apulei proprium hic praetermittere nolim, quamvis ne de hac quidem re certe iudicare audeam. Dicit enim Apuleius Met. 10, 18 equis Thessalicis et aliis iumentis Gallicanis. Met. 8, 16 iamque me . . . ceteros equos antecellentem mirabantur (die übrigen Tiere, nämlich die Pferde). Met. 8, 23 equi atque alii asini . . . praestinantur (Brakman,

Mnemos. 1906 p. 357). Eadem nonnumquam dictio apud Livium invenitur (cf. Fügner Lex. Liv. p. 939, 53 et Reisig-Haase III p. 46 sq. N. 349). A nonnullis viris doctis pro graecismo habetur (cf. Munro ad Lucr. I 116). Equidem apud veteres inquisivi propter liberam apud eos appositionis usurpationem, cuius supra protulimus exempla. Certum autem exemplum inveni unum: Plaut. Merc. 174 Salvast navis: ne time. Quid alia armamenta? Salva et sana sunt. Duobus aliis locis per emendationes leguntur: Curc. 150 a hunc nos habemus publicum: illum alii publicani (Kiessl., Fleckeis. Jahrb. 97 [1868] p. 624); Men. 839 Ita illa me ab laeva rabiosa femina adservat canis, Post autem illic hircus alius.

c) De notionibus praedicativis.

De studio Apulei adiectiva pro adverbiiis usurpandi (cf. Koziol p. 259 sq.) hic disserendum non est — poetarum enim more fit —, nisi vero huc pertinet Met. 2, 14 Arignotus unicus frater meus sub istis oculis miser iugulatus est. Hoc enim ipsum adiectivum ita saepe apud comicos usurpatur et eodem loco collocatur. cf. Mil. 8 quae misera gestit, Lor. ad h. v. et Haul. ad Phorm. 96.

Praedicativum 'nullus' pro 'non' vulgariter dictum comici Apuleium docuerunt; cf. quae adnotat Brix ad Trin. 606 At tum tu edepol nullus creduas etc. etc. (cf. etiam Kroll 'de Symmachi studiis', Bresl. Phil. Abhandl. VI p. 35). Met. 7, 17 nullus ... desinebat vulnus obtundere. Met. 8, 16 nam lupi ... nulli contra nos aditum tulerunt ac ne procul saltem ulli comparuerant. Met. 8, 19 an nulli scitis? Met. 8, 21 nec ullum usquam senem comparere illum. Met. 9, 30 nullus respondit dominus. (Met. 4, 32). Ap. 29 quos tamen nullos ad testimonium produxere, quippe qui nulli fuerunt, ibidem: cuius tamen quantitatem nullam taxavere.

Cum poetarum praecipue usu congruere mihi videntur praedicativa nonnumquam ab Apuleio per prolepsin scripta, sicut Met. 11, 7 mare quietas alluvies temperabat. Ap. 17 mutuarias operas ... cambies etc. etc., quamvis apud veteres talis dictio non sit inaudita (cf. Schmalz p. 227, 42). Singulari quadam ratione Apuleius in Metam. adhibet pleonastice 'praesens'. Met. 2, 29 uxor capit praesentem audaciam. Met. 9, 1 periculum grande, immo praesens exitium conflavit aliud. Met. 8, 14 nequiens idoneum exitium praesenti clade reddere (cf. Hild. ad h. l.). Cum hoc usu similem pleonasmum comparare nolim omittere, per quem idem verbum usitatur praecipue apud comicos; cf. Plaut. Most. 427 Ludos ego hodie vivo praesenti hic seni Faciam. Ter. Ad. 393 non quia ades praesens, alia exempla apud Lor. ad Pseud. 1125, Kauer ad Ad. 393.

d) De adverbiiis.

Contra elegantis dictionis leges verbum 'esse' coniungit Apuleius cum adverbiiis. Hic quin imitetur vulgarem comicorem sermonem, vix

est dubium (quamquam talia etiam ap. Cicer. nonnumquam occurrant; cf. Kühner L. Gr. 7). Mund. 1 hi vertex ita sunt, ut. Mund. 33 habitus orantium sic est. D. Socr. 12 qui potest videri perfectius¹⁾ fuisse, qui . . . migrat. Ap. 87 cuius palam est . . . Ap. 19 frustra es. Plat. 1, 23 nec frustra est, quod sola virtus fortunatissimos potest facere. Plat. 2, 22 nec frustra hic talis amator est turpium voluptatum (cf. Kroll de Symm. p. 33; Reis. Haase III N. 392). Flor. 3 (147, 18) in omnibus ferme ante est spei rudimentum quam rei experimentum. Perusitatum comicis est: sic sum, frustra sum etc. (cf. Lor. ad Pseud. 656, Brix ad Capt. 120). Tritissimum illud quoque 'bene est' (*καλῶς, εὖ ἔχει*) et apud Apuleium et apud comicos (Met. 3, 25; 6, 8; 10, 14; Ap. 36, 84; cf. Brix ad Capt. 700).

e) De casibus.

1. De genetivo.

Accedit Apuleius ad priscorum genus dicendi eo, quod secundum familiarem consuetudinem saepe genetivos 'loci, locorum, gentium' adverbis apponit, quem usum praeterea reperies in Ciceronis epp., ap. Sall., Vitr., Gell. etc. (cf. Schmalz p. 237, 62). Atque nunc componam nonnullos Apulei locos cum quibusdam Plautinis paribus vel similibus (quibus in enumerandis sequor Blomquistium 'De genetivi apud Plautum usu', diss. Helsingf. 1892 p. 58 sq.). Flor. 16 (174, 16 et 175, 24) ubique gentium; cf. Asin. 287 ubi ubi gentium (Mil. 1379), Pseud. 619 ubi . . . gentium (Rud. 469 etc.), Merc. 434 ubinamst . . . gentium. — Met. 7, 9 (Ap. 42) ubi locorum. Ap. 40 ubicumque locorum. D. Socr. 18 sicubi locorum (Met. 8, 21 quonam loci puer decidisset); cf. Capt. 958 ubi loci (Merc. 986 etc.). — Met. 2, 20 usquam gentium. Flor. 14 (163, 19) uspiam gentium; cf. Aul. 411 usquam gentium (Poen. 825, Pseud. 98 etc.), Pseud. 402 etc. nusquam gentium. — Met. 9, 17 minime gentium. cf. Merc. 421 minime gentium (Poen. 690). Alia huius usus Apuleiani exempla vd. apud Koziol p. 141 et Kretschmann p. 126.

Persaepe neutra pronominum genetivum sibi adiscunt, ubi optimi scriptores substantivum et pronomen eodem casu inter se coniungunt (cf. Ebert 'De syntaxi Frontoniana', Acta Sem. Erl. II p. 311). Huius quoque dictionis Apuleianae originem reducendam esse ad comicorum, praecipue Plauti sermonem satis elucebit ex his (Plauti exempla ap. Blomquist p. 40 sq.). Terentii usum illustrent nonnulli Phorm. loci: 421 nil rei, 741 quid rei, 853 quantumst hominum, 561 quidvis oneris etc.): Met. 1, 12 (11, 20; 1126 etc.) quid rei; cf. Plaut. Epid. 203, Merc. 964 Men. 764, Pseud. 1120 etc. — Met. 1, 2 quid sermonis agitent; cf. Poen. 822 quid habeat sermonis, auscultabo. — Met. 1, 8 quid mulieris est; cf. Poen. 856 nescio quid viri sis. — Ap. 58 si quid eius facere vellem; cf. Cas. 556 si quid eius esset, Aul. 802 quid huius verum sit, cf. etiam Lor. ad Mil. 1153. — D. Socr. 1 naturam quod eius . . . pertinet (praeterea

¹⁾ Kroll scr. 'perfectus' (ut M).

ap. Caton., Rhet. ad Her., Cic. epp., Gell., Schmalz p. 238, 62 a; Plaut. Cas. 772; cf. Brix ad Mil. 1153). Flor. 17 (176.4) utrumque eius a me, Scipio Orfite, longe abest. — Met. 10,8 quod aetatis sum, ap. Plaut. 'quod' cum genet. coni: Blomquist p. 55 — Flor. 15 (165,21) id aevi; cf. Asin. 71 id aetatis. — Met. 1,15 illud horae; cf. Mil. 659 illuc aetatis, Rud. 453 illud mali. — Met. 5,29 hoc aetatis puer. Ap. 98 puer hoc aevi. Ap. 5 (56) ad hoc aevi; cf. Bacch. 343 hoc aetatis senex. — Met. 1,15 qui hoc noctis iter incipis; cf. Amph. 154 qui hoc noctis solus ambulem, Cure. 1 Quo ted hoc noctis dicam proficisci foras.

Iam vero veterum more a 'mille' pendet genetivus. Met. 7,4 mille aureum. Met. 2,23 mille nummum; cf. Trin. 425 Mille drachumarum, Lor. ad Mil. 1079.

'Affatim' coniungit Apul. cum genetivo Met. 2,19 utensilium polemus affatim. Idem Plautus: Mil. 980, Men. 457, Cist. 238. Comparandi denique causa affero Ap. 28 quoniam mihi largiter aquae superest — 'largiter est alicuius rei': Plaut. Rud. 1188, 1315, Truc. 903, Symm. VIII, 23,3 etc. (cf. Kroll de Symm. p. 34).

In adiectivis cum genetivo iungendis Apuleius quamvis certe poetarum licentias affectet usumque Taciteum, nonnumquam tamen quaedam a veteribus recipit (cf. Schmalz p. 239).

Met. 5,21 incerta consilii titubatur — Plaut., Enn., bell. Afr., etc.; cf. Arch. Lex. XIII 412 (de 'certus' Taciti sane exemplo c. gen. coni. cf. Brakman Mnem. 1906 p. 352). — Ap. 41 illex animi Venus; cf. Plaut. Poen. 745 Qui illi malae rei tantae fuimus indices. — Met. 6,31 mendaci fictae debilitatis; cf. Plaut. Asin. 855 si huius rei me mendacem esse inveneris. — D. Socr. 3 impos veritatis; cf. Plaut. Cas. 629 — animi (Trin. 131), Fronto; cf. Ebert l. l. p. 318. — Met. 4,13 digno fortunae suae splendore. Met. 10,12 providentiae divinae condignum exitum; cf. Trin. 1153 dignus salutis (Nonio teste; cf. Brix a. h. v.). — Met. 1,23 Thesei illius cognominis patris tui virtutes; cf. Blomqu. l. l. p. 108.

Verba, quibus quidem ad veterum exemplum genetivum adponat Apuleius. haec habeo quae afferam.

Flor. 14 (163,10) adeoque eius cupiebatur. Met. 9,23 noscendae rei cupiens; cf. Plaut. Mil. 964 (Lor.) cupiunt tui, Mil. 997 huius cupiens corporist; cf. Lor. ad Mil. 964, de 'cupiens' vide etiam Arch. Lex. XIII, 411. — Aequae atque 'plenus' construit Apuleius 'completus' Met. 3,2 ministris et turbae miscellaneae cuncta completa, cf. Plaut. Men. 901 qui me complevit flagiti et formidinis (Amph. 1016, 470). — Met. 2,2 vereor ignotae mihi feminae. Met. 8,7 parentum suorum . . reverens; cf. Lor. Mil. 964, Cic. ad Att. 8,4,1, Plin. ep., Varr. sat. — Ap. 73 mihi quoniam soli ait rerum omnium confidere sese et credere (cf. Helmii app. crit.); Plaut. Asin. 459 quoniam omnium rerum ipse semper credit (Truc. 307). Atque Apulei proprium est:

Socr. Prol. (p. 4,7 Goldb.) praedae . . inductricem compotivit. Met. 11,22 diem, quo me maximi voti compotiret (certa Lips. coni.). Plautus construit: 'compotire alqm alqa re' (Rud. 911), sed: 'potire alqm alicuius

rei², sicut Amph. 178 eum nunc potivit pater servitutis. cf. Brix ad Capt. 82. — Addatur denique: Ap. 91 nauci non putabo, quocum compares Lor. ad Most. 1041. — Ad 'frugi (bonae)': Met. 4,8; 4,9; 10,34 alibi cf. Brix ad Capt. 956.

2. De dativo.

Priscae latinitatis consuetudine apud Apuleium contra optimam dictionem pendet casus dativus ab his verbis: Mund. 30 ordinibus principes curant, ibidem: curatque omnibus occulta vis. D. Soer. 2 quibus, singuli curant. D. Soer. 6 eurant . . vel somniis conformandis vel extis fissiculandis . . D. Soer. 16 certis potestatibus curant. Ap. 12 solis hominibus et eorum paucis curare. Ap. 36 rebus meis curat. — Met. 11,22 procurare supplicamentis. Plat. 2,9 utilitati animae procurat. cf. Brix ad Trin. 1057 qui rebus eum pupicis, Ebert l. l. p. 314, Gell., Tertull.; cf. Reis. Haase III N. 544 c. Plaut. Stich. 94 bene procuras mihi.

Duobus locis Hildebr. (Flor. 16, II p. 71 et Mund. Prooem. II p. 336) substituit per coniecturam 'decere' ita ut dativum regat. Quae si probes, imitatur hic Apuleius priscos. cf. Hild. a. h. l. et Ebert l. l. p. 314. — Flor. 21 (187, 25) hisce igitur moramentis omnibus . . devitare. Haec constructio singularis (cf. Hild. II p. 97) facile explicatur ex analogia verbi 'vitare' a Plauto cum dativo coniuncti, ut Poen. Prolog. 25 vitent ancipiti infortunio, alibi; cf. Holtz. I 298. Haud magis usitate dictum est: Plat. 1,2 Plato . . aequiperavit divum potestatibus. Hoc verbum eadem ratione adhibitum praeterea occurrit: Enn. Ann. 131 — mis concordibus. Pac. trag. 401 Iovi —. Sicut vero apud comicos etiam ap. Apuleium a verbo 'auscultare' pendet dativus. Ap. 94 quos Rufino et similibus auscultarit. Ap. 83 improbo ac nefario homini auscultarent; praeterea saepius in Metam. (5,25; 6,17; 8,31; 6,31); cf. Plaut. Poen. 1406 (sorori), Pseud. 238 (animo), Rud. 515 (mendaciis), cf. Brix ad Trin. 662.

Atque cum vulgari comicorum sermone bene possunt comparari hi loci: Ap. 100 qui tibi (certa emend. pro 'ibi' codd.) plurimas postea contumelias dixit coram et adiuvante patruo fecit. Met. 8,8 Mi coniux, quod tibi ab alio dici non licebit. Met. 6,19 mortuos, quibus iam nil mali potest facere. Met. 1,2 gloriam nobis faciunt. Confer ad haec Plaut. Pseud. 360 quamquam multa malaque dicta dixistis mihi, Most. 435 hau causast, ilico Quod nunc voluisti facere quin facias mihi. Lor. ad hos duos versus longius illustrat familiarem hunc sermonem.

Alienum ab eleganti dictione, sed usitatum apud priscos est, dativum adscribere locutioni 'mihi est nomen etc.' (cf. Schmalz p. 244, 74 adn.). Idem apud Apuleium usu venit: Flor. 6 (151, 12) ideoque¹⁾ adgnomen illis 'bubulcis' inditum. Flor. 7 (152, 15) cui . . cognomentum magno inditum est. de Plauto vide Trin. 8 Primum mihi Plautus nomen Luxuriae indidit (Brixii adn.).

¹⁾ F.: idq. adgnomen (cf. VI.).

Saepe Apul. dativum subicit substantivis, ubi optimi scriptores adhibent genetivum. Quam Apulei proprietatem his temporibus tetigerunt Helm, Phil. Suppl. IXp. 539 et Brakman Mnem. 1907. Eorum sententia Apuleius hac in re e Taciti sermone hausit, sed affirmaverim Apuleium hic esse imitatum illum ipsum familiarem sermonem, quem e priscis cognovit. Apud hos enim praecipue hunc usum excultum invenies. Nonnulla ex iis ut afferam: Ter. Phorm. 872 Patruos tuos est pater inventus Phanio, uxori tuae. Plaut. Most. 1154 Omnium primum sodalem me esse scis gnato tuo. Mil. 271 Nam illic est Philocomasio custos, meus conservos, qui it foras. Multa praeterea exempla praebent Hauleri vel Lor. ad hos versus adn.; cf. etiam Lor. ad Most. 92. Disputat Landgraf quoque de hac priscorum ratione dicendi (Arch. Lex. VIII 66) respicque in exemplis proferendis cum alios tum Apuleium (De eodem Senec. rhet. usu cf. Thomas Philol. Suppl. VIII p. 182). Ac nunc iam nonnulla ex Apuleio: D. Socr. 24 semper ei comitem voluit esse prudentiam. Socr. Prol. (p. 2, 9 G) Socrati discipulus. Plat. 2, 6 cui . . abstinentia comes est. Plat. 1, 2 ex isdem genitoribus Glaucus et Adimantus ei fratres fuerunt. Ap. 56 quod purissimum est rebus divinis velamentum. Ap. 100 mihi heres esto (bene possunt comparari Naev. com. 58, Plaut. Men. 493, Cure 639, Lex agr. C. I. L. n. 200, 64; cf. Landgr. l. l.). Ap. 51 an esset mulieri caput grave. Ap. 98 ipse domi tuae rector, ipse familiae dominus, ipse magister convivio. Met. 11, 27 me quoque peti magno etiam deo famulum (VI. hoc usu Apuleiano neglecto inepte emendat). Met. 1, 14 damnatae iam cruci candidatus. Met. 7, 5 deo Marti clientes. Met. 9, 18 medelam cruciatui deprecatur.

Agamus nunc de dativo ethico sive commodi vel incommodi, qui in Metam. fere solis, quamvis crebro, occurrit. In hoc quoque usu, ut est sermoni familiari proprius (cf. Schmalz p. 245, 76), accedit Apuleius ad veterum dictionem. Met. 2, 13 exoptatus nobis advenis. Met. 9, 7 hoc tibi dolium nimis vetustum est. Met. 9, 5 sicine vacuus . . ambulabis mihi. Met. 8, 20 avum sibi saepicule clamitantis. Met. 4, 21 sic nobis perivit. Met. 8, 1 nobisque misella . . Manis adivit. Ap. 63 morem mihi habeo. E comicis nonnulla afferam comparanda: Plaut. Capt. 835 Oh mihi . . in tempore advenis. Men. 139 non potuisti magis per tempus mihi advenire (Most. 574, Pseud. 670), Stich. 615 habeas tibi, Merc. 987 habete vobis. Quemadmodum Plautus dicit: video, memini mihi etc., cf. Brix ad Mil. 331. Huc pertinet illud ab Apuleio comice usurpatum: Met. 5, 26 toro meo divorte tibi res tuas habeto; cf. Trin. 266 Apage te, amor: tuas res tibi habeto (Brixii adn.).

Iam vero Apuleius praebet saepius dativum apud "cavere, metuere". Met. 2, 5 cave tibi . . a malis. Met. 9, 27 nihil de me tibi metuas. Met. 5, 21 (5, 25) sibi metuentes. cf. Plaut. Men. 154 eo mihi abs te caveo cautius, Bacch. 739 proin tu ab eo ut caveas tibi. Hunc ad locum addo "em" particulam cum dativo ethico iunctam. Ap. 25 em tibi; Ap. 63 em vobis, quem scelestus ille sceletum nominabat. De Plauto vd. Lor. ad Pseud. 151 et Brix ad Trin. 3.

Saepe denique ab Apuleio dativus praedicative appositus verbis esse, tribuere etc. et dativus finalis, qui dicitur, adhibetur. Atque in illa huius dictionis frequentatione certe inest priscorum generis dicendi imitatio, optimi enim scriptores raro utuntur hac constructione (Caesare excepto, qui excolit hac in re rei militaris locutiones; cf. Schmalz p. 246 sq.). Pro priscorum exemplis habeas haec: Trin. 356 comitati (632 odio) esse, Most. 633 arraboni has dedit quadraginta minas (Ter. Haut. 603), Most. 1140 faenori argentum sumpsisse, Pseud. 87 si me opponam pignori (Ter. Phorm. 661) etc.; cf. Holtze I, 307 sq. et Landgraf Arch. Lex. VIII, 56. Exempla Apuleiana sunt: Met. 9, 36 iste sermo truculentiae hominis nutrimento fuit. Met. 10, 19 non mediocri quaestui. illi fuerim. Ap. 28 quanto angori quantaque invidiae fuit. Plat. 2, 9 illa remedio vult esse. Plat. 2, 11 fraudi esse. Ap. 94 ut quae semper ornamento mihi fuerint, sint nunc etiam salutis. Ap. 21. vitio datur. Ap. 3 vitio vortis — culpa dari. Ap. 14 praemio tribui. Met. 10, 4 venenum . . insontis privigni praeparat exitio. Met. 10, 34 meisque praeclaris nuptiis destinata. Met. 8, 28 in sacculos huic quaestui praeparatos. Atque de dativi formis, quae excidunt in 'ui', tale profert Landgraf iudicium (l. l.). Es scheinen die hexametrischen Dichter metri causa sich von den in der älteren Poesie so beliebten Dativformen auf 'ui' abgewandt zu haben, und erst als der Archaismus Mode wurde, tauchen sie wieder auf . . namentlich bei Apuleius und den folgenden. cf. Plant. Poen. 1281 me sibi habento ludificatui, Cat. R. R. 60 granatui videto uti satis viciae seras. Var. sat. Men. 262 lecto strato matellam ceteras res esui usuique prae se portant (Landgr. Arch. VIII p. 56). Ex Apuleio proferantur exempli causa: Met. 1, 7 lavacro trado, quod unctui, quod tersui, ipse praeministro. Met. 8, 18 refectui paullum conquirere. Met. 8, 19 haberetne venui lactem. Met. 9, 10 venui subiciunt. Flor. 2 (147, 10) quodcumque esui . . fors obtulit. Flor. 9 (157, 2 sq.) habebat cinctui balneum . . habebat amictui pallium . . (156, 21) habebat indutui tunicam etc.; cf. Kretschmann p. 129, Landgr. l. l. p. 61.

3. De accusativo.

Primum numero ea verba, quae contra optimi sermonis praecepta Apuleius usurpat pro transitivis secundum priscam consuetudinem (de hac liberiore apud priscos accusativi usurpatione quaedam contulit Lor. ad Most. 190).

Plat. 2, 9 virtutes eas doceri et studeri posse arbitrabatur. Plat. 2, 13 bonum studentis. E prisca latinitate huius constructionis affert exempla Lor. ad Mil. 1437: minus has res studeant. — De 'continari' (cf. Helm ad Met. 1, 24) veterum more accusativum regente cf. Hildebr. I p. 68 et Kretschm. l. l. p. 133. Apud Apuleium: Met. 1, 24 Inde me commodum egredientem continatur Pythias (Met. 6, 18; 5, 31; 11, 22). — Non minus sane ex prisca sermonis imitatione erit repetendum, quod accusativum admisit in '(per)suadere, nocere', quae quidem verba crebro

in vulgari posterioris aetatis dictione transitiva occurrunt. Met. 9, 25 uxorem eius tacite suasi ac denique persuasi. 'persuadere alqm.' ap. Enn. et Petron.; cf. Reisig-Haase III N. 562. 'suadere alqm' Tertull. Arnob., Aulul. arg. 6 a sorore suasus. Apul.: Met. 9, 22 suasum . . amatorem (5, 6). Met. 9, 26 suadebat maritum temperius quieti recedere (5, 11). — De 'nocere' transitive adhibito cf. Prisc. 18, 236, Rönseh 'Itala u. Vulg.' p. 441. Met. 1, 10 quae cum subinde ac multi nocerentur (Vitr., alii; cf. Reis. Haase III N. 562, Hildebr. I p. 41). Priscorum vero certe imitator est Apul. in verbis 'utor, fruor, fungor, potior' cum accusativo iunctis (De hoc apud priscos usu fusius disputat Langen in Arch. Lex. 3. 329 sq.).

Flor. 9 (158, 4) nec lima nec torno nec id genus ferraamenta uti nosse. 'Utor' e. accus. coni. ap. Turpil 164 amicos utor primoris viros, Titin. 98, Pomp. 169 etc. (Plauto hoc abiudicatur, sed scriptum videmus 'abutor alqd'; cf. Lor. ad Mil. 799). — Met. 8, 12 nuptias non frueris. Ap. 72 prospectus . . fruiturum me. Plat. 2, 4 ad fruendum potiundumque haustus inexpleribiles; cf. Ter. Haut. 401 Hocine me miserum non licere meo modo ingenium frui, Cat. R. R. 149, 1 pabulum frui. — Met. 6, 12 non obsequium quidem illa functura. Ap. 19 eam (sc. paupertatem) fungimur. Met. 8, 16 perfuncti timorem. — Met. 10, 35 portam potitus. Flor. 15 (166, 1) Samum potiebatur. Plat. 2, 4 (cf. ap. 'frui'). De 'fungor et potior' sicut omnino de verbis id genus cf. etiam Brix ad Trin. 1. — Afferendum denique est Met. 7, 17 iniquitatem ponderis medebatur; cf. Ter. Phorm. 882 'quas mederi possis' et Haul. adn. —

Congruenter cum Plautino sermone scribitur Ap. 97 filiam . . ne honesto quidem legato impertivit. Met. 1, 2 impertite sermone (codd.: sermones) non quidem curiosum¹⁾; cf. Plaut. Epid. 126. Ter. Eun. 270. Lor. ad Pseud. 41, Mil. 1060, Kroll de Synm. p. 34. Lindsay, Syntax of Plaut. p. 31. Similiter 'defraudare alqm alqa re'. Met. 4, 25 tanto compendio . . defraudare iuvenes meos destinās. Met. 9, 28 defraudatis amatoribus aetatis tuae flore. Idem in Cic. ep. 7, 12, 2 alqm ne andabata quidem; ac Lor. scribit Pseud. 92 Ut me defrudes drachuma, si dederim tibi? quamquam haec scriptura non plane est certa, codd.: 'drachumam' vel 'drachuma'.

Frequentissime ap. Plaut. et Ter. legitur 'deperire alqm'. Idem ap. Apuleium: Met. 3, 16 adolescentem quendam deperit. — 'Arbitrari alqd' significatione 'inspicere, arbiter esse' saepius scriptum videmus ap. Apuleium, et id quidem Plauti exemplo. cf. Plaut. Capt. 219 Ne arbitri dicta nostra arbitrari queant, Aul. 607 hinc ego potero quid agant arbitrarier. Met. 1, 18 arbitrabar iugulum comitis. Met. 7, 1 arbitrabar, super investigatione facti cuiusmodi consilium caperent. Met. 10, 16 eorā arbitrabar (Met. 2, 29, 4, 12 etc., de hoc Metamorphoseon usu cf. Brakman Mnem. 1907, p. 90). Repetivit sane ex Plauto illud quoque

¹⁾ Vix puto Helmii (p. 3, 5) scripturam rectam esse: impertite sermonis . . curiosum.

Apologiae 51: cui ego fidem arbitratus . . . cf. Bacch. 570 Postremo, si pergis parvam mihi fidem arbitrarier. — Aequae ac Plaut. Asin. 889 'ancillas meas suspicabar' scribit Apuleius Met. 10, 24 coepit puellam velut aemulam tori . . . suspicari dehinc detestari (cf. Met. 9, 21 suspectis e re nata, quae gesta erant). — Scriptum videmus 'participare alqd' significatione 'participem fieri alicuius rei': Met. 9, 24 mensam participat, Ap. 14 tam varias habitudines corporis participat. Ap. 24 exinde ut curiam participare coepi. Ap. 55 sacrorum pleraque initia in Graecia participavi. Is usus insolitus praeterea occurrit in Ennii frg. 168 pestem ut participet parem, Gell. 15, 2 voluptates, I. Ct., saepius ap. Jul. Val. (cf. Weyman, Stud. Apul., Bayr. Ak. d. W. 1893 II 346). — 'ruere' transitively usurpant comici (Lucr., Verg.); Trin. 837 (Brix) ruere antennis, Ter. Ad. 319 ceteros ruerem. Atque Apuleius: Flor. 2 (147, 5) sese ruat. Met. 8, 8 corrui corpus (cf. Plaut. Rud. 542 corruiere divitias, Varr., Lucr., Cat.). — Adiungo hic 'penetrare', quod admittit transitivum Plaut. Men. 400, 816 et reflexivum Amph. 250 penetrant se in fugam, Truc. 44 etc.; cf. Brix ad Trin. 146. Pro reflexivo habet Apul. Met. 8, 29; Plat. 1, 15 'se penetrare'. — A priscis mutuatus est Apul. Met. 5, 13 incertare sermonem. Met. 11, 16 incertare prospectum; cf. Pl. Epid. 545, Pacuv. tr. 156. — 'callere' cum accusativo coniunctum invenimus apud comicos (Ter. Ad. 533 — sensum), Pompon. frg., Gell., saepius etiam ap. Apul.: Flor. 9 (157, 22) artes callere. Flor. 19 (185, 6) cuius rei observationem probe callebat. Ap. 25 callere leges. D. Socr. 2 quos callet. — Plat. 1, 5 et 1, 8 nihil indigens; cf. Varr. LL. 5, 92 (nihil). Vitr. 1, 1, 14 (quid), compares cum his: 'egeo' c. acc. coni. (cf. Prisc. 18, 295) Plaut. 'quidquam', Cato 'multa', Gell. 'nihil'. — Met. 10, 17 legimus: haec omnia per facile oboediebam; cf. Pl. Most. 522 nec quae dico obtemperas (Lor. videtur iniuria per ellipsin 'eis' intellegi velle); cf. Ebert l. l. 319 'de accus. rectionis' et Hild. I p. 918.

Alienum est ab eleganti sermone accusativum simplicem addere verbis, quae indicant motum. Atque quod attinet ad nomina terrarum, poetarum, praecipue Vergili licentias secutum esse Apuleium verisimillimum est. (Met. 1, 5 si Thessaliam perveneritis; Met. 10, 18, Flor. 15 [166, 8]; cf. Arch. Lex. 10, 392 sq. 396, sed etiam Brix ad Capt. 573). Appellativorum huius usus frequentissimi exempla proferunt Hild. I p. 790, Koziol p. 339, Brakman Mnem. 1906 p. 353. Nonnulla spectant ad hanc quaestionem: Flor. 16 (171, 5) recta de auditorio eius exequias cundum. Flor. 19 (185, 11) qui exequias venerant, Met. 9, 37 accurrunt maesti suppetias; cf. Ter. Phorm. 1026 Exequias Chremeti quibus est commodum ire; ap. comicos etiam: malam rem (crucem, suppetias) ire; cf. Brix ad Capt. 469. (De 'infittias ire' Flor. 9 [158, 3] cf. Arch. Lex. 10, 399 et 11, 594). — Met. 4, 7 mensas . . . accumbunt (fidem aliis multis Metam. locis 9, 22; 10, 17; 8, 8 etc.); cf. Plaut. Men. 476 scortum accubui (Brix. adn.). Acc. tr. 217 (at Luc. 443 'mensa' codd. et Marx). — Simili licentia scribit Apul. Met. 4, 9 aureos folles incubabat. Met. 4, 17 lucos consitos . . . incubare. Met. 7, 7 tabernulam ine. Idem

ap. Varr. R. R. 3, 9, 8; Pomp. Mel. 3, 8, 10, Petr., 33, 3, Fronton. p. 207, 21 N. (Ebert p. 318). — Met. 2, 29 lapidem insistens (Met. 2, 21). Met. 3, 2 angiportum insistimus etc.; Plaut. Mil. 774 (Lor.) insistere rationem, Capt. 794 itinera insistant sua (Br. adn.: Cist. 679 et Epid. 416). — Met. 2, 15 grabattulum meum adstitit mensula; cf. Prisc. 18, 208 ast. illum locum. — Met. 7, 17 saxeas . . . sudas incursando; saepius apud comicos, Tac., Liv., Arnob., Tert. (Dräger, 'Stil d. T.' 1874, 19, Hild. I p. 589; de 'occursare' alqm cf. Lor. ad Mil. 1047). — Met. 6, 28 voculas adhinnire; cf. Plaut. Cist. 308 adhinnire equulam possum ego hanc.

Iam transgrediamur ad figuram etymologicam, quae vocatur, qua maxime abundat Apulei dictio. De hoc dicendi genere iniiit quaestionem Landgraf (Act. Sem. Erlang. vol. II p. 1 sq.), cuius si opusculum inspexeris, intelleges Apuleium hac in figura excolenda maxime affectasse comicorum, praecipue Plauti sermonem (cf. Koziol quoque p. 126 sq.). Ap. 24 vitam vivere. Plat. 2, 22 vitam vivere honestam. Plat. 2, 16 m-sociabilem vitam vivere. Met. 11, 6 totum, quod vives (Amm. XXVIII 4, 29 omne quod vivunt, Gatscha l. l. p. 157); cf. Plaut. Pers. 494 dum vitam vivas. Merc. 473 vitam cupio vivere — Plat. 2, 19 nec dominari, sed servitium servire; saepe ap. Plautum: Capt. 391, Trin. 302 (Brix. adn. et Landgr. p. 15). — Enumerabo nunc nonnulla exempla Apuleiana eisque quaedam Plautina opponam: Met. 9, 20 militare stipendia Veneri. Met. 9, 1 epulas coenitabat. Met. 4, 1 prandere foenum. Met. 5, 20 altum soporem flare. Met. 9, 2 somnum humanum quievi. Cum his compara Plaut. Pers. 232 militia militatur (Jul. Val. 3, 52 [3, 28] milit. proelia). Poen. 759 prandere prandium. Rud. 507 scelestiorem cenam cenare, Mil. 381 (400, Rud. 597) somnium somniare.

Afferre denique liceat locutionem quandam (Landgr. l. l. p. 15) quamvis non huc pertinentem. 'locum lautiaque locare' in frg. senatus consulti C. I. L. I 203, 8. Atque Apuleius permutatione quadam, sed non dissimiliter: Met. 3, 26 (9, 11) loca lautia praebere (cf. infra p. 71). Idem etiam ap. Sidon. Apoll. Ep. 8, 12 et Symm. 4, 56 (Hildebr. I p. 200).

Accusativa adverbialia sicut 'id (hoc, omne) genus' propria sunt prisco et vulgari sermoni (cf. Schmalz p. 232, Wölfflin Arch. Lex. 5, 388) Inveniuntur apud Caton., Lucil., Lucr., Varr., Cic. ad Att. 13, 12, 3, Petr., Gell., numquam apud Caesarem. Nimirum crebro hunc quoque usum ostentat Apuleius. Met. 2, 1 id genus pecua. Met. 2, 5 id genus frivolis inhalatis. Met. 8, 2 omnibus id genus viris. Ap. 82 haec et id genus ea. D. Socr. 13 id genus cetera. Flor. 3 (149, 10) hoc genus crimina. Flor. 14 (163, 4) hoc genus alia. Flor. 17 (179, 5) in auditorio hoc genus. 'omne genus' apud Catonem R. R. 8, 2, Lucr., Varr. Atque Apuleius utitur Lucreti exemplo 'omnigenus' Flor. 9 (158, 6).

Deinde tritum est ap. Apuleium illud id, hoc aetatis etc' sicut apud comicos (cf. Holtze I 220 et Brix ad Trin. 787), rhet. ad Her., Liv., Tac., Cic. (sed in minus perfecta oratione); cf. etiam Schmalz l. l. Met. 5, 29 hoc aetatis puer. Met. 10, 8 quod aetatis sum. Frequentissima est locutio 'quod res est', certe non apta eleganti dictioni: Met. 9, 25;

10, 16; 10, 24; 10, 38, *Mund.* 19. cf. *Plaut. Men.* 1070 hoc (audis) quod res est, *Ter. Ad.* 206 id quod res est.

Adiungo denique, quod ex *Plauto* fluxisse haud est veri dissimile, *Flor.* 14 (163, 7) dein coetu facto maximum exclamat; cf. *Plaut. Most.* 488 Atque ille exclamat derepente maximum. Ceterum de tali accusativi usu vide *Schmalz* p. 231, 49 et *Lor. ad Most.* 488.

4. De ablativo.

Creberrimi sunt apud *Apuleium* ablativi causae, ut 'misericordia' (aus *Mitleid*) *Met.* 1, 15; metu *Met.* 4, 9; odio 4, 21 etc. etc. Neque vero hoc ad nostram quaestionem nimis valet, nam quamvis frequenter etiam apud comicos occurrat (cf. *Phorm.* 659 'stultitia, malitia' et *Haul. adn.*), tamen apud alios quoque et optimos scriptores hunc usum invenimus.

Ablativus modi attributo non addito praecipue posterioris latinitatis est proprius. Sed ne apud comicos quidem plane deest hic usus. Ab his dicitur: 'iocolo, ioco, serio, numero' (cf. *Schmalz* p. 249, 85 et *Ebert* l. l. p. 321). 'Serio' habet etiam *Apuleius*: *Met.* 3, 29 mihi sero quidem, serio tamen subvenit. *Met.* 3, 28 serio vindicare. Haud multa praeterea exempla apud *Apuleium* invenies. *Met.* 1, 21 'risu subicio', quod affert *Schmalz*, coniectura est. Equidem affero *Met.* 7, 2 nec unquam iudicio quemquam eligat.

Ex ablativis pretii mentione dignus est *Ap.* 93 in praedis vili aestimatis. 'vili' etiam apud *Plautum*: *Epid.* 51 quanti eam emit? Vili.

Certe ex priscorum imitatione profectus est accusativus pro ablativo mensurae. Comici praebent: multum improbiore *Pl. Most.* 824; aliquantum iniquior *Ter. Haut.* 201. cf. *Brix ad Capt.* 127. *Apuleius* scribit *Ap.* 69 quantumque minor sit dissensio. *Ap.* 14 tantum praestat.

Pro 'multo' admittit comicorum exemplo *Apuleius* 'nimio' *Ap.* 99 nimio plus aequo. cf. *Plaut. Trin.* 34 nimio pluris faciunt. et *Brix ad Trin.* 28. Hac de re sicut etiam de 'multo tanta' agemus, ubi disputabimus de comparatione (p. 65, 66).

'opus est' apud comicos iungitur saepe cum part. perf. pass., cf. quae *adn. Haul. ad Phorm.* 584: opus est scito. Apud *Apuleium* tale inveni *Flor.* 15 (168, 8) dicto opus est. . . tacito opus est.

'facere, fieri' praecipue comici iungunt cum ablativo, cf. *Brix ad Trin.* 157 et *Lor. ad Most.* 638 Quid eost argento factum? Itidem sese habere censeo *Met.* 1, 14 quid, inquam, me fiet?

Ap. 40 (p. 46, 14) facillima et probanda *Hildebrandi* emendatione 'eui' pro 'qui' scribendum mihi videtur esse *Helmio* invito: cui illis (sc. remediis) non ad quaestum, sed ad suppetias usura est. Quodsi recte scribimus, etiam hic imitatur *Apuleius* comicorum sermonis licentiam; cf. *Plaut. Asin.* 89 viginti iam usust filio argenti minis (item *Liv. XXX*, 41, 8); cf. *Schmalz* quoque p. 232, 50.

Certe *Apuleius* comicorum sermonis imitatore se praestat, cum

in ablativum comparationis innectit fig. etymologicam. cf. Lor. ad Most. 279 et Schmalz p. 253, 92. Exempla sunt: Met. 9, 41 certo certius (Met. 2, 7 coni. Oudend). Met. 10, 28 certo certior (Plaut. Capt. 643, Minuc. Fel. 16, 2 incerto incertior, Gatscha p. 151). Met. 1, 4 minimo minus. Flor. 12 (161, 9) instar illi minimo minus quam columbarum. Met. 1, 20. hac fabula fabulosius; cf. etiam Met. 1, 8 novissumo extremius.

Quod Apuleius utitur ablativo nominum appellativorum pro casu separativo praepositione non addita (ut Met. 3, 10 theatro facessunt etc. etc.), poetarum sane more facit, quamquam comici non abstinere hoc usu. cf. Brix ad Trin. 266 saxo saliat etc. Ab hoc tamen structura haud ita alienum est, quod 'cavere' coniungunt cum simplici ablativo. Raro hoc usu venit apud Plautum: — malo (etiam Petron.), — infortunio (Holtze I 297 iniuria locis Plautinis de dativo suspicatur), deinde in posteriorum latinitate. Apuleius hoc praebet Met. 8, 17 clade caveremus (contra Ap. 87, alibi: ut sibi ab insidiis caveret).

De ablativo temporis praepositione 'in' addita, ut 'in uno die' cf. infra apud praepositionem 'in' (p. 30).

5. De locativo pauca habeo, quae addam. Maxime florebant apud priscos formae ut 'temperi, mani, vesperi etc.' cf. Lor. ad Mil. 707 et Heckmann 'Priscae Latinitatis scriptores qua ratione loca significaverint non usi praepositionibus' Münst. 1904 p. 23 sq. Apuleius saepius in Metam. habet 'vesperi' Met. 1, 18, 2, 6, 3, 16, 3, 26 (ap. Plaut. Mil. 439, 995). Nec non talis locativus ab Apuleio archaice scribitur: Flor. 9 (159, 20) et 16 (174, 14) 'Carthagini'; cf. Arch. Lex. 13, 317 sq. et Heckmann l. l. p. 26 (de 'terrae' Met. 9, 37 (bis) et 'lonstrinae' residentem Met. 3, 16 cf. Arch. Lex. 13, 306/7. Ennio antecedente poetarum est dictio).

Jam transeamus ad tractandas

f) Praepositiones.

1. Praepositiones cum accusativo

ad

Saepe 'ad' ap. Apuleium modalis significationis vices praestat. Quod familiari sermoni proprium certe ex comicorum imitatione profectum est. confer Lor. ad Mil. 757 et Most. 137 'ad illud exemplum, ad hunc modum etc.' cf. Reisig-Haase III p. 707, Pradel, 'De praeposit. in prisca lat. vi atque usu' N. Jbb. Suppl. 26 p. 482. Nonnulla enumerare ex Apuleio:

Met. 3, 21 (7, 7; Ap. 16) ad hunc modum, Mund. 1 ad modum tegminis. Mund. 7 orbis ad modum. Mund. 30 (Plat. 2, 24) ad hunc modum. Met. 3, 19 ad exemplum duodeni laboris. Met. 2, 17 ad cuius noctis exemplar. Met. 10, 7 ad veritatis imaginem. Ap. 40 ad similitudinem talorum (Enumerat exempla Brakman, Mnem. 1907 p. 87). Certe ab elegantis latinitatis usu alienum est, quod scribit Apuleius Met. 1, 10

civitatem . . ad aquas sterilem. Illud 'ad' respondet hic graeco 'πρός' propeque sane accedit ad illam comicorum satis frequentem dictionem. quam illustrant Brix ad Trin. 723 et Lor. ad Mil. 968 Ad tuam formam illa una dignast. cf. Capt. 275 ad sapientiam huius nimius nugator fuit (Pradel l. l. p. 481 F sq.). Fortasse huc pertinent duo quoque alii loci Apuleiani: Flor. 23 (189, 11) armamentis idoneis ad usum et honestis ad contemplationem. D. Socr. 23 ut sit (sc. equus) ad speciem honestus. ad cursuram vegetus.

Met. 10, 8: stilo ad unum sermonem congruentibus, item Met. 2, 2 ad regulam sunt congruentia. 'Ad' apud congruere praeterea inveniri apud Liv. et Plin., fortasse iure comparandum est cum Plautino: acquirere ad (Lor. ad Mil. 12), Ter. Enn. 681: comparare ad, Acc. trag. 648: contendere ad (Pradel l. l. p. 481 F).

Sermoni comicorum haud dissimile videtur esse, quod saepius Apuleius 'ad' praepositionem adhibet pro simplici dativo. Ut legimus Ap. 51 minus spei ad sanitatem relinquunt. Mund. 28 prima remissione ad motum data. Ap. 24 quid ex istis addi vel minui ad virtutem vel malitiam potest? Ad haec conferas Plaut. Most. 99 argumenta dum dico ad hanc rem (at Most. 92 ei rei argumenta dicam), Ter. Andr. 482 quae adsolent quaeque oportent signa esse ad salutem. Plaut. Pseud. 834, Cist. 786; cf. Pradeli adn. 480, 4. Iam vero scribit Apuleius: Met. 11, 23 quod solum potest sine piaculo ad profanorum intelligentias enuntiari, referam. Met. 11, 3 eius mirandam speciem ad vos etiam referre conitar. Deinde saepius 'proferre' cum 'ad' coniungitur Met. 10, 7; 10, 2. Cum his compara: 'nuntiare ad' Plaut. Mil. 116; Plaut. Capt. 1019 hunc ad carnificem dabo. Capt. 360 quae ad patrem vis nuntiare. Alia exempla apud Brix ad hos Capt. vers. et ap. Pradel p. 477 (CIL I 206, 1: Ad consulem profiteri etc.). — 'ad' pro 'apud' sane alienum est ab eleganti dictione (cf. Schmalz 261, 101); e familiari dictione explicandum haud raro occurrit hoc in Cic. epp., cf. Müller praef. Cic. III 2 p. 229, 6, 298, 8. Praeterea Arch. Lex. 13, 361 et Thes. I 519 sq. Apud Apuleium scriptum hoc videmus non in Metam., haud ita saepe in ceteris scriptis. Flor. 16 (170, 1) ut mihi ad vos venit usus nuperrime; itidem intellego Flor. 9 (158, 16) quae (sc. laus) mihi dudum integra et florens per omnes antecessores tuos ad te reservata est. Neque aliter sese habere puto Ap. 13 non tamen ex eo accipi me necesse est exornari quoque ad speculum solere (= beim, vor dem Spiegel, cf. ibidem: non tam possessio culpatur quam inspectio). Comicorum sunt nonnulla exempla: Plaut. Capt. 49 ad suum maneat patrem; Most. 352 maeroris montem ad portum conspicatus sum (alia afferunt Brix et Lor. ad hos vv., Pradel p. 483).

apud

'apud' pro 'in' usurpatur in comicorum sermone, ap. Sall., Tac.; cf. Arch. Lex. 13, 345 sq., Thes. II 337/8. cf. Ter. Phorm. 859 argentum tibi dedimus apud forum (adn. Haul.), Plaut. Mil. 930 (Lor.), Epid. 53,

Amph. 1012 etc. (Pradel l. l. p. 495 B). Saepius etiam apud Apuleium hoc observamus:

Ap. 87 neget . . matrem suam mihi apud villam iam pridem con-
ducto loco nupsisse. Ap. 53 Ais enim me habuisse quaedam sudariolo
involuta apud lares Pontiani (Ap. 54). Met. 1, 24. condiscipulus apud
Athenas. Mund. 17 vidi apud Hierapolim Phrygiae. Plat. 1, 1 apud Delum.
Met. 11, 27 apud sensum meum disputo. Met. 4, 2 apud mea praecordia
arbitrabar. Met. 9, 10 apud fani donarium redditis. Met. 10, 7 absens
apud praeseptum (cf. etiam Brakman, Mnem. 1906 p. 349).

Id quoque iure ad familiarem sermonem referemus, quod Apuleius aequè
ac comici 'apud me' dicit pro 'in domo mea' etc. cf. Pl. Mil. 238
(Lor.) neque edes quicquam neque bibes apud me his decem diebus, et
Ter. Phorm. 795 abs te exire, Phorm. 837 Nam potaturus est apud me.
Exemplis aliis praeterea illustrat hunc comicorum usum Haul. ad
Phorm. 732, Pradel p. 491 B. — Met. 2, 18 apud eam cenulae interesset
(Met. 9, 22). Met. 2, 3 apud te devertar. Ap. 88 nec tecum aut apud te
cenandum. Met. 9, 41 quod occultaret apud se. Met. 2, 12 Corinthi apud
nos. Met. 2, 13 hic apud nos.

ante

Nonnulli ex Apuleio afferendi sunt loci, ubi 'ante' dicitur de re
praefenda, de praestantia. Met. 9, 14 ante cunctas mulieres longe
deterimam. Flor. 16 (174, 12) longe ante ceteros excellens. Flor. 3 (147, 14)
longe ante alios catus (Colvius, codd.: cantus) canere. Flor. 9 (158, 17)
ante omnes probo. Plat. 1, 11 ante alios superior. — Contemnitur hic
usus ab optimis scriptoribus, sed invenitur apud Plautum (Trin. 824
tibi Neptune, ante alios deos gratias habeo, Asin. 858, ap. Pac. tr. 119,
Caecil. Lucil. (Pradel l. l. p. 489), ap. Balbum (in Cic. epp. ad Att. 8, 15
quem ante me diligo). Iudicio autem archaismi illis Apulei locis sta-
tuendi ipse modum quandam imponam, nam interdum etiam apud poe-
tas (Ov., Verg.) reperitur haec dictio (Verg. Aen. I 347 ante alios im-
manior), cf. Hand Turs. I 386 sq.; Reisig-Haase III N. 402 d.

pone, post

'pone' certe archaice ab Apuleio usurpatur; cf. Holtze I 215.
Met. 3, 8 pone eam. Met. 4, 1 pone stabulum (Met. 2, 31); Met. 3, 8 est
'post haec' ac tempus indicat, quocum confer 'post illa' priscorum
(Caton., Plaut., Ter., Enn.) et Catull. 84, 9 (Schmalz p. 262, 104).

ob

loci significationem asciscit apud veteres scriptores, sed non ita
frequens apud recentiores. cf. Plaut. Most. 619 Obicere argentum ob os
impurae beluae (Holtze I 214). Saepius apud Apuleium: Ap. 89 obicere
ob os. Met. 2, 32 digitis detunsis ob lapides. Met. 6, 15 ob os puellae
praevolans; alia exempla apud Kretschm. l. l. 116.

contra.

Apulei Ap. 73 quae ego contra responderim. Ap. 78 contra scribere: haud distare mihi videntur ab usu Plautino, de quo disputat Lor. ad Mil. 101 contra amare, Asin. 631, Amph. 655 etc. Cist. 131 Is amore . . hanc deperit mulierculam . . contra amore eum haec deperit.

inter.

secundum priscorum usum dicitur Met. 6, 3 inter . . lacum prospicit fanum; cf. Plaut. Cist. 505 Inter novam rem verbum usurpabo vetus (Hand Turs. 3, 388).

2. Praepositiones cum ablativo vel cum duobus casibus coniuncti.

ab

Ap. 4 ab ore honestissimos. — Satis frequens hic usus praepositionis 'ab' apud comicos, perrarus apud posteriores. cf. Lor. ad Mil. 631 ab ingenio senex, Truc. 833 ab ingenio improbus. Ter. Phorm. 340 otiosum ab animo (cf. etiam Ebert de Front. l. l. p. 325).

Singula, quae ut mentione digna proferam, sunt haec:

Met. 4, 21 a gloria non perivit. Idem fere usus est, de quo modo diximus. cf. Plaut. Truc. 47 Bis perit amator, ab re atque ab animo simul. — Met. 7, 18 pedibus a madore consulere; cf. Pl. Trin. 238 ab re consulit, et quae adn. de simili praepositionis 'ab' usu Brix ad. h. v.

ex.

'Ex' modalis sensu nomini additum per abundantiam priscae est sermonis eorumque praecipue scriptorum, qui hunc imitati sunt. Met. 2, 32 ex summis viribus (Ap. 74). Met. 9, 15 ex summo studio (8, 5, 7, 24). Met. 10, 15 clausis ex more foribus (Ap. 88). Met. 10, 23 ex eius arbitrio. Priscorum affert exempla Lor. ad Mil. 620 ex summis opibus etc. Mil. 738 ex virtute = 'secundum virtutem' etc. Mil. 791 ex matronarum modo capite compto crinis vittasque habeat (Pradel l. l. p. 546). cf. praeterea Kroll de Symm p. 32 et Koehler 'auct. bell. Afric. et Hisp. latinitas' Acta Sem. Erl. I p. 439.

Saepius scriptum videmus in Metamorph. 'e re nata': Met. 4, 3, 4, 11, 4, 14, 5, 8, 9, 6, 9, 21 alibi.¹⁾ Perusitatus est idem huius praepositionis usus comicis, cf. Plaut. Pseud. 324, 326, Capt. 296 ex tua re; Lor. ad Pseud. 247, Kauer ad Ad. 295: E re nata, melius fieri haud potuit quam factumst era. Gatscha 'Quaest.' p. 152, Hild. I p. 759.

prae

Certe ex comicis sumpsit Apuleius hanc praepositionem etiam in sententiis affirmativis causam significantem. cf. Holtze I 345 et Schmalz

¹⁾ Sed locutio 'e re' sitne habenda pro Apuleiana, dubium est. cf. Met. 5, 27, 9, 40, quos locos ex emendatione profectos defendit Kirchhoff, N. Jbb. Suppl. 28 p. 11, 2.

p. 273. Met. 10, 23 prae absentia mariti . . . descendit ab obsequio. Met. 9, 20 prae turbatione procurrit. Met. 1, 6 punientem prae pudore. Met. 1, 19 ut mihi prae metu . . . frustulum . . . inhaereret. Met. 2, 25 prae nimia sui fiducia turbavit (Solis in Metam. vides Apuleium admisisse hunc insolentiorum usum).

Archaice dictum est Met. 6, 18 *aes si forte prae manu non fuerit*. Praeter scriptores archaizantes hoc 'prae manu' praebent soli comici (Schmalz p. 273, 129).

absque

Hanc particulam peculiari usu a Plauto et Terentio adhibitam recepit Apuleius sicut alii priscorum sectatores (Fronto, Gell., Ps. Sall.) pro praepositione. cf. Thes. I 185 sq., Brix ad Trin. 832, Pradel l. l. p. 466. Met. 9, 25 *absque noxa nostri*. Ap. 55 *absque omnibus profanis*. Plat. 2, 23 *absque hac*.

cum

Iam supra hanc praepositionem tetigimus. cf. p. 12.

Satis magna licentia varieque comici hac praepositione usi sunt, ut vicissitudinem omnigenus actionis cuiusdam eloquantur; cf. Plaut. Pseud. 364 *cum illo perdidero fidem*, Ter. Phorm. 512 *mutare fidem cum aliquo etc.* Lor. ad Pseud. 364. Atque ad eorum sermonem sane accedunt duo Met. loci: 8, 7 iam cum luce transegerat. 10, 8 iam cum fortuna transacto. cf. Ter. Phorm. 980 *quid agam cum illo nesciam*. Plaut. Men. 568 *quid ego nunc cum illo agam?* (Pradel p. 515).

Notandum denique est Flor. 9 (154, 25) *reputet cum animo suo*; cf. Plaut. Most. 702 *cogito cum animo meo*, Ter. Ad. 500 *cum animo cogites* (Kauer. adn.), Cato ap. Gell. 16, 14 *cogitate cum animis vestris* (Pradel p. 517). Per analogiam hoc dictum est exemplo 'mecum (tecum etc.) cogito'. Frequens id est apud Apuleium, nec non tamen per totam latinatatem.

de

cuius praepositionis usus in Metam. est frequentissimus saepeque insolentior. Singula ut afferamus, primum Apuleius saepius 'de' utitur pleonastice, ut instrumentum exprimat vel causam. Hanc dictionem, quamvis in posteriore latinitate sit vulgaris et usitatissima (cf. Roensch 'Itala u. V.' p. 393 sq., Arch. Lex. 8, 180, 556), apud Apuleium tamen nec minus apud Gellium 12, 1, 8 et Fronton. p. 73 N. certe pro archaismo habebimus. cf. Lor. ad Pseud. 640 *lassus de via*, Cas. 415 *de labore pectus tundit*, Truc. 632 *mihi de vento misere condoluit caput etc.* (Pradel l. l. p. 528 VII). Met. 2, 4 *splendet intus umbra signi de nitore lapidis*. Met. 2, 8 *magis de cutis roseo rubore quam de vestis aureo colore placiturae*. Met. 9, 40 *de vastiore nodulo cerebrum suum diffindere*. Met. 9, 41 *confusus de impotentia deque inertia sua*. Met. 8, 8 Thrasyllus, praeceps alioquin et de ipso nomine temerarius. Met. 7, 11 *ludis de*

alieno corio (cf. Hild. I 564). Met. 7, 15 panem de meo parabat corio. Met. 4, 7 nec solacium de tam sera refectione tribues. Met. 3, 8 de vindicta solacium date.

Met. 9, 7 nisi nos putas aes de malo habere. Certo sermo hic est Plautino simillimus, fortasse ex ipso Plauto sumptus, cf. Lor. emendationem Most. 864 'faciunt de malo peculium' et quae ille adnotavit ad h. v.

Vix quidquam interest, quod attinet ad praepositionis usum, inter hos comitorum et Apulei locos. Plant. Asin. 481 de tergo nostro supplicium dabitur mihi, Mil. 502 supplicium virgarum de te datur (Lor. adn.), Ter. Haut. 138 illi de me supplicium dabo (cf. Pradeli adn. 523, 1). Apulei Met. 10, 11 non patiar . . de innocente isto iuvene supplicium vos sumere. Met. 8, 28 poenas de se suis manibus exposcere. Met. 9, 37 vindicare de pollutissimo divite mortem fratris.

Notandum videtur mihi etiam Met. 7, 16 de me metuentes sibi. Ap. 70 de pietate sua et supremo iudicio nihil metuerent. Ap. 99 de me . . fuit quod timeret; cf. Plant. Men. 266 de verbis tuis metuo, Merc. 520 de lanificio neminem metuo, Men. 934 de illis verbis cave tibi.

Met. 4, 21 (2, 4; 11, 23; Ap. 88) 'de proximo': gladios congerunt. Certe hoc ex comitorum sermone sumptum est, cf. ad Plaut. Mil. 134 quae adnotat Lor.: 'hinc e proximo' Mil. 472, 1136, Men. 790, Aul. 290 etc. Eodem modo sese habet Ap. 69 'de nihilo' dici, cf. Plaut. Curc. 478 Qui alteri de nilo audacter dicunt contumeliam (Truc. 769); Hand Turs. II 219. Talem dictionem excoluisse Apuleium probant Ap. 1, Ap. 2 'de professo, de composito'. Flor. 16 (169, 1) de repentino.

Saepius ap. Apuleium coniunguntur vb. dicendi et cognoscendi cum 'de' praepositione, non cum accusativo. Recolit hac in re comitorum dictionem, cf. Plaut. Most. 271 in mentem venit de speculo (Ter. Hec. 536, Asin. 939, Lor. ad Most. 271).

Apud alios scriptores raro occurrit quamquam ap. Caes. B.G. 5, 32 'de protectione senserunt', nonnumquam etiam ap. Cic. (cf. Landgraf ad Rosc. 94). Pedestrioris posteriorisque latinitatis exempla afferunt Koehler (auct. bell. Afr. et Hisp. I l. p. 438) et Hartel, 'Patristische Studien' II 75, III 31, IV 65. (Tertull.). — Apul. Met. 3, 4 de facto confiteatur. Met. 3, 8 de scelere . . diffiteri. Met. 7, 9 de virginis fuga deque mea vectura et utrique destinata morte cognoscit. Met. 8, 19 de loci qualitate sciscitari gestiunt. Ap. 54 de illis quoque affirmas, quae neque conspexisti. Flor. 2 (146, 10) de sapientia foret aquilae concedendum. Flor. 16 (169, 5) de ingenio eius qui satis nostis, de interitu paucis cognoscite.

in

Huius praepositionis tractandae initium faciamus in eo, quod praecipue in Metam. 'in' indicat sensum finalem. Quo de praepositionis usu saepius disputabant posterioris aetatis viri docti, atque id quidem fusius Madvig, opusc. II 135, qui abiudicat hunc usum a Ciceroniano dicendi

genere. Qui quidem apud posteriores auctores frequentior fit, ut ap. Quintil., Tacit. (Ann. I 57 victa in lacrimas; cf. Nipperdey ad Ann. II 13). Iam vero eum minime alienum fuisse a poetarum sermone exposuerunt Vahlen 'S. Ber. Berl. Ak.' 1905, 780, Leo ad Culic. 288, Norden Aen. 6, 51, Rothstein denique ad Prop. 4, 5, 48 surdus in obductam somniet usque seram.

Apul. Met. 1, 4 puer in mollitiem decorus. 3, 20 bacchamur in Venerem. 6, 29 mugivit in bovem. 1, 8 in stuporem attonitus. 2, 4 lapis in Dianam factus. 2, 19 gemmas formatas in pocula vini vetusti. 3, 9 in contrariam faciem obstupefactus (3, 29); 3, 18 in modum Aiakis armatus. 3, 24 libratris brachiis in avem similem gestiebam. 4, 5 iacensque in mortuum. 10, 30 puella in Junonis speciem similis (Met. 1, 19; 10, 31; 10, 34). 5, 12 in morem Sirenum scopulo prominentes. 5, 27 in sororis nuptias aemula. 6, 23 in poenam conventum iri. 6, 29 mugivit in bovem. 8, 19 lactem in caseum recentem inchoatum. Flor. 3 (149, 14) Marsyas in poenam cecinit. Flor. 6 (151, 4) in mutuam perniciem concertant.

Huius si dictionis Apuleianae fontem inquirere nobis in animo est, haud ambigemus, quo referamus explicandi causa. Poetarum enim licentia ut Apuleio fuerit imitationi, sane potest fieri. Sed quo est tota nostra quaestio fini ac consilio, non acquiescendum esse putarim hoc in iudicio. Immo vero operae pretium mihi videtur esse spectare hic ad Plauti praecipue usum, qui in hac dicendi ratione antecessit. cf. Lor. ad Most. 122 parant sedulo in firmitatem. Most. 123 In usum ut boni sint et in speciem populo. Mil. 832 calidum exhibit prandium. Cas. prol. 75 pignus dato in urnam mulsi. Ter. Andr. 369 Holera . . . in cenam date. Truc. 740 praeterea unam (sc. minam) in obsonatum. Ter. Andr. 546 si in remst utrique. Truc. 873 In rem meamst (cf. Capt. 386). De 'in . . . modum' cf. Lor. ad Most. 536 Nunc pol ego perii plane in perpetuum modum. cf. Catonis quoque hunc usum: R. R. 13 In torcularium in usu quod opus est; ibidem: in cellam oleariam haec opus sunt; ibd.: claves cum clostris in cellas tres (Holtze I 207 sq.).

Alienum ab eleganti dictione est 'in loco'. Non in Metam., rarius alibi hoc inveni apud Apuleium, qui hac in re transit ad comicorum dictionem. De his verba facit Haul. ad Phorm. 446 quo in loco siet. Plat. 1, 13 in loco. Ap. 88 in loco sterili. Flor. 14 (164, 2) in loco celebri.

Abhorret ab optimorum scriptorum consuetudine, quod Apuleius 'in' addit ablativo temporis. Antecesserant in hoc insolentiore usu iam prisca, rursusque is occurrit apud posteriores (cf. Schmalz 256, 95 et Kühner L. Gr. p. 264, 8). Atque legimus Met. 2, 11 in nocte pervigili. Met. 3, 8 in primis annis destituti. Ap. 75 in paucis annis. Ap. 97 (57) in paucis mensibus. Ap. 79 (56, 41) in eo tempore. Mund. 26 in uno die.

Contra leges logicas saepe Apuleius coniungit verba movendi cum 'in' praepositione ablativum regente. Met. 6, 14 mutata in lapide. Met. 3, 13 abiectus in lectulo meo (Kretschmann 120 sq.). Plat. 2, 17 in

animae parte scelus veheret. Ap. 17 in Hispania proficiscerentur (dubito an iniuria Helm quoque ibi sicut his locis 'am' corrigat: Met. 1, 7 Macedonia profectus. Ap. 57 Alexandria perveniret. cf. Plauti 'adveniens domi', Lindsay Synt. Plaut. p. 23). Qua cum ratione congruit, quod Apul. utitur adverbiiis quietis pro adverbiiis motus. Met. 9,39 ubi ducis asinum? Met. 10,19 ibidem fama pervaserat. Met. 4,7 Ibi cum singuli derepsissent. Met. 7, 20 ibi memet abicio; cf. Met. 1, 11 humi recidens. — Sine exemplo consilioque Apuleius hanc dicendi incuriam certe non prae se fert. Atque quali Apuleium in genere dicendi esse ingenio vidimus, facile commovemur, ut a priscis sumptum esse usum suspicemur. Priscos enim scriptores locativi forma usos esse ad motus cuiusdam significationem alii contenderunt, negavit et id quidem non sine sagacitate Heckmann in dissertatione supra laudata. Certo tamen diiudicare difficile est: inspicias ipse Heckmann p. 33 sq. et. p. 8 (quo pertinere etiam Plaut. Amph. 1048, 1052 equidem putarim). Aliam rationem illius dictionis Apuleianae explicandae adumbrat Kroll (Rh. Mus. 52, 589); Graecorum enim in lingua simili modo *εἰς* et *ἐν* inter se confundi. — Adiungere hic liceat locum Apuleianum, ubi haud dissimiliter rationi modo significatae contra usum solitum adhibet 'usquam' pro adverbio motus, et id quidem certe Plauti vel comicorum exemplo. Met. 2,22 nec acies usquam devertenda (cf. Plaut. Trin. 314 ne penetrarem me usquam, Most. 857, Ter. Hec. 563 Ad. 337). Eundem in usum succedit 'nusquam' apud Plaut. (cf. Brix ad Capt. 173). — Conferas hic 'illac' quoque cum verbis eundi coniunctum. Met. 6,29 illac . . . commeasse; cf. Plaut. Most. 931 nunc ego me illac per porticum ad congerrones conferam (Holtze I 87). Cic. ad Att. 7,3,5.

super

eandem saepius vim habet apud Apuleium ac 'de'. Usitatus id est demum in posteriore latinitate et abhorret ab optimorum scriptorum sermone, sed non deest apud priscos (Plaut., Pacuv., Caton.); cf. Reisig-Haase III N. 570 f. Hoppe Tertull. 41. — Apul. Met. 4,13 famam celebrem super quodam Demochare edituro. Met. 7,1 super investigatione consilium capere. Met. 8,21 mira super conservo suo renuntiat. Plat. 1,10 super cursibus opiniones. D. Socr. 10 super tonitru . . disserat. D. Socr. 11 super clipeo gloriari etc.

clam

praepositionis vicibus fungitur apud priscos indeque apud scriptores archaizantes. cf. Lor. ad Most. 1054 'clam senem'. — Apul. Ap. 77 clam se esse.

4. De praepositionibus duplicatis

vide Arch. Lex. 5, 321, Schmalz p. 279, 5. Afferenda mihi videntur haec:

exadversum: Flor. 15 (164, 6) — Miletos; adverbialiter: Flor. 16 (170, 6), Ap. 16; cf. Haul. ad Phorm. 88, Plant. Bacch. 835, Cat. R. R. 18, 3 etc. circumcirca: Met. 11, 3, Plaut. Aul. 467, bell. Hisp. 41; cf. Koehler 'bell. Afr. et Hisp.' p. 388. insuper: Met. 11, 16 insuper fluctus libant intritum lacte confectum. Met. 8, 5 insuper dorsum iaculum contorsit. Met. 1, 25 insuper pisces inscendere. Met. 7, 18 insuper lumbos meos insilire (at cf. Hild. I 1046); cf. Caton. R. R. 18, 5, Vittr., 'insuper' pro adverbio = 'praeterea' (Met. 3, 7 6, 13 etc.) est usitatissimum, etiam Caes. (cf. Arch. Lex. 5, 354).

g) De verbo infinito.

1. De Infinitivo.

Certe exemplo comicorum fit, ut coniungat Apuleius — in Metam. — verba motum indicantia cum infinitivo, qui consilium exprimat. Comicorum hunc usum significant exemplis Lor. ad Most. 67 ego ire in Piraeum volo In vesperum parare piscatum mihi; Brix ad Trin. 1015 Recipe te et recurre petere; Haul. ad Phorm. 102 Voltisne eamus visere. Aliorum scriptorum qui quidem eandem praebeant insolitam dictionem, vide apud Hild. 1391 et Schmalz p. 282. De Varronis eodem usu cf. Krumbiegel 'De Varron. scrib. genere quaestiones' Lpz. 1892 p. 29. Apud Apul.: Met. 4, 3 dum cunctanter accedo decerpere. Met. 4, 34 festino . . nuptias obire. Met. 6, 30 parentes tuos intervivere properabas? Met. 6, 20 festinans obsequium terminare. Met. 8, 7 festinat ad maritum demere. Met. 8, 18 medelas adhibere festinant. Met. 6, 9 intervivere venisti?

In infinitivis adponendis ad verba auxiliaria, quae vocantur (contendendi vel cupiendi etc.) Apuleius sequitur certe postarum licentiam. At ne Plauti quidem vel priscorum sermo plane caret hoc liberiore infinitivi usu; cf. Schmalz 283 sq. Quin etiam ad Plauti praecipue sermonem accedit id, quod apud Apuleium 'postulare' saepius sibi asciscit infinitivum. Idem invenies apud Liv., perraro apud Cicer.; frequenter denique apud comicos hoc verbum non plus valet quam 'velle'. cf. Reisig-Haase III N. 485, Lor. ad Pseud. 829, Brix ad Trin. 237, Spengel ad Andr. 644. — Apul. Met. 2, 31 bibere . . postulant. Met. 9, 29 postulans vel conciliari marito vel eius expugnari spiritum. Ap. 47 sisti postulabas familiam. — (De 'permittere' Acc. c. Inf. asciscite [Plat. 2, 23 animam permittit ire. Met. 3, 9 permittite corpora revelari] cf. Schmalz p. 292, 157).

Ex infinitivis vb. impersonalia sequentibus pertinent huc: Ap. 57 scilicet eum pinna aucupatum (sc. esse), fumum adgnovisse. Ap. 29 scilicet negotium dandum fuisse. Ap. 31 quos scilicet eum de manibus amissurum¹⁾ non fuisse. De hac constructione usitatissima apud comicos (occurrente etiam ap. Lucr., Sall., Liv.) vide Lor. ad Pseud. 1162 scilicet

¹⁾ Plauti exemplo 'amittere' hic est pro 'dimittere'; cf. Lor. ad Pseud. 1105.

solitum esse (Asin. 787. Rud. 395, Curc. 263, Ter. Haut. 358, 856 etc. nec aliter 'videlicet' Asin. 599, Stich. 555 etc.).

Comicorum a dictione Apuleius sumpsisse videtur, quod verbis cupiendi adiungit accus. c. inf. subiecto novo non addito, quamquam ne Ciceroni quidem (Jahn-Kroll ad Brut. 142) — praecipue cum passivi generis est infinitivus — aliena est haec abundantia (cf. Schmalz p. 290, 154. Lor. ad Pseud. 162 volo me accipere, et Brix ad Trin. 237). — Met. 2, 8 pulchritudinem praebere se gestiunt. Ap. 21 multa etiam et nimia arbitror et cupio ad pauca ora me coercere. Flor. 9 (158, 5) sed pro his praeoptare me fateor uno chartario calamo me reficere poemata. Flor. 9 (158, 16) quoniam nulli me probatiorem volo quam quem ipse ante omnis merito probo. Flor. 17 (180, 7) oratio non hic maxime clauderet, ubi me facundissimum cuperem; infinitivus est passivi generis: Flor. 1 (158, 19) laudari te velis.

Apud Apuleium sicut apud comicos a verbo 'iubere' infinitivus activi generis pendet pronomine personali omisso, cf. Plaut. Most. 426 iube venire nunciam (Most. 421 etc.; cf. Lor. ad Most. 930). Apul. Flor. 18 (183, 14) qui optare iussit.

Magis certe ad poetarum quam priscorum usum spectat infinitivus perfecti his locis. Met. 10, 2 quem tibi pervenisse cuperes. Met. 9, 17 nosse cupio (Schmalz 296). Brevibus vero tangam eum usum Apuleianum — sive participia sunt sive infinitivi 'esse' omisso —, quo scribit haud aliene a comicorum sermone Plat. 2, 17 alium cupit perditum. Mund. 25 ut id suis manibus factum velint (Plat. 2, 8; 2, 11; 2, 14; 2, 24 Ap. 61). Ap. 95 additum quicquam velis neque detractum neque . . commutatum. cf. Ter. Ad. 372 si quid recte curatum velis, Plaut. Rud. 1164 Di me servatum cupiunt. At me perditum. cf. Schmalz p. 296, 162 et Tammelin 'de Participiis priscae latinitatis' Helsingf. 1889 p. 80 sq.

Iam vero vix dubitabimus, quin comicorum exemplo Apuleius fecerit, quod tam saepe subiectum accus. cum inf. omittebat. Huius dicendi incuriae, qua ne Cicero quidem abstinuit, exempla proferunt e comicis Brix ad Trin. 956, Capt. 365, Kauer ad Ad. 77, Spengel ad Andr. 14; e Ciceronis epistulis Becker, Progr. Harburg 1876 p. 6, cf. etiam Jahn-Kroll ad Brut. 17 ex. 229, Madvig ad de fin. 5, 31. Quaedam afferro ex Apuleio: Met. 5, 13 facturum sponpondit. Met. 9, 41 vidisse contendit. Ap. 2 pollicitus ita facturum. Ap. 13 habere concedam. Ap. 75 negat posse dissolvere. Ap. 55 repperisse arbitrati sunt. Flor. 9 (158, 3) non eo infitias nosse. D. Socr. 19 vocem dicebat audire. D. Socr. 20 dicat audisse etc. etc.

2. De gerundio et gerundivo.

E priscorum sermonis imitatione repetendum est, quod saepissime Apuleius usurpat gerundii constructionem, ubi optimi scriptores praeferebant gerundivum. Atque primum quidem gerundium, a quo pendet accusativus, casum tenet genetivum. Ita enim Plautus dicit Cas. 190

ius meum obtinendi optio est, Ter. Phorm. 701 spatium apparandi nuptias (Hec. 684 alibi). — Apul. Mund. 27 movendi se originem tradit. Mund. 35 purgandi se necessitate. Ap. 26 colendi eos ac venerandi pergnaram. Ap. 91 nullam causam fuisse Pudentillam ad nuptias prolectandi.

Saepius vero illud gerundium ablativum obtinet, ut apud Plaut. Men. 883 manendo medicum, Trin. 1048 male fidem servando etc., apud Naev., Pacuv., Ter., raro ap. Ciceronem (cf. Schmalz p. 300, 164). — Apul. Met. 3, 19 trigemino corpori Geryonis . . utres coaequando. Met. 1, 2 parce in verba ista haec tam absurda . . mentiendo. Met. 6, 22 vultus meos sordide reformando. Met. 7, 17 unum feriendo locum. Met. 7, 21 imaginem savii mentiendo. Met. 7, 22 admiscendo sermones alios. Met. 9, 5 fabriles operas praebendo. Met. 9, 35 pecua trucidando etc. Plat. 2, 4 fundendo patrimonia. Flor. 7 (152, 23) facinora admirando.

Quo igitur Apuleius fuit studio oblectandi aures lectorum insolitis constructionibus a priscis et vel maxime comicis sumptis, Helm mihi persuadere vix poterit, Ap. 14 'ad similitudinem referendum' mutandum esse in 'referendam' (vd. Philol. Suppl. VIII p. 561). Miro quodam modo apud Plautum legimus Trin. 869 agitandum est vigilias (cf. Brixii adn.). Varr. R. R. II 7 quinque mestribus pullis factis obiciendum farinam hordeaceam (Reisig-Haase III 775). Atque non minus insolenter scriptum videmus apud Apuleium ipsum Ap. 69 nubtiis valetudinem medicandum (sc. esse). Ap. 75 reliquit . . sestertium XXX devorandum. cf. etiam Plat. 2, 4 cupiditatibus luxuriam, id est adpetitus adplicat voluplatum et desideriorum 'ad fruendum potiundumque haustus inexpleriles'.

Atque ad postremum afferam exemplum dictionis Apuleianae, quae nisi e Plauti vel omnino priscorum imitatione explicari non potest. Plautus enim dicit Capt. 852 nominandi istorum copia, itidem Capt. 1008 Quia mi item ut parentes lucis das tuendi copiam; cf. Reisig-Haase III N. 595 et Brix ad Capt. 852, qui alios eiusmodi locos enumerat: Lucr. 5, 1223, Varr. R. R. 2, 1, Gell. 4, 15, 1; 5, 10, 5, Front. etc.). Apulei locus est hic: Flor. 17 (177, 8) ceterum ipsius vocis hominis exercendi cassus labor supervacaneo studio plurifariam frustratur.¹⁾

3. De participio.²⁾

Apul. in Metam. nonnumquam ablativum absolutum adhibuisse videtur, ubi alium casum ponere poterat. Quam dicendi incuriam

¹⁾ 'frustratur' scribo pro 'superatur,' quod certe corrupte codices praebent. (cf. app. crit. ap. VI.) Haud ita difficilis mihi videtur emendatio nec quae sensum laedat loci. Locutio 'cassus labor . . frustratur' non aliena est ab Apulei sermone, immo vero perusitatum est ei praedicativa per prolepsin scribere, cf. supra p. 14 et Met. 6, 27 sed frustra fletibus cassum tumultum commovebat. Met. 9, 6 vacuum frustra locum detinet.

²⁾ Paucis tangam eum Apulei usum, quo in Metam. saepissime (3, 16; 3, 17; 4, 5; 5, 3; 6, 2; 8, 3; 1, 18; 2, 4 etc.) verba sentiendi coniungit cum participio. Quod quamquam ne optimis quidem scriptoribus est alienum, tamen hac in re bene potest mentio fieri comicorum praecipue consuetudinis, qui

nisi emendatione vel propria interpretandi ratione ab Apuleio abiudicamus, hic quoque affectatur insolentior comicorum usus, quem exemplis illustrat Lor. ad Mil. 559: Si ego me sciente paterer vicino meo Eam fieri . . iniuriam. Most. 230 te me vivo umquam sinam egere aut mendicare etc. (cf. etiam Tammelin l. l. p. 143; Lindsay, Synt. Plaut. p. 34). — Met. 7, 24 (vd. app. crit. ap. Helm.) Tali sententia mediis Orci manibus extracto sed extremae poenae reservato maerebam.¹⁾ Met. 1, 7 probe curato (nisi forte pro neutro genere intellegis, ut Helm vult; Vl. scr. . . 'um') ad hospitium lassus ipse fatigatum aegerrime sustinens perduco. Met. 3, 12 Haec adhuc me loquente manu firmiter iniecta Milo . . producit ad lavacrum proximum (quamquam facilis est emendatio ' . . me loquentem manu . . ' cf. Ap. 42 p. 49, 6 H.). NB.: Pertinet huc etiam Met. 9, 5 — si 'sibilo' pro ablativo instrumenti habendum est — ianuam pulsat sibilo etiam praesentiam suam denuntiante.

Coniugationem periphrasticam, quam vocant, satis crebro adhibuit Apuleius idque ex imitatione sermonis comicorum aut priscorum (Plaut., Ter., Cat.) fluxisse verisimillimum est. Posteriore aetate a plerisque scriptoribus neglectum hunc usum invenimus nonnumquam ap. Ciceronem et ap. rerum gestarum scriptores (de bello Hisp. cf. Koehler l. l. p. 449), saepius apud Vitruvium, Apuleique aetate apud Gellium. Schmalz p. 316, 183 affert Plauti 'ut tu sis sciens' pro 'ut scias', quod legis etiam apud Ter. Andr. 508, 775. Cetera huius dictionis exempla enumerat Blase (Syntax p. 256). — Apul. Mund. 17 lymphantēs alii . . sint, pars effantes futura. Mund. 11 sunt . . flantes. Plat. 2, 14 quod sit conveniens. Plat. 2, 22 esse indigens potest. Plat. 2, 24 sint regentes. Ap. 62 (101) qui praesens est. Ap. 63 est larvans. Met. 7, 27 est enim congruens pessimis conatibus. Met. 7, 19 'sustinens est', quod affert Blase p. 257, est coniectura Hildebrandi (cf. Hild. ad h. l. l. p. 599 et I 196).

4. De supino.

Non alienum est ab usu priscorum, quod Apuleius frequentissime supinum usurpat ap. verba motum vel causam indicantia (de priscis vide Holtze I 247 sq.; cf. etiam Arch. Lex. 11, 103 de 'vocare, hortari' supinum asciscentibus; Plaut. essum vocare Stich. 182, Men. 288, Men. 836 venatum vocas; vetus illud Jct.: 'ex iure manum consertum vocare'

sine ulla significationis discrimine vb. sentiendi et infinitivum et particip. promiscue adiungunt (cf. Tammelin 'de part. prisc. lat' Hels. 1899 p. 46sq., Haul. ad Phorm. 6). Per graecae certe dictionis leges atque exemplo poetarum (cf. Verg. Aen. 2, 377 sensit medios delapsus in hostes) sibi concessit Met. 4, 34 plaga percussi sero sentitis (cf. Schmalz p. 312, 178). Graecorum sane more, comicis tamen praecedentibus scribit Apuleius Met. 4, 22 nec me manducantem somnus impedire potuit. Met. 10, 33 ecce nunc patiemur philosophantem nobis asinum. cf. Ter. Phorm. 521 Ego te complures . . menses tuli Pollicitantem et nihil ferentem, flentem.

¹⁾ Met. 2, 6 non iam potest afferri (ap. Vl. 'memet expedito'); ap. Helmium enim legitur 'memet expedito'.

traditum apud Varr. L. L. 6, 64 etc.). Optimi scriptores rarius hac constructione usi sunt (cf. Schmalz p. 320). — Flor. 16 [171, 24] veniebam redditum quod pepigeram. Ap. 48 accusatum venistis. Ap. 42 consultum venisse. D. Socr. 19 prohibitum ibat. Plat. 1, 8 — petitem, Met. 7, 19 me perditum — (6, 29). Flor. 11 (161, 6) aliena furatum —. Met. 7, 10 Marti pergitur supplicatum. Met. 7, 7 suppetiatum convocat. Met. 1, 14 proclamares suppetiatum etc.

2. De modis et temporibus.

Indicativi usus apud Apuleium multo liberior est quam apud optima latinitatis scriptores. Atque hanc dicendi libertatem ab Apuleio plerumque ex priscorum sermone sumptam esse ex exemplis sequentibus elucebit.

Ac primum Apuleius interrogationem dubitativam, quam vocant, indicativo notat. Quae dicendi ratio saepius in Metam., raro alibi reperta vulgi sermoni propria est, occurrit igitur praecipue apud comicos, quorum laxam dictionem affectasse Apuleium non sine iure conicimus. Ceteroquin hic indicativus eodem liberiore modo adhibetur apud Ciceronem (in epp. ad Att. scriptisque prioribus). Varron., Catull., Verg., Iuven. (cf. Ellis ad Cat. 1, 1 Friedl. ad Iuven. 4, 130; 3, 296), cf. Plant. Pseud. 1143 quid agimus? Most. 368 quid ego ago? (Lor. adn.), Mil. 250, Trin. 1062, Ter. Haut. 343 etc. — Apul. Met. 5, 16 quid dicimus de . . illius mendacio? Met. 4, 34 quid differo? quid detrecto? Met. 6, 1 unde autem scio, an istic degat . . (Met. 1, 15; 10, 26). Met. 5, 6 quid iam . . expecto, quid spero? Met. 2, 8 quid ego de ceteris aio? Ap. 56 ecquid ego de luco . . loquor? Saepius indicativus futuri exprimit interrogationem dubitativam (cf. Schmalz p. 328, 202), sicut Ter. Hee. 516 quid viro meo respondebo misera? Plant. Stich. 599 solus cenabo domi? — Apul. Met. 3, 22 hunc alitem factum ubi quaeram, videbo quando? Met. 6, 28 quas tibi gratias perhibebo, quos honores habebō? . . Met. 6, 26 sed quo gentium capessetur fuga? D. Socr. 5 iurabo per Iovem? ibidem: cui igitur preces adlegabo? cui votum nuncupabo? cui victimam caedam? quem . . ciebo? quem . . adhibebo?

Iam vero apud Apuleium indicativus futuri praeditus est sensu potentiali. Hoc invenimus apud priscos indeque apud recentiores. cf. Ter. Eun. 732 verbum hercle hoc verum erit (εἴη ἄν), cf. Schmalz p. 328, Blase 119, etiam quae adn. Brix ad Trin. 606, 923. — Met. 3, 5 quod . . crimen non diffitebor. Flor. 16 (173, 11) neque enim diffitebor. Met. 8, 6 percepit tale nuntium, quale non audiet aliud, Mund. 10 haec sat erit. Mund. 27 multo magis deo inconveniens erit (περὶ νόμον cap. 6: ἀπερὶς — ἄν εἴη θεῷ). Met. 2, 20 nec satis quisquam definire poterit. Quae cum ita sint, vix mutabimus codicum lectionem Met. 4, 34 haec erunt vobis egregiae formonsitatis meae praeclara praemia (VI: erant: Jahn: sunt).

Plane congruit cum Apulei indole, quod apud eum indicativus futuri vices imperativi vel optativi sustinet. Quam dictionem a priscis ortam insolentior usus (Cic. epp., Liv.) retinuit usque ad Augusteae aetatis poetas (Prop., Verg., Ov., Hor.); cf. Blase 116 et Schmalz p. 328, 202 c, 203. Ter. Haut. 833 tu hic nos, dum eximus, interea opperibere, Prop. 3, 23, 15 venies hodie (comici eadem ratione fut. exact. adhibent; cf. Pl. Mil. 573 etiam illud quod scies nesciveris Nec videris quod videris. quocum compares Apul. Met. 5, 11 et Ter. Haut. 748 (Dziatzko)). Apul. Flor. 14 (163, 8) Crates, inquit, Crates te manumittes. Met. 6, 16 conferes;¹⁾ Met. 6, 18 seni dabis. Met. 6, 19 reside . . esto . . redime ac deinde . . redies. Met. 11, 16 plane memineras et penita mente conditum tenebis. Met. 5, 11 quos . . non videbis, si videris (Plaut. Mil. 573) (Frontonis eiusdem rei exempla ap. Ebert p. 340). Met. 5, 10 sciet se non ancillas sed sorores habere maiores. Met. 8, 12 vivo tibi morientur oculi nec quicquam videbis nisi dormiens (Bene potest conferri illud comicorum proprium 'ita me di amabunt' (Plaut. Poen. 1219 etc.) pro '... ament', quod solum usitatur in reliqua latinitate).

Transeamus ad **coniunctivum**. Exemplo certe comicorum Apuleius facit, ut alteram coniunctivi personam numeri singularis ponat pro imperativo, quem priscorum usum poetae, ut Catullus, iam receperant, quemque interdum invenimus in Cic. epp. De hoc Plauti usu vide Lor. ad Most. 1129 hic apud nos hodie cenes, et Blase 125 sq. — Apul. Met. 2, 23 sine cura sis, modo . . compara. Met. 5, 11 neque . . conferas et . . nihil quicquam vel audias vel respondeas. Met. 3, 23 nec istud factum putes. Met. 4, 17 caveas . . committere. Met. 5, 25 ausculta nec . . perimas. Met. 6, 19 manus accommodes. Met. 8, 10 sed heus tu . . accedas . . Ap. 7 contemmere.

Sicut apud priscos etiam apud Apuleium nonnumquam coniunctivus optantis vel imprecantis pendet a particulis 'qui' vel 'ut'. cf. Plaut. Trin. 923 qui istum di perdant (Trin. 997, Men. 933). Apud Apuleium: Flor. 9 (160, 1) qui utinam perpetuo liceret frui. Ap. 75 qui istum di perdunt (conferas Ap. 64 duit gratiam. Met. 9, 21 at te . . perdunt, vd. Brix. ad Trin. 436). Priscorum exemplo 'ut' pro 'utinam': Ap. 46 nihil amplius dico: ut producant, cf. Ter. Phorm. 687 Ut te quidem omnes di deaeque superi inferi Malis exemplis perdant. cf. etiam Hild. ad Ap. 46 (II 543) et Blase 129 (vd. Ap. 73 quoque ap. Hild. II 586 et Helm p. 81, 21 cum adn.) — 'quod utinam' adhibet Apul. his locis: Ap. 4 (96) quod utinam crimina opprobasset. Flor. 7 (153, 14) quod utinam . . valeret. Socr. Prol. (p. 3, 25 G) quod utinam . . tribuisset. Usu venit hoc iam apud Ter. Phorm. 157 Quod utinam ne Phormioni id suadere in mentem incidisset. In adn. Hauler laudat Cic. ep. 14, 4, 1 Quod utinam minus vitae cupidi fuisset.

Coniunctivus imperatorius vel optantis nonnumquam apud Apuleium habet negationem 'n o n'. Ap. 96 utinam non impedisses (Flor. 18

¹⁾ Iniuria Helmium (p. 140, 18) emendare puto: confere(n)s.

[180, 7]). Ap. 58 non insimulet Crassus servum suum. Met. 5, 10 non . . monstremus. Met. 7, 27 non aufugeres. — Hic usus quamvis iam apud piscos occurrat, verisimiliter ad poetarum sermonis imitationem est reducendus (cf. Blase 136). Petronius dicit 'non perdamus noctem', sed Plautus quoque — id quod negat Schmalz p. 330 — Trin. 133 'non redderes' = ne.

Id quoque plane alienum est a puriore dictione talem coniunctivum continuare particula 'nec (neque)' antecedente verbo 'ne' vel 'neque'. Hunc quoque usum iam apud comicos invenimus, quamvis inde ab aetate demum Livii crebrior fiat (cf. Blase 138). Pl. Pseud. 259 (Lor.) neque ament nec faciant bene, Asin. 775 sq., Ter. Haut. 975 Ne te admisce . . nec tu aram tibi nec precatorem pararis. Pluribus locis idem apud Apuleium observamus, ut Met. 6, 12 neque . . polluas, nec vero . . feras (at Met. 7, 5 nec me putetis neve aestimetis; Socr. Prol. (2, 7 G) ne . . neve). Met. 8, 8 modo ne . . convenias neve conferas nec . . accumbas nec adquiescas. Met. 5, 5 neque respondeas immo nec prospicias omnino (5, 10; 5, 6). Ap. 88 ne profundenda essent nec tecum . . cenandum.¹⁾

Interdum Apul. adhibet coniunctivum potentialem perfecti in sententia finali. Id quidem perraro apud Ciceronem — quamvis in sententiis primariis hic coniunctivus maxime apud eum floreat — usu venit, at comicis usitatissimum est, cf. Plaut. Most. 252 (Lor.) ne nequiquam dixeris, dabo, Capt. 791 minor, ne obstiterit (Bacch. 701). Truc. 380 properet ut laverit (cf. etiam Lor. ad Most. 252, 401). — Socr. Prol. (p. 3, 4 G) est hercule formido, ne id mihi evenierit. Met. 2, 16 sed ut mihi morem gesseris, laxa . . Ap. 48 dicam . . , ut ne quid reticuerim.

De imperativo.

Saepe in Metam. dictione imperativus futuri quidem admittitur pro imperativo praesentis, quem insolentiorum usum certe Apul. comicorum sermonem imitando effingit. Met. 1, 8 oro te . . dimoveto et complicato. Met. 6, 16 sed haud immaturius redito. Met. 1, 24 tu emito (D. Socr. 2). Met. 4, 27 esto nec terreare. Met. 6, 18 sed tu praeterito etc. — Saepius imperativi praesentis et futuri inter se coniunguntur, sicut Pl. Pseud. 626 tu epistolam hanc a me accipe atque illi dato (cf. Lor. adn., ubi plura invenies exempla). Met. 2, 26 putato et . . impera. Met. 5, 26 tore meo divorce tibi res tuas habeto. Met. 2, 6 age, evigila et tecum esto. Met. 5, 6 age iam nunc . . et pareto.

¹⁾ Adnoto coni. iussivos: Met. 7, 27 certe auferres et eriperes, non aufugeres. Met. 1, 14 proclamares saltem suppetiatum, si . . nequibas. — Comici semper hunc coni. eloquuntur imperfecto, ap. Cicer. aliosque nonnumquam etiam plusquamperf. offendis eodem sensu. cf. Plaut. Pseud. 273 invenires du hâttest finden sollen, Lor. a. h. v. et Haul. ad Phorm. 297. Praeterea Landgr. ad. Rosc. 72, Madv. ad de fin. II 12.

Met. 6, 10 *discerne . . . atque approbato*. Met. 6, 19 *reside et panem esto*. Met. 6, 23 *sume et immortalis esto*.

(Omittere hic nolim hunc Ap. 88 locum: *lex quidem Julia de maritandis ordinibus nusquam sui ad hunc modum interdicit: 'uxorem in villa ne ducito'*. De negatione 'ne', si quidem pro Apuleiano habemus, conferendum est Ter. Phorm. 664 *ne clama* (Haul. adn.), Most. 576, 643, 1105 (Lor.)).

De temporibus.

Certe priscorum vel comicorum imitationem prae se fert Apuleius in eo, quod liberius utitur frequenter plusquamperfecto pro perfecto historico. De hoc praecipue comicorum usu disserit Brix ad Capt. 17 *Fugitivos ille, ut dixeram ante . . . vendidit*. Apul. Met. 1, 4 *tu sodes, qui coeperas, fabulam remetire*. Met. 3, 12 *cui desponderas*. Met. 2, 27 *ecce iam processerat*. Met. 1, 19 *ille ut satis detruncaverat, sitire coeperat*. Met. 2, 16 *quod nobis indixeras*. Met. 8, 16 *nulli contra nos aditum tulerunt ac ne procul saltem ulli comparuerant*. Met. 1, 5 *quod inchoaveram exordiar etc.* Ap. 93 *de quo supra dixeram*. Ap. 73 *recusaveram . . . persuaserat*. Ap. 94 *venerat . . . postularat*. — Adiungenda hic sunt participia perf. pass. cum 'fueram' composita, ubi eadem intercedit ratio. Antecesserant comici in eo, quod scripserunt 'legatus fuit' pro '— est' (Plaut. Mil. 102 'cum adn. Lor., Blase 173) et 'oblitus fueram' pro '— eram' (Most. 487 cum Lor. adn., Blase p. 220). Haec dictio vulgaris sermonis propria nimirum repudiabatur in oratione pura; floruit autem haec licentia praecipue apud scriptores archaizantes. Non quidem coniungit Apuleius 'fui' cum participio, sed eo saepius 'fueram' et 'fuerim'. Apul. Met. 3, 9 *fuerant posita*. Met. 3, 8 *contacta fuerant*. Met. 3, 5 *adfixa fuerant* (1, 14, 6, 31, 9, 25 etc.). Ap. 99 *ratu fuerat*. Ap. 94 *fuerat commendatus etc.* (Blase p. 222). — 'fuerim': Met. 4, 21 *ut fuerit ausus*. Met. 6, 3 *quod . . . custodita non fueris*. Plat. 1, 9 *cum . . . fuerit absoluta . . . fuerit sortita*. Plat. 1, 10 *cum fuerit invecus etc.* Ap. 90 *si fuerit inventa*.

Etiam in futuro exacto adhibendo Apuleius manifesto sequitur priscorum dictionem. Persaepe enim apud comicos futur. II planedemi valet atque futur. I, nec non apud Apuleium (sicut apud Frontonem' cf. Ebert l. l. p. 339/40). — Apul. D. Socr. 2 *hoc postea videro*. Ap. 36 *dum hic quaerit, exemplum dixerō*. Ap. 48 *dicam quam brevissime potuero*. Met. 6, 21 *provinciam . . . exsequere naviter, cetera egomet videro*. Met. 5, 18 *quodsi . . . delectant, . . . nostrum fecerimus*. Quin etiam futurum I continuatur futuro exacto: Met. 5, 24 *dabunt poenas, te vero punivero*. — Cum his Apulei conferas Plauti Capt. 495 *sic egero*. nunc ibo ad portum, Bacch. 90 *ille quidem hanc abducet: nullus tu adfueris, si non lubet etc.* (cf. Lor. et Brix ad Most. 590 et Capt. 293).

3. De generibus verbi.

Plurima verba, quae in eleganti latinitate erant deponentia, ab Apuleio eiusque aetatis scriptoribus terminationibus activis praedita usurpabantur. Hac quoque in re multa ex priscae latinitatis imitatione profecta esse non est negandum. Singula quae ex Apuleio huc pertinent, afferam (Inspicias etiam, quae collegit Neue-Wagener 'Formenlehre der lateinischen Sprache' III³ 17 sq.):

Met. 5, 14 *adulant*: Acc. trag. 390. Cic. Tusc. 2, 10, 25 etc. (Neue-W. p. 20); — Met. 2, 29 *altercat* (6, 26, 9, 3): Pacuv., Ter. Andr. 653; — Flor. 16 (171, 2) *auspicasse*: Plaut., Caec., Naev., Gell., etc.; — Flor. 6 (151, 11) *bubulcitare*: Varro Sat. Men. 257, cf. Lor. ad Most. 960; — Met. 10, 9 *certus aliquod moliri flagitium*. Met. 11, 9 *pompa moliebatur*: cf. Prisc. 8, 5, 25 'apud vetustissimos molio pro molior' (*amolitus*-pass. D. Socr. 9 et. 23; *amoliri*-pass. Jul. Val. 1, 22, 17; *conferendum* est fortasse Plaut. Most. 371: *Jube haec hinc omnia amolirier*; cf. Lor. adn.); — Met. 5, 20 *praestolo*: Liv. Andron. tr. 23, Turp. com. 153; — Met. 11, 2 *veneraris* (pass.). Met. 4, 11 *vigore venerato*. D. Socr. 5 *advenerat*. D. Socr. 15 *advenerantur* (coni. Goldb.): Plaut. Truc. 476, Bacch. 173; — Met. 4, 11 *comminiscimus*. Ap. 58 (Ap. 34, Met. 10, 28) *commentum* (pass.): *commentus* (pass.) App. Caec. frg., J. Ct., Ov. (cf. *reminisco* ap. Prisc. 8, 29); — Flor. 7 (153, 18) *contemplantur*: Plaut. Trin. 863 etc., Enn., Naev.; — D. Socr. 2 *cunctaverit*: Enn. com. 3, tr. 211. Plaut. Cas. 654, Att. tr. 72; — Met. 11, 19 *percontaveram*. Met. 1, 24 *percontato pretio*: Naev. etc.; — *Asserere liceat* Met. 3, 11 *laetabit* (*παίδρνω*). Met. 5, 14 *laetabunt*: Liv. Andron. 7, Acc. tr. 513.

Addam nunc ea verba deponentia, quorum participium perfecti solum habet apud Apuleium sensum passivum:

Plat. 1, 15 *ventrem circumplexum*: *circumplecto* Plaut. Asin. 696, Cat. R. R. 21, 2, Gell. 17, 9, 14 — Met. 7, 23 *criminatus*: *crimino* Enn. sat. 9, Plaut. Pseud. 472 (Lor.); — Met. 10, 6 *in comminata caede* (Met. 6, 26): 'mino' pro 'minor' apud veteres usurpatum esse testis est Prisc. 8, 6, 29; — Met. 2, 6 *osculato tuo capite*: *osculo* Titin. com. 155 et recentissimi, cf. Met. 2, 10 *deosculato me*, Met. 4, 11 *gladium deosculatum* (Met. 2, 16), *exosculatus* (pass.) Met. 11, 17, 4, 26;¹⁾ — Met. 8, 4 *partitae*: *partio* Acc., Plant., Enn.; — Met. 11, 6 *vadata*: Plaut. Bacch. 180, Hor. sat. 1, 9, 36.

Attamen contrarium quoque apud Apuleium observatur. Nonnumquam enim verbis utitur pro deponentibus, quae apud optimos scriptores habent formam activam. In hac quoque re Apuleium priscorum genus dicendi imitatum esse intelleges ex nonnullis exemplis; Met. 2, 21 *comperior* (Met. 11, 27, Ap. 8, Ap. 37, Flor. 16 [173, 23]): Ter. Andr. 902,

¹⁾ Non habet causam, cur mutet, Helm (p. 94, 16) 'manu(s)que eius exosculata'.

Gell., Tac., — Met. 10, 15 deierantur: cf. Hild. I p. 911: Plaut. 'iuratum esse' pro 'iurasse'. — Met. 3, 22 impartire nobis (= imperativus): Ter. Ad. 320, Sen. ad Polyb. 7 (26), Phaedr. 6, 1, 5; — Flor. 16 (170, 13) murmurari: Claud. Quadr. ann. 8 frg. 72, Varr. sat. Men. 166 (172); — Ap. 11 muneror: Turp. com. 203, Cic. ad Att. 7, 2, 3 (cf. Gell. 18, 12, 10).

Sicut apud optimos scriptores legimus 'coeptum est dici' etc., apud priscos usitatum erat, etiam verbis 'queo, nequeo' etc. genus passivum tribuere, ut Plaut. Pers. 194 nec subigi queantur, Ter. Hec. 572 nosci non quita est (cf. Schmalz 338 sq.). Imitatur hoc Apuleius: Ap. 92 reddi nequitur. Ap. 2 quitus est percelli.

4. De parataxi sententiarum adhibita pro hypotaxi.

Perusitatum est Apuleio sententias per parataxin inter se coniungere et id quidem non solum in Metam., quarum laxa remissiorque dictio iam per se remota est a perfectae orationis consuetudine, sed etiam in aliis libris. Vix igitur dubitaverim, quin etiam in hoc parataxeos studio Apuleius spectaverit ad priscorum sermonem, quos familiarem vulgi dictionem plerumque prae se ferentes parataxin multo praetulisse constat hypotaxi.

Equidem priusquam ad usum Apuleianum accedam, quibusdam gravioribus comicorum exemplis allatis priscum sermonem adumbrabo¹⁾:

Plaut. Capt. 284 Salva res est: philosophatur quoque iam. Pseud. 974 salvos sum: iam philosophatur. Capt. 778 certa res est . . coniciam. Merc. 472 certumst: ibo ad medicum. Capt. 504 Ita me miserum restitendo retinendoque lassum reddiderunt: Vix ex gratulando miser iam eminebam. Facile vero ipse invenies in comoediis multa alia exempla (vide etiam Brixii adnotationes Capt. versuum modo laudatarum). Atque nunc compares quaeso quosdam locos Apulei, qui et ipsi facile possunt augeri: Met. 1, 11 grabattulus prosternitur, me quoque humi recidens coperit ac tegit. Met. 5, 27 necdum finierat, illa ascendit. Met. 3, 26 vix me . . videre proximantem, iam furentes . . insecuntur (Met. 6, 25, 1, 5). Met. 2, 30 injecta manu nasum prehendo, sequitur; aures pertracto; decurrunt.²⁾ Met. 5, 15 iubet citharam loqui, psallitur; tibias agere, sonatur; choros canere, cantatur. Met. 1, 25 demonstro seniculum: in angulo sedebat. Ap. 45 servi . . adsunt, eos dissimulas; unus puerulus abest, eum insimulas etc. Ap. 39 paucos versus memini, eos dicam. Ap. 54 Tibi adeo permitto, finge quidvis, eminiscere, excogita. Ap. 37 Invenisti tu librum?

¹⁾ Fuse de hac re egit: Lindskog 'Quaestiones de parataxi et hypotaxi ap. priscos Latinos', Lund 1890.

²⁾ cf. Weyman l. l. p. 349: Iul. Val. 2, 15 alimoniam petit: protinus parent. Auro indiget: sunt vectigalia ditia. Militem quaerit: animis volentibus praesto sunt.

beasti. Met. 1, 15 valvas stabuli absolve, antelucio volo ire. Met. 6, 23 puellam elegit et virginitate privavit: teneat, possideat . . Met. 5, 13 nec quicquam . . requiro, iam nil officiunt . . tenebrae: teneo te meum lumen. Ap. 53 nemo tibi blandiatur . . : non est in accusando versutia . . D. Socr. 23 igitur omnia similiter aliena numeres licebit: generosus est; parentes laudas. dives est: non credo fortunae. — Huc pertinent etiam haec: Met. 8, 20 sic . . veniatis, seni subsistite. Met. 5, 13 sic . . cognoscam faciem tuam: . . indulge fructum. cf. Prop. 1, 18, 11 et Schmalz p. 401; Brix ad Trin. 447 ita me amabit Juppiter, Neque te derisum advenio neque dignum puto.

Sententiae condicionales per parataxin adseruntur: saepius ap. comicos; cf. Plaut. Trin. 441 Hic postulet frugi esse, nugas postulet (Epid. 682, Horat. sat. 2, 5, 74 sq.), Ter. Haut. 487 Dare denegar: ibit ad illud ilico, cf. etiam Capt. 966 Bene morigerus fuit puer, nunc non decet (Holtz. II 102); apud Apul.: Ap. 7 dares nunc aliquem similiter grandiloquum: diceret suo more. Ap. 52 atqui contendere vis furem tuum cum Thalli fure: invenies non permultum interesse (at vide codd. apud Helmium, qui emendat cum Beytio 'contende, si vis'), Ap. 53 magicae res in eo occultabantur: eo neglegentius adservabam. Met. 6, 19 transito fluvio te . . orabunt anus telam struentes, manus paulisper accomodes. D. Socr. 22 igitur cotidiana eorum aera dispungas, invenias . . Mund. 9 haec (sc. nix) victis nubibus crebrior ad terram venit, eam nos . . vocamus. Inserit hic Goldbacher conjunctionem '(si) victis . .', sed iniuste tali emendatione delevisse mihi videtur Apulei scribendi proprietatem hoc loco neque minus aliis: Mund. 33 Huius (si: G.) locum quaerimus, neque infimus est . . Plat. 1, 8 septem . . motus habeantur . . , sex superioribus remotis haec una mundo relicta est (G: (cum) septem . .). Socr. Prol p. 2, 5 G. quanto enim exinde orationi modificabor, vos animadverto libenter audire (G: 'si' vos . .).

Huc pertinent eae quoque parentheseis, quae sine particula inseruntur sententiis. Quod familiari certe dicendi generi proprium est, alienum ab eleganti latinitate. Haud rara occurrunt exempla in comoediis: Plaut. Trin. 124 Emistin de adolescente hasce aedes (quid taces), Ubi nunc tute habitas. Mil. 801 (Lor.) Ille-eiusmodi est-cupiet miser (Mil. 810, Amph. 443 etc.; cf. Brix ad Trin. 124). — Apul. Met. 11, 8 vidi et ursam mansuam cultu matronali, sella vehebatur, et simiam . . et asinum (falso VI. (quae) sella . .);¹⁾ Met. 7, 7 tabernulam quandam litori navique proximam, vitatis maris fluctibus incubabant, invadimus . . (VI. (quam) vitatis). Met. 3, 7 conspicio totum populum: risu cachinnabili diffuebant — nec secus illum bonum hospitem . . Plat. 2, 4 prudentiam indocilitas impugnat, quae . . contraria est disciplinae discendi — huius duas ab eo species accipimus . . — iracundiam audacia. Flor. 15 (166, 16)

¹⁾ Etiam Helm (p. 272, 16; 159, 10; 57, 10) hoc loco sicut insequentibus mutat illam Apulei dictionis proprietatem neglegens.

Brachmanos — hi sapientes viri sunt : Indiae gens est — eorum ergo Brachmanum gymnosophistas adisse.

Saepe verba dicendi et sentiendi in parataxi collocantur. Hoc quidem usu venit in priscorum sermone et in familiari epistularum dictione et frequenter apud scriptores, quos vocant archaistas, qui affectabant remissiorem et solutiorem priscae latinitatis rationem.

Hoc modo usurpat Plautus verba 'opinor, obsecro, credo, scio'; cf. Lor. ad Most. 1080 credo haud negat; Haul. ad Phorm. 73 venit, hoc scio. — Apul. Met. 1, 13 ne quid demutaret credo a victimae religione . . (Met. 1, 17). Ap. 16 mihi istud crede . . . speculum inviseres. Met. 6, 14 quid facis? vide et quid agis? cave. Ap. 24 pari spero honore. Met. 4, 12 quid, oro, fili, . . donas? Met. 2, 29 quid, oro, me . . reducitis? Met. 9, 17 nosse valde cupio et oro, mater, . . retexe. Ap. 30 oro te, qui pisces quaerit, magus est? Mund. 22 nam quid, oro te, ornatum atque ordinatum videri potest (Met. 1, 8; 1, 21; 2, 23; 3, 15 etc.). Met. 2, 29 desine iam, precor, desine. Met. 3, 5 fateor, Quirites, . . . proterrerere eos adgressus sum. Met. 3, 13 ego, inquit, ipsa confiteor ultro, ego tibi huius molestiae causa fui. Met. 5, 11 venient autem, scio. Met. 5, 24 hoc feci leviter, scio. Ap. 56 quippe lana . . scitis profanus vestitus est. Met. 5, 14 quantum, putas, boni nobis in ista geris perula? Ap. 53 non est in accusando versutia ac ne impudentia quidem, ne tu arbitreris. Ap. 8 si quis ita ut tu . . os suum . . aperiat, censeo, ne ulla cura os percolat . . Ap. 6 quaeso, quid habent isti versus . . pudendum? (de Frontonianae dictionis eodum usu cf. Ebert p. 351).

Per parataxin Apuleius haec quoque verba construit: 'faxo', quod comici Catoque plerumque adiungunt indicativo futuri, raro coniunctivo praesentis. posteriore aetate solum cum coni. praes. coniunctum videmus, sicut ap. Apul. Met. 4, 30 iam faxo, paeniteat. Met. 8, 12 — sentias (Met. 1, 25; 4, 6; 5, 30). Insignis quodammodo est ille Met. 8, 12 locus, accedit enim ad similitudinem comicorum consuetudinis: faxo, feliciorem necem inimici tui quam vitam tuam sentias. lumen certe non videbis, manu comitis indigebis, . . tenebis, . . frueris etc. (Blase, Syntax p. 178): cf. etiam Met. 7, 27 senties, efficiam. Ap. 91 ita potius faciam: . . nauci non putabo. 'fac': Met. 1, 23 — deverseris; Met. 6, 7 — matures; Met. 2, 18 — sine cura sis. Item ap. Plaut., Ter., Caton., Cic. epp. (cf. Schmalz p. 355).

'cedo': cf. Plaut. Most. 373 (Lor.) cedo bibam, Truc. 367 etc. (cf. Lor. ad Most. 373). Apul. Ap. 63 cedo tu eum, videant, teneant, considerent. Ap. 37 cedo enim experiamur. Ap. 28 cedo, si videtur, singula consideremus. Met. 1, 4 cedo . . fabulam remittere. D. Socr. 9 cedo formemus. — D. Socr. 23 volo pervehat. Met. 9, 4 fabulam, quam vos etiam cognoscatis volo (Plaut. Most. 578 (Lor.) Quid tibi ego morem vis geram? etc.). — Ap. 82 sine omnia inspiciam (Most. 1180 sine te exorem); — Met. 3, 15 patere, oro, prius fores . . obcludam. Met. 6, 2 — delitescam; — Met. 6, 16 petit de te Venus, modicum de tua mittas ei formonsitate. — 'necesse est': concedas necesse est Met. 8, 10 (Ap. 13, 20, Plat. 2, 22).

Quodammodo huc talia quoque spectant exempla, qualia 'impetravi abiret' Plaut. Trin. 591 (cf. Brixii adn.), quamvis hic iam transeat ad hypotaxin (cf. Schmalz p. 355 sq.). Met. 2, 26 ei praecipit . . redderet. Met. 9, 23 non cessat obtundere, . . promeret (obtundo, ut: Caec. com. 150, — ne Plaut. Cist. 119). Ap. 63 iussi . . iret (Met. 4, 16 iubet . . immitterent: coni. VI.; de 'iubeo, ut' cf. infra p. 51).

5. De quibusdam sententiarum generibus.

a) De sententiis interrogativis.

Saepius Apul. interrogationibus particulam interrogativam adnectere omittit. Id ipsum praecipue familiaris sermonis est proprium frequenterque ob eam rem apud comicos occurrit: cf. Plaut. Trin. 515 tibi ego rationem reddam? (adn. Brixii), Pseud. 318, 626, Mil. 614 displiceat mihi? Asin. 308 certumst credere? etc. Ex Apuleio commemoro: Met. 8, 26 venisti tantum miserrimi laboris vicarius? Met. 7, 20 videtis istum pigrum . . asinum? Met. 9, 7 vis, inquit, verum, scire, mater familias? Met. 1, 8 vis, inquit . . audire? Met. 7, 11 hem oblita es nuptiarum . . ? Met. 1, 20 tu autem . . vir . . acc(r)edis huic fabulae? Ap. 41 quod crudum, id accusas? Ap. 40 sanam dices? . . insanam respondebis? Ap. 85 iniuriae dico? D. Socr. 27 igitur mirum, si . . ? Ap. 37 Invenisti tu librum? — Priscorum usus est, particulam 'ne' adnectere pronomini relativo certeque ab illis sumpsit eum Apul., cum dicit Ap. 96 quemne ille bonum virum ait, . . . eum . . eriminis insectabere? Flor. 19 (186, 2) quodne iam ipsi hereditatem habebant, an quod adhuc illi fidem non habebant. Ap. 29 quodne piscatores mihi pisces quaesierunt? an . . quod. Ap. 53 quodne Pontianus nescierit . . an quod; cf. Lor. ad Mil. 13 Quemne ego servavi . . ? Mil. 66, 973 etc.

Notanda nunc profero: Met. 3, 22 Ain, inquit, vulpinaris, amasio, meque . . compellis? Met. 1, 8 Ain tandem? potens illa . . quid mulieris est? Met. 6, 2 ain, Psyche miseranda? Met. 7, 25 Ain, te nos tractamus incivilliter . . ? cf. Ter. Andr. 875 Ain tandem, civis Glyceriumst? Phorm. 373 Ain tandem, carcer (Haul. adn.), Plaut. Asin. 901, Aul. 298 etc. (cf. etiam Kroll de Symm. 31). — Met. 4, 7 etiamne tu . . sic nobis otiosa domi residens lusitabis . . ? Ap. 56 Etiamne cuiquam mirum videri potest . . ? cf. Lor. ad Most. 522 etiamne astas? et Brix ad Trin. 514 etiam tu taces?

'num — an' interrogationis disiunctivae membra inducunt Ap. 15 num, ut ait Epicurus, profectae a nobis imagines . . reflectantur et retro expressae contraversim respondeant an, ut alii philosophi disputant, radii nostri . . resultent ad faciem.

Haud dubitarim hunc Apulei locum revocare ad Plauti Poen. 1315 Num tibi malae aut dentes pruriunt? An malam rem quaeritas? (cf. Ter. Phorm. 412, Schmalz p. 325, 196, 1; Hand Turs. IV 321).

Frequentissime, praecipue in *Metamorph.*, usurpat Apuleius 'quid' significatione 'cur', certeque id spectat ad comicorum sermonem, quorum usum illustrat Lor. ad *Most.* 365. — Apul. *Met.* 2,29 Quid, oro, me . . reducitis? *Met.* 4,12 quid, oro, fili, paupertinas pannosasque resculas . . donas vicinis divitibus? *Met.* 4,84 Quid infelicem senectam fletu diutino cruciatis? . . *Met.* 5,2 quid . . obstupescis? (6,19; 7,25; 8,18 etc.) Ap. 46 quid taces, quid cunctaris, quid respectas? Ap. 69 quid paluisti? Ap. 102 quid ommutuistis? quid tacetis?

Saepius Apul. in interrogationibus obliquis adhibet indicativum, quod quin more priscorum vel comicorum fecerit, vix dubium est, cf. Plaut. *Trin.* 174 Quid fuit officium meum me facere, fac sciam. Pseud. 263 Sed scin quid nos volumus? Pseud. 318 audin quid ait Iuppiter etc. (cf. Ed. Becker 'Studem. Stud.' I 116 sq.). — Apul. *Met.* 5,9 vidisti, quanta in domo iacent et qualia monilia. *Met.* 5,11 videsne, quantum periculum velitatur *Fortuna* eminus?¹⁾ *Met.* 5,16 quorum utrum verum est, . . exterminanda est. *Met.* 9,30 accipe, quemadmodum . . cognovi. *Met.* 1,25 iam enim faxo scias, quemadmodum . . mali debent²⁾ coherceri. *Met.* 2,22 nec satis quisquam definire poterit, quantas latebras nequissimae mulieres . . comminiscuntur. *Met.* 6,5 qui scias, an etiam, quem diu quaeritas, . . repperies?³⁾ Haud rari sunt loci, qui enuntiata tam interrogativa quam relativa esse possunt: *Met.* 5,31 ignarae, quae gesta sunt. *Met.* 2,1 cupidus cognoscendi, quae rara miraque sunt. Ap. 42 puerum in aqua simulacrum Mercuri contemplantem, quae futura erant, . . versibus cecinisse (ex Plauto conferas Pseud. 194 Audin, furcifer quae loquitur? *Amph.* 417 quae illic sunt res gestae, memorat memoriter; *Bacch.* 861; *Mil.* 1222 etc.). Pro singularibus notanda sunt: *Met.* 8,14 enarratis singulis, quae sibi per somnium nuntiaverat maritus quoque astu *Thrasyllum* inductum petisset. *Met.* 8,1 referam vobis a capite, quae gesta sunt quaeque possent merito doctiores . . chartis involvere. Atque cum non inusitata sit Apulei dictioni talis in modis commutandis varietas (cf. Koziol l. l. p. 235), dubito an retinenda sit codd. lectio Ap. 16 illa ratiocinatio necessaria est, cur . . videantur . . ; ubi et cur . . permutentur; quando se imago . . recondat . . ; cur cava specula, si exadversum soli retineantur, appositum fomitem accendunt (Boscha et editt. facili emendatione: accendant); qui fiat . . Eandem in sententiis interrogativis rationem vides in comoediis; Plaut. *Amph.* 17 Nunc quous iussu venio et quam ob rem venerim, Dicam; *Most.* 969 qua . . oportet et quo venerim etc.; cf. Lor. ad h. v.

¹⁾ cf. Helm ad h. l. Mihi non reiicienda esse ratio videtur post verbum 'eminus' graviter distinguendi. Persuadere mihi non potest Kirchhoff 'De Apulei clausularum composit. et arte' N. Jbb. Suppl. 28 p. 23, cf. enim Ern. Schoberum 'De Apul. Metam. composit. numerosa' diss. Halens. 1904 p. 35 sq., qui nos monet de ratione numerosa clausularum; sermonibus sic commonet: velitatur *Fortun(a)* eminus? (— — — —)

²⁾ quamquam incerta est lectio; Helm (p. 23,12) scr. 'debeant'.

³⁾ Helm scr. 'repperias'.

Multis locis apud comicos scriptum vides enuntiatum relativum, ubi expectes interrogativum. cf. Becker, *Stud. Stud.* I, 303 sq. Plaut. Truc. 919 venitne in mentem tibi, quod verbum in cavea dixit histrio? Mil. 281; Capt. 206 etc. Atque huius priscorum solutiois usus exempla etiam apud Apuleium repperis: Met. 3, 13 memora, oro, quod tuum factum scaevitas . . in meum convertit exitium. Met. 10, 16 cognito, quod res erat. Met. 10, 28 suspicata, quod res erat (Met. 9, 25; cf. supra p. 22). Met. 1, 8 quod in conspectum plurium perpetravit, audi. D. Socr. Prol. (p. 2, 8 G) at ego, quod Aristippus dixit, experiar . . quodque malebat ipse.

De pronomnibus interrogativis haec habeo, quae notem: ap. priscos sicut in vulgari sermone pronomina 'quis' et 'qui' non discernuntur (de pronomnibus indefinitis cf. infra p. 62) alterumque saepe pro altero usitatur. Itidem legimus apud Apuleium: Met. 2, 20 nescio qui simile passus. Met. 7, 1 nescio qui Lucius. Met. 1, 5 noritis, cuiatis sim, qui sim (cf. p. 72).

Frequenter 'qui' priscorum ratione succedit in ablativi vicem pronominis interrogativi (nec non relativi); cf. Brix ad Trin. 14 Quoniam ei qui me aleret nil video esse relicui. — Apul. Ap. 81 sed hoc incredibile qui sit factum, probabo. Ap. 17 quod quidem velim mihi respondeas, qui potuerim . . mittere. Ap. 35 qui minus possit . . calculus ad vesicam. Met. 2, 11 percontanti marito, qui comperisset istud . . Met. 6, 7 indicia, qui possit agnosci, manifeste designes (Met. 8, 12, D. Socr. 12). — (Usu relativo: Ap. 68 ex quodam Sicinio Amico, quicum antea nuba fuerat; cf. Plaut. Trin. 905 (Brixii adn.) rogitas, quicum una cibum Capere soleo. Eadem ratione Helu cum ed. Rom. per emendationem legit Ap. 7 seu cum quiquam sermocinetur).

Priscorum more scribit Apul. 'cuiatis' pro 'cuiusmodi' Met. 1, 5 ut prius noritis, cuiatis sim (Met. 5, 19; cf. 8, 24). cf. Plaut. Curc. 407, Men. 341, Acc. tr. 625, Poen. 994.

Neque minus priscorum est 'cuius, a, um' Met. 5, 15 occipiunt sciscitari . . secta cuia proveniret. Ap. 3 cuia magnitudo. Ap. 82 cuiavis oratio insimulari potest (his duobus locis sensu relativo). cf. Brix ad Trin. 45 Quia hic vox prope me sonat?

Apud comicos, Prop., Hor., Vitruv. occurrit 'si' loco particulae interrogativae, qui usus abhorret ab eleganti latinitate. Atque Apuleius comicorum rationem ut puto imitatus praebet Met. 4, 1 cuncta prospectabam loca, sicubi forte . . repperirem; ibidem: solitudo iam mihi bonam fiduciam tribuebat, si . . resurgerem. Met. 9, 26 deliberabam, si quo modo possem . . auxilium meo perhibere domino. D. Socr. 23 cervicis divitias contemplamur, si ex auro . . monilia dependent, si plena artis ornamenta . . circumiacent, si . . ; de Ap. 94 Et quidem si perlegam, mea voce pronuntiabo cf. Hild ad h. l. (II 621). De Plauti usu verba facit Brix ad Capt. 28 Coepit captivos commercari hic Aleos, si quem reperire possit.

'Anne' pro 'an' ap. comicos saepius in altero duplicis interrogationis membro adhibitum invenimus (cf. Thes. II 1). In simplici

interrogatione perraro id occurrit, Schmalz laudat (p. 361, 272) tres Plin. n. h. locos. Traditur etiam ap. Ter. Haut. 999 Etiam haud scio anne uxorem ducat (quamquam Dziatzko mutandum putat 'an iam'). Apud Apuleium est his locis: Ap. 5 si haud sciam anne quaesissem. Ap. 92 fors fuat anne credat. Ap. 56 fors anne non inducat (de 'fors fuat an' cf. Lor. ad Pseud. 412, Haul. ad Phorm. 717, Kroll de Symm. 33, Piechotta l. l. 27).

Ratione antiqua profert Apuleius 'fortasse an' (Ap. 34, 76, D. Socr. 5), quod invenitur in Acc. frg., ap. Varr. recentioresque, cf. Thes. II 7, 58.

'fortassis' Met. 5, 9 — Plaut. Hor. Plin.

b) De sententiis relativis.

Post pronomen relativum consecutionem indicans saepius indicativus ab Apuleio ponitur (Met. 5, 2, Ap. 3, Plat. 2, 1, Mund. 7 et 18). Quamquam usitatissimum hoc erat familiari dictioni ut comicorum (cf. Lor. ad Most. 69, Kühner L. Gr. II 860), tamen nulli fere latinitatis aetati hic usus plane potest abiudicari (Schmalz p. 372), ut longius hac in re commorari nolim.

At comicorum certe exemplo indicativum admittit Apuleius apud 'quippe qui' etc. (cf. Holtz. II 116, 370). Met. 1, 24. abnuebam, quippe qui . . . prospexeramus. Ap. 3, 5, 53; cf. etiam Helm Phil. l. l. p. 544. Met. 11, 24 quippe quod . . . videre praesentes plurimi (cf. Cic. fam. 1, 9, 9, Koziol l. l. p. 148). D. Socr. Prol. (p. 3, 18 G.) quippe cui . . . corpus tam concinnum est (Hac ratione Apuleius Met. 9, 26 'utpote qui . . . profugerat', si quidem recte coniecit (qui) Lu.). NB.: huc addam illud Plautinum 'quippini' Met. 9, 26 quippini destinata alii (sc. mensam). cf. Plaut. Men. 1109, Bacch. 839.

Causam hoc quoque loco significat indicativus Ap. 84 sed sum-
(ne) ego inscitus, qui postulo; cf. Cic. ad Att. 1, 5, 8 sumne sanus, qui doceo? Plaut. Pers. 75 Sed sumne ego stultus, qui rem curo publicam?

Frequentius Apuleius enuntiationes relativas continuat pronomine demonstrativo. Hanc structuram fortasse iure ad priscorum imitationem referemus, quorum oratio — sicut aliorum sermo pedestris minusque perpolitus (cf. Krumbiegel de Varr. 35) — talem inconcinnitatem haud raro prae se fert (cf. Holtze I 389). (Quamquam ne Ciceronis quidem sermo plane eget hoc usu, cf. Jahn-Kroll ad Brut. 258). Ter. Ad. 306 Quem neque fides, neque ius iurandum, neque illum miserisordia repressit . . . (Spengel ad h. l.), Plaut. Capt. 555 Quibus inputari salutis fuit atque is (= iis) profuit, Trin. 849 etc. — Apul. Ap. 16 hoc mihi adversum te usu venit, quod qui forte constitit . . . atque eum alter . . . prospectat. Met. 9, 31 filia eius accurrit . . . quae nullo quidem . . . nuntiante cuncta cognorat, sed ei per quietem obtulit sese . . . facies. Met. 2, 8 quod nefas dicere neque sit ullum huius rei tam dirum exemplum.

Met. 10, 25 potio, quam sacram doctiores nominant, sed in eius vice subditur alia Proserpinae sacra saluti. Plat. 1, 14 quod quidem aliis animantibus . . . comparatum est, sed homine . . . hoc datum est. Mund. 14 caecias ventus, quem Aristoteles ait . . . et est adagium de eo tale. — Similiter est dictum Met. 10, 2 quem tibi quoque provenisse cuperes vel talem. — Atque ad postremum profero mentione digna: Met. 4, 30 alma Venus, quae cum mortali puella . . . tractor et nomen meum caelo conditum terrenis sordibus profanatur. Met. 6, 9 felix vero ego, quae . . . vocabor avia et vilis ancillae filius nepos Veneris audiet. Tales structuras incuria quadam prolatas cum apud alios tum maxime apud comicos offendes. Commemorat quaedam exempla Kauer ad Ad. 84: Plaut. Rud. 291 quibus nec quaestus est nec didicere artem ullam. Andr. 93 Nam qui cum ingeniis conflictatur eiusmodi neque commovetur animus in ea re.

Saepe Apuleius omittit in oratione obliqua enuntiationes relativas significare coniunctivo, qua in ratione aliena ab eleganti latinitate accedit ad comicorum laxam dictionem. cf. Ter. Phorm. 16 in medio omnibus palmam esse positam, qui artem tractant musicam (cf. 442, 481 et Haul. ad 16). De Plauto vide Thulin 'de coniunctivo Plautino', Lundae 1899 p. 10 sq., ubi fuse de libiore indicativi usu agit; cf. Amph. 49 (arbitratur) Merito . . . bona se facere, quae facit, Poen. 956 Eum fecisse aiunt, sibi quod faciendum fuit etc. De eodem apud alios scriptores usu disputant Brölén 'de elocutione A. Corn. Celsi' Upsala 1872 p. 32. Krumbiegel 'de Varr.' p. 51. — Apul. Ap. 29 si quidem statuitur omnia edulia, quae de penso parantur, non cenae, sed magiae desiderari. Met. 2, 24 iube . . . cuncta, quae sunt usui necessaria nobis exhiberi. Met. 4, 28 fama pervaserat deam, quam caerulum profundum pelagi peperit et ros . . . educavit . . . in mediis conversari populi coetibus. Met. 9, 9 . . . promerent auctoramentum illud sui sceleris, quod simulatione sollemni, quae in aperto facitaverant . . . furati . . . pervaserint. Plat. 1, 11 supremum esse eum, qui . . . censetur. Plat. 1, 9 hanc autem, quae . . . videtur . . . Flor. 14 (163; 15) eamque formam (sc. sibi esse) quam viderat. Indicativus et coniunctivus inter se alternant Met. 4, 12 ne et ea, quae prius miserat quaeque postea missurus foret . . . (cf. etiam Plat. 1, 9).

Iam supra (p. 10) mentionem fecimus abundantiae illius, qua repetit Apul. apud pron. demonstrativum substantivum antecedens. Idem observandum est in pronomine relativo, qui usus et ipse initium cepit e priscorum latinitate. E comoediis affert exempla Leo 'anal. Plaut.' II 23: Ter. Heu. Prol. 10 eodem iure, quo iure, Haut. 20; Plaut. Epid. 41, Merc. 1015, Aul. 561 etc. Ex Ict. latinitate, quae vim exercuit in optimis scriptores (Caes.), profert exempla Kalh Arch. Lex. 1, 84. Postea vero abiit in vulgarem dictionem, sicut docet Koehler 'act. Sem. Erl.' I p. 448. Non igitur mirabimur, si etiam Apuleium hunc usum sequentem videbimus. Met. 2, 4 canes, qui canes. Met. 11, 5 diem, qui dies (2, 31). Ap. 24 colonia, in qua colonia. D. Socr. 22 cultum, qui

cultus. Flor. 15 (167, 13) Creophyli discipulum, qui Creophylus. Flor. 15 (165, 14); Flor. 16 (175, 7); Koziol l. l. p. 11.

c) quod.

Notandum est 'quod enim' (Met. 4, 18; 9, 25; 9, 11; 10, 23; 11, 19; Plat. 2, 17). Formatum est certe ad exemplum locutionis 'quia enim', quam habent comici (cf. Lor. ad Mil. 834, Hand Turs. II 378), Petron. 51, Gell. 12, 5, 10. Plautus solus etiam 'ut enim, ne enim' (cf. Becker l. l. p. 24; de hac 'enim' pleonastice adhibendi ratione quatenus usu veniat apud posteriores cf. Hartel 'Patr. St.' II 39 I; Jul. Val. III 56; Firmic. [Kroll-Skutsch] 77, 25 cum adn. 86, 24; act. mart. 198, 4 Gebh.).

d) quam.¹⁾

De 'tam-quam' cf. Schmalz p. 381. Usu venit cum verbo coniunctum apud Plaut., Pacuv., Ter., Cic. epp. Apuleius praebet Ap. 97 scripsit autem heredes tam hoc testamento quam priore. Flor. 6 (151, 21) sapientiam percolunt tam magistri senes quam discipuli iuniores. Flor. 7 (153, 19) tam ad bene dicendum quam ad bene vivendum. Flor. 9 (158, 10) tam graece quam latine.

'Quam' solum quoque adhibetur in exclamazione, cf. Ter. Thorm. 111 (65) Amare coepit. Scin quam? Quo evadat vide. Plaut. Most. 829 Specta quam arte dormiunt. Transiit haec dictio praecipue in poetarum Aug. aet. sermonem: 'quam nolim' Prop. I 7, 16 Rothst. (Ov., Tib.); cf. etiam 'quam nondum' Cic. Brut. 228 (cf. 266, 270). — Apul. Met. 3, 12 (3, 20; 6, 4) 'quam vellem' (saepius etiam ap. Jul. Val.; cf. Weyman l. l. 346). Ap. 41 vide, quam ipsi sese revincant. Ap. 96 (incerta quamvis lectione) quam in omnibus . . . curriculum . . . currat. Proprietatem quandam significant dictionis: Met. 2, 13 quam olim exoptatus nobis advenis? Met. 2, 19 quam commode versaris in nostra patria? Met. 1, 26 quam salve agit Demeas noster? Ap. 44 quam salve agat interroga. cf. cum his comicorum 'quam dudum' Trin. 608, 'quam mox' Mil. 304 (Lor.), et Hauler ad Phorm. 161 (Schmalz p. 491, 78).

Singula quaedam tangam: Flor. 4 (149, 21) nihil aequae se laborare . . . quam quod . . . 'aequae quam' ap. Plaut., Ov., Liv. . . (Schmalz 382); D. Soer. 22 nihil est praeterquam ipse dominus pudendum. — ap. Naev., Lucr., recentiores; Ap. 91 'contra quam' inde demum a rhet. ad H. occurrit; Plaut. dicit 'advorsum quam' Trin. 176 (Schmalz 383).

Priscorum certe genus dicendi affectat Apuleius, cum saepius omittit 'magis' ante 'quam' vel apud 'tanto-quanto'. cf. Schmalz p. 382, 297. Plaut. Bacch. 618 inimicos quam amicos aequomst med habere, Enn., Varr., Cic. ad Att. De hac dictionis proprietate usitatore apud recentissimos (Porphyryon.) et ecclesiasticos (Cypr., Tertull.) vide Arch. Lex. III 29, VIII 521, IX 561 et Hoppe 'de serm. Tert.' 51. Apulei exempla sunt: Ap. 103 possum securus existimationem tuam revereri

¹⁾ cf. infra quoque, ubi de gradatione verba faciemus p. 65.

quam potestatem vereri. Ap. 28 officii gratia quam lucri causa docebo. Flor. 16 (172, 11) emere velis quam rogare (cf. Gatscha l. l. p. 156). Mund. 9 nimbus autem quanto repentinus est, tanto vehementior et quanto improvisior praecipitatio . . . tanto brevior casu . . . Mund. 25 quanto finitima sunt ei, tanto amplius . . . Met. 8, 5 tanto . . . fidentius, quanto crederet (cf. Ap. 48 id. vero multo arduum et difficile est).

Subiungit Apul. coniunctivum potentialem, cum 'quam' sequitur comparativum. De eadem consuetudine comicorum cf. Lor. ad Pseud. 532 mussitabo potius quam inteream male, et Brix ad Capt. 688. — Apul. Met. 5, 6 sed prius moriar quam . . . caream. Met. 3, 14 prius interibit ipse quam tuam . . . contingat cutem. Flor. 9 (159, 22) minus sensimus absentiam tuam quam desideraremus.

Post 'quam' omittit Apul. 'ut' his locis: Met. 9, 41 denuntiant . . . nos . . . dedere potius quam discrimen proprii subiret capitis. Ap. 45 facilius fuit . . . ut diceret potius quam . . . donares (Ap. 77). Proprius est hic usus comicis (cf. Ter. Andr. 798 et adn. Speng., Ad. 110, Plaut. Aul. Prol. 110, Schmalz p. 383), reperies autem nonnumquam eundem apud alios (cf. Baehrens ad Catull. 24, 6), quin etiam apud Cicer. vel Caesar. (Kühner L. G. II 857, Madv. ad de fin. 4, 8, 20).

e) cum.

Iniuria mea sententia Helm l. l. p. 560 probare studet apud Apul. 'cum' adversativum non inveniri cum indicativo coni. Abnegat relationem adversativam huic loco Ap. 31: 'sed enim . . . meminerat Homerum . . . vim omnem medicaminum non mari sed terrae scripsisse, cum de quadam saga ad hunc modum memoravit . . . cum tamen nunquam apud eum . . . medicavit nec Proteus faciem' . . .; sed pluribus utitur ambagibus, quam ut possim accedere in eius sententiam. Inmo vero hanc enuntiationem intellego concessivam non minus quam Mund. 18 palmatiae appellantur, quorum pavitatione illa, quae trepidant, sine inclinationis periculo nutabunt, cum directi tamen rigoris statum retinent. Itaque Helm si quidem Ap. 14 locum 'cum in eo visitur imago' recte explicat, neque habet ille, cur mutet in 'visi<te>tur', et nos, cur Apuleium admisisse post 'cum' concessivum indicativum statuamus, et id quidem more priscorum. cf. Hauler ad Phorm. 22 De illo iam finem faciam dicundi mihi, Peccandi quom ipse de se finem non facit.

Etiam a 'cum' causali pendet, quamvis raro, indicativus. Hoc quoque referemus ad priscorum vel Plauti sermonis imitationem. cf. Brix ad Capt. 356. — Mund. 26 per quae officiorum genera rex ille deus esse ab omnibus credebatur, cum omnia, ubi quaeque gererentur, tranquille otacustarum relatione discebat. Mund. 11 caecias accipit nomen, cum . . . effundat, apeliotes autem vocabatur, cum . . . procreatur, eurus est, quando . . . hic cum surgit (cf. etiam Ap. 33 mentiti sunt, cum . . . confinxerunt).

Post verba affectuum saepe ap. Plautum invenimus indicativum

a 'cum' pendentem. cf. Lübbert 'Gram. Stud.' II 102sq. (Andr. 771 Dis pol habeo gratiam, Quom . . . adfuerunt, Truc. 517 Gratulor, quom . . . peperisti decus) et Brix ad Capt. 151. Quae notem ex Apuleio, habeo haec: Ap. 13 tibi habeo gratiam propensam, cum . . . tam attente audis. Ap. 27. gratulor igitur mihi, cum . . . adnumeror. Mund. Prooem. p. 106, 19 G. quorum me miseret, cum tanto opere . . . admiratione capiuntur.

f) quoniam priscorum exemplo pro 'postquam' usurpatur Ap. 17 quoniam ad villam publicam venerat, parum visum qui uteretur. cf. Plaut. Mil. 129 Ego quoniam insepexi mulieris sententiam, Cepi tabellas . . . (Lor. ad h. l.), Asin. 350, 711 etc.

g) ut.

Alienum ab optimorum scriptorum latinitate sed congruens comicorum sermoni est: Met. 8, 13 tempus est, ut . . . quaeram. Ap. 28 neque causam ullam neque occasionem fuisse, ut . . . experirentur. Met. 5, 11 insidias tibi comparant, quarum summa est, ut . . . suadeant. Met. 3, 23 scelus istud depellant caelites, ut . . . devolem. Plat. 2, 23 sapientiae finis est, ut; cf. Plaut. Capt. 257 iusta causa est, ut . . . Praeterea commemorat Brix ad h. l. 'spes, ut': Bacch. 370; 'ocasio ut': Mil. 977 etc.; 'tempus ut': Mil. 72, 1101 etc. etc. — Mentione haec quoque digna sunt: Ap. 45 facilius fuit . . . ac multo gravius, ut diceret . . . cf. Plaut. Trin. 486 et Brix ad h. l. 'par, iustum etc.' est, ut . . .; Ap. 17 Cato nihil oppertus, ut alii de se praedicarent . . . itidem Plaut. Bacch. 486, Liv., Tac. (Trin. 735 exspecto ut; Stich. 58 manere ut). — 'iubeo' adscribunt 'ut' Plaut., Liv., Hor., Tac. (cf. Holtz II 159). Apul. Met. 1, 23 iubet uxorem decedere utque in eius locum adsidam iubet. cf. Plaut. Mil. 1134 [Lor.] Hoc tibi erus me iussit ferre . . . atque ut mecum mitteres Phoenicium. Flor. 23 (189, 19) aegrum iubet, ut sit animo bono (cf. Ap. 63, Met. 4, 16 supra p. 44), vide etiam Lor. ad Most. 930.

Frequenter 'ut' ap. Plautum occurrit in exclamationibus. cf. Capt. 419 'ut lacrimas excutiunt mihi' et Brix. adn. Apul. Ap. 40 ut sane sunt plurima . . . interspersa atque interseminata. Flor. 23 (189, 12) eam navem si aut gubernator non agat aut tempestas agat, ut facile cum illis egregiis instrumentis aut profunda hauserint aut scopuli comminuerint!

'Ut ne' ap. Apuleium nonnumquam occurrens e praeae dictionis imitatione explicandum erit. Ibi enim usitatius est; cf. Brix ad Trin. 689 sed ut inops infamis ne sim, Trin. 105, Mil. 149, Hauler ad Phorm. 415. Ap. 3 laboro, ut ne quid . . . admittam. Ap. 48 ut ne quid reticuerim. Ap. 60 ut ne impunitum foret.

'Ne ut' significat 'geschweige daß' Flor. 16 (175, 16) ne ut Carthagini desint. Congruit plane hoc cum Plaut. Cas. 1002 Ne ut eam amasso. Quod ad exemplum scribit Apuleius Met. 5, 10 nedum ut (Liv., Tac.; cf. Schmalz p. 392, 306 adn.).

Pro 'proinde ac', quod apud Ciceronem legis, Plautus semper scribit 'proinde ut'; cf. Brix ad Capt. 307, Lor. ad Most. 96. Saepius idem habet Apuleius: Flor. 18 (180, 4) proinde habitote ut si audiat (Met. 5, 11; 5, 27. D. Socr. 1, 6, 13, 21). 'Perinde ut' legitur D. Socr. 7, invenies praeterea apud comicos, Cic., Sall.; cf. Lor. ad Pseud. 556.

ut, ubi.

Alienum est ab optimorum scriptorum latinitate, usitatum vero priscorum sermoni, coniungere has coniunctiones cum indic. imperfecti vel plusquamperfecti (cf. Schmalz p. 408 et 403). Imperfectum illae asciscunt sibi his Metam. locis: 10, 2 ubi Amor exaestuabat, ... succubuit. 3, 9 ut vespertinum proelium meum recordabar. 7, 1 Ut primum ... dies inalbebat et candidum solis curriculum cuncta conlustrabat, quidam ... pervenit. 10, 14 at ubi ... devorabam et ... abligurribam, suspicio ... pupugit animos. — Atque plusquamperfectum his locis: Met. 7, 15 ubi me ... perduxerat, ... exicipit. Met. 5, 25 nbi ... fecerat. Met. 9, 15 statim ut cubiculo primum processerat. Met. 9, 25 ut primum ... acceperat ... (Met. 1, 19; 3, 10).

h. si, nisi.

In enuntiationibus condicionalibus quae de temporum consecutione mentione digna videntur esse, sunt haec: 'si' cum Fut. II — Praes. Haec structurae ratio priscis iam erat usitata, et ea quidem frequens apud Plautum (Poen. 671 rex sum, si ego illum ad me adlexero), in Cic. epp., in sermone, quo utebantur leges etc. (cf. Arch. 10, 324 sq. et quae supra p. 39 de futuro exacto diximus). — Apul. Met. 5, 10 nec sum mulier nec omnino spiro, nisi eam pessum de tantis opibus deiecero. Met. 5, 11 uterus gestat nobis infantem alium, si texeris nostra secreta silentio, divinum, si profanaveris, mortalem. Met. 2, 22 siqui .. restituerit, compellitur. Mund. 15 si robustiore fuerit incendio, impetu devehitur in terras .. sed si ignitum non erit fulmen, typhon vocatur.

In structurae generibus: si est — erit; si sit — est (erit) non est, cur longius versemur. Apuleius enim his in dicendi formis non adeo ab sermone usitato recedit, ut ullum consilium subsit eius dictioni. cf. tabulas, quas instruxit ad illas rationes illustrandas Blase 'comment. in honor. Studem.' 1880, 56; Arch. Lex. 9, 314 sq., 9, 25, 41.

Transeamus ad eos locos, quibus 'si, nisi' rationem irreallem indicat. Hic enim Apuleius veterum scriptorum usum sectatur, quo admitterebant coniunctivum praesentis vel imperfecti, ubi pura dictio poscit coniunctivum imperfecti vel plusquamperfecti. Hanc condicionem significant Blase 'Geschichte des Irrealis im Lateinischen' 1888, et Schmalz p. 412 sq. — Atque praes. coni. insolite scriptum videmus: Flor. 17 (177, 6) tragoedi adeo ni cottidie proclamant, claritudo arteriis obsolescit. Ap. 55 quae si dicam, neque testimonio aliquo neque argumento revincar. Ap. 45 cuius pueritia etsi nihil ad religionem refragaretur, tamen accusatio fidem deroget. Ap. 73 nimis multa oratio est, si velim

memorare. cf. Plaut. Mil. 293 Verum enim tu istam, si te di ament, temere hau tollas fabulam. Pseud. 365 mihi operae pretium si sit, plus tecum loquar.

Atque de imperfecti usu cf. Blase Synt. 157 et Jahn-Kroll ad Brnt. 4. — Met. 7, 26 hercules dicerem, quod sciebam, si loquendi copia suppedicaret. Ap. 60 potui . . impedire, nisi scirem . . Ap. 66 ut omnibus pateat me . . si ullum lucrum cogitarem, fugere semper a domo ista debuisse . . nisi ipsa mulier tot incommoda virtutibus suis repensaret. Ap. 29 credo, si convivio vellem, gratis quaesissem. Ap. 58 me, si quid eius facere vellem, non domi meae potius facturum fuisse. Ap. 57 perveniret (= pervenisset). Ap. 29 scilicet . . dandum fuisse . . si vellem (Ap. 47). Mund. 32 Phidian . . oris similitudinem conligasse ita, ut, si quis olim artificum voluisset exinde imaginem separare, soluta compage simulacri totius incolumitas interiret. Flor. 4 (150, 2) sed ferret aequo animo hanc nominum communionem, si mimos spectavisset: animadverteret . . si spectaret. Nonnulla ut ex Plauto afferam, cf. Pseud. 272 (Lor.) fuit occasio, si vellet, Mil. 802 (Lor.) si dares (= dedisses), Mil. 30 si conisus esses, immineret etc. . . Hic hoc quoque notandum est: Met. 1, 14 proclamares saltem suppetiatum, si nequibas. De indicativo 'nequibas' confer Plaut. Pseud. 273 'si amabas, invenires mutuom' et quae plura id genus exempla Lor. ad h. v. affert ex comoediis.

In sententia primaria indicativus est sensu irreali praecipue apud Tacitum. Plautus habet unum id genus locum: Mil. 53 ni machaera hebes foret, uno ictu . . occideras (cf. Schmalz p. 414). Loci Apuleiani sunt: Met. 4, 3 obtundit adusque vitae ipsius periculum, nisi . . ipse mihi tulissem auxilium (Met. 9, 25; Plat. 1, 2; Mund. 24).

De 'satis est (habeo), si' cf. Schmalz 416 (Plaut. Most. 654 sat habeo, si cras fero). Apul. Ap. 101 mihi iam dudum satis est, si . . dilui. Ap. 90 nec satis mihi duco, si me purgavi (simili ratione; gravius est, si Plat. 2, 17; quid enim tandem, si Ap. 40 (27); illud absurdum, si Plat. 2, 11).

'Nisi' in significationem 'sed' abit Met. 4, 21 nemo quisquam fuerit ausus . . bestiam contingere, nisi tandem . . quidam lanus . . despoliavit latronem. Haud raro fit in comoediis, ut 'nisi' particulae adversativae vicibus fungatur. cf. Brix ad Trin. 27, 237 'Nam ego amicum hodie meum Concastigabo . . invitus, ni id me invitet ut faciam fides' et Lor. ad Mil. 377. Praeterea ap. Cic. (in epp., cf. Müller praef. Cic. III 2 p. 561, 11) Tertull., Commod. (Hartel 'Patr. Stud.' III 20).

Ad exemplum priscorum dictionis per abundantiam dicit Apuleius 'nisi si' Ap. 17 nisi si et hoc magicum est (cf. Brix ad Trin. 474).

(De 'si' = etsi (Ap. 65) cf. Schmalz 419, 347 et Brix ad Capt. 529.)

Eodem modo atque apud priscos pendet indicativus a 'quasi' Met. 8, 27 prorsus quasi homines solebant . . (cf. Holtze II 101).

i, quin.

E comicorum sermone in Apulei transiit 'nequeo quin' Ap. 48; Flor. 17 (178, 23): nequeo, quin ex plurimis . . ex his plurimis quin attingam. cf. Plaut. Mil. 1342, Ter. Hec. 385. — Mirum est Apulei: obsistere quin Met. 9, 20 (Schmalz 423).

Sicut comici Apuleius quoque nonnumquam 'quin' adhibet ad gradationem. Met. 7, 9 quin ego censeo. Ap. 19 quin . . video (Ap. 66). Flor. 7 (153, 4) quin saepe solus. cf. Lor. ad Mil. 330 (Mil. 521, 1079, 1124, 1398) Quin domi eccam:

'quin' cum imperativo coni. comicorum fere est proprium; cf. Haul. ad Phorm. 223, Lor. ad Most. 172 quin me aspice. Hanc licentiam imitatur Met. 11, 29 quin . . laetum capesse gaudium . . et exulta.

6. De consecutione temporum.

Liberius, quam per optimorum scriptorum leges licebat, vulgaris sermo hac in re versabatur. Huius liberioris usus satis multa exempla Plautus nobis praebet. Pauca proferam: Pseud. 774 (Lor.) Orcus recipere ad se hunc noluit, Ut esset hic, qui mortuis cenam coquat; Cist. 168 observavit servos, quo . . haec puellam deferat; Amph. 195 praemisit, ut nuntiem (Trin. 15; Brix ad Capt. 1004, Lor. ad Mil. 131, Pseud. 774). Sicut coni. praesentis etiam coni. perfecti contra rem grammaticam adnectit tempori historico. cf. Amph. 745 audivi, ut urbem maxumam Expugnavisses regemque Sterelam tute occideris. Atque eandem dicendi incuriam hi loci Apuleiani prae se ferunt: Met. 2, 1 Ut primum . . sol novus diem fecit, . . reputansque me media Thessaliae loca tenere, quo artis magicae nativa cantamina . . celebrentur, . . considerabam. Met. 2, 13 at ille ubi primum consaviatus eum iuxtim se ut adsidat effecit. Met. 3, 11 nam et patronum scripsit et ut in aere stet imago tua decrevit. Met. 1, 7 Effeci, sequatur. Met. 5, 6 identidem monuit ac saepe terruit, nequando . . quaerat . . contingat. Ap. 44 misimus, qui eum curriculo advehat. Mund. Prooem. (p. 105, 7 G.) indignam se existimavit, cui . . deferatur. Plat. 1, 14 sed homini . . hoc datum est, ut . . promat oratio. Met. 4, 21 reputabamus merito nullam fidem . . repperiri, quod . . demigrarit. Met. 9, 9 promerent auctoramentum illud sui sceleris, quod . . furati . . pervaserint. Ap. 70 nihil metuerent; qualis vidua eis fuerit, talem nuptam futuram. — Permutatione temporum facta: Met. 5, 9 hocine tibi complacuit, ut sustineremus et . . degamus? Met. 9, 26 detestabatur uxorem . . quae maculasset iamque . . adsciverit. Met. 10, 7 quod se vocasset . . quod . . mandaverit, quod promississet, quod . . sit comminatus, quod . . reddiderit, quod . . porrexerit. Ap. 27 quasi . . facere non liceat, quod . . liceret.

7. De particulis.

Saepius apud comicos 'et, que, ac' praedita sunt sensu adversativo; cf. Lor. ad Mil. 447, Brix ad Trin. 743. Quamvis ne apud Ciceronem quidem vel Caesarem desit hic usus, tamen eum hic notare non omittam. Occurrit apud Apuleium his locis: Met. 5, 14 non ita . . parvula et ipsa iam mater es. Met. 8, 5 nec tamen . . retorquet impetum et incendio feritatis ardescens . . rimatur. Met. 3, 3 Neque parva res ac praecipue pacem civitatis respiciens. Ap. 19 ea (sc. tunica) si non gestetur et trahatur. Plat. 2, 24 magnam sane civitatem non habitantium multitudine eorumque magis viribus uti oportet.

Rationem priscorum dictionis certe imitatus Apuleius usurpat 'et', ubi posteriores adhibent appositionem. cf. Brix ad Trin. 111 simul eius matrem suamque uxorem mortuam, Hauler ad Phorm. 199 Huius patrem vidisse me et patruum tuum. — Apul. Ap. 99 dedecora morum eius patruo huic et candidato illo socero assignanda. Met. 8, 9 tui fratris meique carissimi mariti facies. Met. 7, 5 fortissimo deo Marti clientes mihi que iam fidi commilitones. Met. 8, 20 nepos namque meus et itineris huius suavis comes (Met. 7, 3). Met. 10, 3 cubiculum petit uxoris patris matrisque fratris.

Pro parataxi, quam adhibent optimi scriptores, 'et' sequitur imperativum D. Socr. 23 expecta paulisper et non erit. Priscis antecedentibus (Caton., Plaut. Bacch. 695 Perge ac facile ecfeceris) apud poetas August. aetatis, Petron. etc. hoc usu venit (cf. Schmalz p. 341, 226, Wagner ad hist. Alex. 105, 14).

Abhorret ab eleganti dictione ex pluribus membris ultimum in enumerando adserere per 'et'. Sed priscos hanc puri sermonis legem non semper observasse docent Brix ad Trin. 142 Taciturnitati clam, fide et fiducia, Kauer ad Ad. 988, Schoendoerffer 'de genuina Catonis de agric. libr. forma' 1885 p. 52. De posterioris aetatis scriptoribus eundem usum praebentibus vide Krumbiegel 'de Varr.' l. l. p. 26 et Nipperdey ad ann. II 81. Atque Apuleius eadem incuria scribit Flor. 17 (178, 16) pueris, iuvenibus et senibus. D. Socr. 1 summum, medium et infimum. Plat. 1, 17 capite, utero et articulis. Plat. 2, 24 refrenet, contineat ac . . frangat. Met. 2, 4 luculentum . . reflatum . . vegetum . . obvium et . . venerabile (3, 12; 6, 22; 11, 9 etc.; Koziol p. 327 sq.).

Ex polysyndetis Apuleianis hi loci mentione mihi digni videntur esse, ubi 'ac, atque' particulas repetitas invenis. Catone praecedente idem occurrit apud Gell., Front., praeterea ap. Catull., Verg. (Schmalz 342). Flor. 22 (188, 20) adversum iracundiam et invidiam atque avaritiam atque libidinem . . Met. 6, 27 eorum prehendit ac me deducere ac revocare contendit, Met. 10, 14 ac partes electiores surripere atque . . peculium latenter augere.

Prisci latini nonnumquam — sicut scriptores graeci — duabus negationibus ita utuntur, ut altera alterius vim negativam augeat. Schmalz p. 456, 40 huius usus exempla affert: Cat. R. R. 66 neque

nucleis ad oleam ne utatur, Enn. fr. 358 M. quos non miseret neminis, Plant. Trin. 1157 haud nolo etc. Quam puro sermoni insolitam dicendi rationem quin et ipse coleret, Apuleius continere se non potuit. Scribit enim: Met. 9, 36 nec tamen ille vaesanus . . licet non rapinis, saltem verbis temperare noluit (ita F¹; F² ϕ: 'voluit', quam lectionem excussit Brakman, Mnemos. I. I.). Flqr. 9 (155, 3) . . nihil non quicquam sinit neglegenter . . hiscere (Iniuria [non] exclusit Vl. cum Scriverio). D. Socr. 16 ut sciatis nihil homini prae istis custodibus non intra animum nec foris esse secreti, quin omnia curiose ille participet . . Met. 3, 6 cum nemo possit monstrare vel proprias inter nos inimicitias praecessisse ac ne omnino mihi notos illos latrones usquam fuisse (= nusquam). Met. 6, 31 Nec sectae collegii nec mansuetudini singulorum ac ne meae quidem modestiae congruit pati vos ultra modum delictique saevire terminum nec feras nec cruces nec . . ac ne mortis quidem maturatae festinas tenebras accersere. Ap. 31 cum tamen numquam . . medicavit nec Proteus faciem nec Ulixes scrobem nec . . Ultimi tamen duo loci ne ab optimorum quidem dictione abhorrent (cf. Schmalz I. I.), quamvis etiam hac in dicendi ratione Plautus antecesserit; cf. Capt. 76 quos numquam quisquam neque vocat neque invocat.

sed

Saepius haec particula in Met. vim restrictivam habet, ita quidem ut rem quandam accuratius explicet vel in maius evehat. Met. 1, 7 Meroen, anum, sed admodum scitulam. Met. 4, 31 vindictam tuae parenti sed plenam tribue. Met. 5, 10 lares pauperes nostros, sed plane sobrios. Met. 5, 22 ferrum quaerit abscondere, sed in suo pectore. Met. 10, 22 totum me, sed prorsus totum recepit. Met. 7, 12 cuncti denique, sed prorsus omnes. — Idem efficit haec particula iam apud Plautum: Cas. 692 habet (sc. gladium) sed duos, Rud. 799 Duas clavas. Clavas? Sed probas. Idem praeterea occurrit apud Phaedr. 4, 17, 19 Odore canibus anum, sed multo, replent; nonnumquam etiam ap. Cicer. Tusc. II 1 Neoptolemus quidem apud Ennium philosophari sibi ait necesse esse, sed paucis. Brut. 70. C. Memmius perfectus litteris, sed Graecis.

at (archaice dictum est 'asť Met. 9, 7; cf. Plaut. Capt. 683).

Et apud priscos et postea apud poetas huius particulae is usus familiari sane sermoni proprius retinebatur, quo adhibebatur in excitata dictione execrantis vel obicientis vel admirantis. Imprecationem praegreditur 'at' apud Apuleium: Met. 9, 21 at te . . cuncta coeli numina . . perduint! Met. 3, 23 At mihi scelus istud depellant caelites. Met. 8, 25 at te . . cadaver surdum . . dea Syria et sanctus Sabadius et Bellona . . caecum reddant (cf. Schmalz p. 346, 242 et Holtze II 345 m). Interrogantis est: Met. 6, 30 At tu, probissima puella, . . intervire properabas? Met. 1, 24 at has quisquillas quanti parasti? Met. 2, 24 At quae ista sunt? Ap. 25 at non contraria accusastis? Ap. 78 at qua tandem manu? Mund. 27 at non . . administrant? Pathetice dictum est his quoque locis:

Met. 8, 18 quae damna vindicatis? at non speluncas ferarum . . incolitis. Met. 1, 12 at ego . . flebo. Met. 1, 24 at hercules exinde cum . . digressi sumus. Met. 1, 18 at tu, inquit, . . perfusus es. Met. 4, 7 at vobis . . praesto sunt (cf. Holtze II 345; Thesaur. II, 994 sq.).

ceterum

Apud Terentium (Eun. 452), Liv., Ict. haec particula significatione 'alioquin' usurpatur. Pluribus locis idem fit etiam apud Apuleium: Met. 5, 19 iam nunc subsistite; ceterum incuria sequens prioris providentiae beneficia corrumpit (Met. 5, 5; 7, 28, Ap. 41).

vel

Comici, praeterea Cicero in epp. (cf. ad fam. 7, 24, 1 vel proxime de Tigellio) hac particula utuntur, cum proferunt exemplum (cf. quae adn. Lor. ad Mil. 25 edepol vel elephanto in India . . et Holtze II 356 b). Apuleius praebet hunc usum Met. 10, 33 sic hercules et aliud iudicium . . celebratum, vel cum falsis insimulationibus . . Palamedes prodicionis damnatur, virtute Martia praepotenti praefertur Ulixes . . (emendare studet Vl., mire etiam Helm).¹⁾ Flor. 15 (164, 21) magna etiam vis aeris . . : vel inde ante aram Bathylli statua a Polycrate tyranno dicata. Ap. 55 vel unius Liberi patris mystae, qui adestis, scitis (cf. etiam Helm, Philol. Suppl. IX p. 564 sq. ad Ap. 16).

nam

Priscorum usum imitatus Apuleius praemittit hanc particulam pronomnibus interrogativis. cf. Hauler ad Phorm. 732 (Hand Turs. IV 18 sq.): Nam quae haec anus est . . ? D. Socr. Prol. (p. 3, 21 G) nam de colore quid dicam? Ap. 8 nam quae malum²⁾ ratio . . Met. 10, 9 nam quemadmodum eius veneni frater insimulari potest, quod iste comparaverit?

enim

Saepius Apuleius hanc particulam ab initio ponebat, quem usum certe ex veteribus sumpsit (cf. Lor. ad Mil. 429 (Most. 551) et Holtze II, 359 sq.). Apulei locos enumeratos invenies apud Helmium (Philol. I. I. p. 572 sq.), Hildebr. II, 536, Hand. Turs. II, 396. — Met. 4, 8 (verisimillime etiam 4, 22), Ap. 18, 42, 98, 99; Flor. 9 (158, 18; 157, 11), Flor. 18 (183, 1). Addenda sunt: D. Socr. 8 aves terrestre animal, non aerium rectius perhibeantur. enim semper illis victus omnis in terra . . ; D. Socr. 19 enim Socrates . .

¹⁾ Met. 2, 8 vel quid . . aio: emend. Kroll 'et', Vl. 'sed'. Retinet hoc quidem Helm (p. 31, 13), sed mutat Met. 10, 33 (p. 264, 10).

²⁾ cf. Helm ad h. l. p. 9, 13: Plaut. Amph. 403, 604, Aul. 429 (Pseud. 236 Lorenz), Met. 4, 25.

igitur

Frequenter hanc quoque particulam Apuleius collocat primo loco, Certe hic usus optimis scriptoribus alienus est, sed utrum sit referendus ad priscorum sermonem necne, in dubio debet relinqui. Nam quae affert exempla Holtze II 366 et Hand Turs. III 197 sq., non iam textui nunc composito Plautino respondent excepto uno: Asin. 252 'igitur inveniundo argento ut fingeres fallaciam', qui versus et ipse in suspicionem vocatus est a Guyo. Vulgaris autem hic usus est Sall., Liv. (semel ap. Lucr.). Loci Apuleiani sunt: Ap. 2, 16, 19, 20, 21 etc., Met. 11, 23, Flor. 9 (159, 7), Mund. 27.

immo

Perusitatum est apud comicos, rarissimum in perfecta latinorum dictione hanc particulam adhibere ad rem affirmantis sensu amplificandam significatione 'quin potius' (cf. Holtze II 304). Apuleius huius usus exempla praebet fere solis in Metam. Met. 6, 25 latrones adveniunt onusti, nonnulli tamen, immo promptiores. Met. 3, 2 capite in terram, immo ad ipsos inferos iam deiecto. Met. 1, 12 faxo eum sero, immo statim, immo vero iam nunc. Met. 1, 13 vocem, immo stridorem. Met. 3, 9 augetur oppido, immo duplicatur maestitia etc. Mund. 2 Iunonia immo Veneris stella (Koziol l. l. p. 184 sq., Hildebr. I, 556).

equidem

Sicut comici etiam Apuleius non solum primae personae adserit, quem usum liberiores Cicero alique repudiant (Hauler ad Phorm. 539, Brix ad Trin. 611). Met. 5, 1 ut equidem illud recte videatur . . caeleste palatium. Met. 2, 13 quam olim equidem exoptatus nobis advenis? (Met. 1, 1; 3, 27; 4, 2; 9, 2; 11, 24 etc.). Extra Metam. raro: Plat. 2, 20; 2, 26; Mund. 27.

ilico

in vim localem succedit priscorum dictionis (comic., Acc., Naev.) exemplo Met. 9, 41 Nec defuit vicinus perfidus, qui nos ilico occultari nuntiaret (cf. Hauler ad Phorm. 88).

A priscis sumpsit Apuleius:

adaeque (apud Plautum solum occurrens; cf. Most. 30 Lor. et Kretschmann l. l. p. 103) Met. 4, 8; 8, 31; 10, 2. Nec non derepente Ap. 74 — animi mutatum; cf. Holtze II 296.

Iam vero familiari sermoni sunt propria praecipueque apud comicos usu veniunt:

apage (Holtze I 280) Met. 1, 17; D. Socr. 5.

cedo (Holtze I 280) Ap. 46 cedo pueros istos (Ap. 63, 69, 82, 94). Met. 6, 15 cedo istam urnulam (Met. 2, 23). Ap. 37 cedo enim experiamur. Met. 1, 4 sed iam cedo . . remittere. Met. 1, 8 dimoveto et . . complicato et cedo verbis communibus. Ap. 14 Cedo nunc, si . . (Ap. 34).

heus (cf. Hauler ad Phorm. 152); in Metam. solis occurrens:

Met. 1, 3 heus tu, inquam (1, 13; 1, 22; 2, 10; 2, 18 etc.). Met. 3, 5 heus pueri (Met. 2, 23). Met. 8, 26 et heus, aiunt (9, 83 etc); cf. Hildebr. I, 841, Kozioł l. l. p. 317 sq.

ehem (cf. Lor. ad Mil. 36) Ap. 98 ehem, recte vos ammonetis. Met. 2, 22 ehem et quod paene praeterieram.

hem (Lor. ad Pseud. 1310) Met. 7, 11 hem oblita es . . ? Met. 5, 23 hem audax . . lucerna (Met. 1, 6; 9, 24).

em; cf. Mil. 365 (Lor.), Pseud. 151, Brix Trin. 3. Ap. 25 em tibi illa accusatio iurgii inita. Ap. 63 em vobis. ibidem: em vide. Met. 4, 25 em nunc certe.

heu (Plaut., Ter., Verg., Prop.) Met. 10, 22 heu me, qui . . Met. 10, 2 heu medicorum ignarae mentes. Met. 5, 12 heu quantis arguemur cladibus.

ne (Holtze II 309; apud optimos scriptores si occurrit, semper fere enuntiatio condicionalis aut antecedit aut sequitur). D. Socr. Prol. (p. 3, 16 G) ne ego inscita. Met. 1, 6 ne tu . . ignoras. Met. 1, 3 ne, inquit, istud mendacium tam verum est.

Familiaris sermo usurpabat particulam olim ad quodvis tempus indicandum multo liberius quam perfectae latinitatis dictio. Hoc in liberiore usu, quem etiam Apuleius ostendit, antecesserant comici, apud Tacitum quoque is occurrit. cf. Holtze II 298 sq., Brix ad Capt. 871, Trin. 523. — Apul. Ap. 45 unum puerum atque eum caducum requiris, quem olim abesse pariter mecum scis. Met. 9, 6 olim, inquit, descendit in dolium. Met. 9, 34 vinum, quod olim diffusum fuerat. Met. 4, 82 olim duae maiores sorores . . procis regibus desponsae. Met. 2, 13 quam olim exoptatus nobis advenis? Met. 10, 9 Furcifer iste . . me non olim convenerat (Met. 11, 15).

Comicos vulgaremque usum secuti recentioris aetatis scriptores utuntur dudum pro 'modo, paulo ante' (Holtze II 296 sq., Brix ad Trin. 608). Met. 6, 26 dudum recurrant. Met. 4, 10 sed dudum . . adrepiť. Ap. 63 dudum ergo cum audirem. Ap. 7 vidi ego dudum vix risum quosdam tenentis.

diu significatione 'iam diu', non inusitatum Plauto et Terentio, quadam sane familiaris sermonis incuria dictum est. Legimus apud Apuleium Ap. 23 neque enim diu est, cum . . Met. 1, 24 sat pol diu est, quod intervisimus te. Met. 8, 2 sceleri, quod diu cogitarat. — Iam vero 'diu' significans 'die' veterum dictioni est proprium; cf. Lor. ad Most. 444. Apuleius habet Met. 9, 28 noctu diuque (Ap. 5, Mund. 29). — Comicorum 'interdiu' (Lor. Most. 444, Capt. 730) respondet Apulei 'perdia et pernox' Met. 5, 6 (Gell., Amm., Symm.).

Affectant denique quendam priscae dictionis colorem haec quoque: nudiustertius Ap. 44, 60, Flor. 16 (173, 23), Lor. Most. 956. mediusfidius Ap. 1, 67.

inpraesentiarum Ap. 65, Flor. 16 (172, 18); cf. Wölfflin Arch. Lex. VII 476.

Adverbiorum condicionem subeunt 'vicem' et 'partim', quae

hic adiungere liceat: Met. 3,11 sermonis vicem refero. Met. 11,3 umbonis vicem (Met. 8,8). — Plaut., Ter., Sall., Liv., Cic. cf. Brix ad Capt. 397.

Ap. 27 philosophis obiectantur, ut partim eorum . . irreligiosos putent . . , partim autem . . eos vero vulgo magos nominent. Aliquantum distorte 'partim-partim' hic construi non negabis, operaeque pretium est conferre Ter. Hec. Prol. 14 In eis, quas primum Caecili didici novas, Partim sum earum exactus, partim vix steti (cf. etiam Holtze I 324, 327). 'Partim' igitur cum genetivo coniunctum adverbii vices ibi sustinet prisci sermonis exemplo, atque haud scio an hac in ipsa re sita sit ratio emendandi Metam. loci cuiusdam nondum adhuc feliciter sanati. Met. 7,12 cuncti denique, sed prorsus omnes vino sepulti iacebant, eorum partim mortui (F: *os* partim mortui; VI: omni parati morti, Helm (cf. p. 163,17): omnes pariter mortui, Koziol p. 231).

abhinc, locum, ut probat Kretschmann p. 94, significat Flor. 16 (175,23). Falso autem ille Plaut. Pers. 5, 2, 19 (797) pro eiusdem consuetudinis exemplo affert ('Hinc' enim solum ibi legitur). Recte laudat Lucr. 3,953.

exinde ad tempus indicandum Plautinae est consuetudinis (Kretschmann p. 94): exinde ut . . Met. 2,13; 10,9, Ap. 3, 24, 98, Flor. 14 (163,8) etc.; cf. Hildebr. I p. 487.

A comicis certe sumpsit Apuleius 'ibi' temporali sensu usurpatum (cf. Hauler ad Phorm. 101 et Lor. ad Mil. 62). Ap. 1 ibi vero Aemilianus cum te . . videret. Eadem ratio inest in inibi pro 'ilico' Met. 2,11 (Kretschm. p. 95); interibi pro 'interca' Ap. 73. — Plaut., Afran.; ibidem Ap. 80. — dicendo tacere (Tertull.; cf. Kretschm. p. 95).

Iam vero paucis tangam eum usum, qui quamvis ne apud Ciceronem quidem vel alios desit, praecipue tamen in priscorum sermone minus perfecto florebat. Saepe enim hi dicebant 'unde, inde, quo' etc. de personis, cf. Holtze I 58 et quae affert ex comicis exempla Hildebr. I p. 558. Talem ad rationem quae apud Apuleium sunt referenda, enumero haec: 'inde': Flor. 18 (181,13) Protagoras . . Democriti physici civis aequaevus — inde ei suppeditata doctrina est. Met. 2,1 lapides . . de homine duratos et aves indidem plumatas. 'unde': Met. 7,11 gregatim pecua comminantes. Unde praelectum grandem hircum . . victimant. cf. etiam Met. 6,7 libellum, ubi . . et Plaut. Trin. 218 auctoritas, unde; Ter. Phorm. 181 inde = 'ex malis' etc.

Atque ad extremum tractanda relinquitur abundantia particularum, qua in re Apuleius quin priscorum imitatore se praestiterit, non est dubium. Particulae vero ad pleonasmum copulatae modo sunt eiusdem generis, modo alienam significant rationem (cf. Schmalz 351sq.).

ergo igitur (tantum in Metam. occurrens) Met. 1, 5; 2,18; 2,28; 3,19; 4,2; 5,11; 7,9 etc. (Koziol p. 146). cf. Brix ad Trin. 756, Lor. ad Most. 848. ergo propterea Ap. 32; cf. Ter. Hec. 63.*

etiam quoque (quoque etiam) Met. 7,26; 11,27; cf. Lor. ad Most. 1110 et Eva Johnston 'De sermone Terentiano' diss. Regim. 1905 p. 29.

nunc nuper Met. 9, 16; cf. Plaut. Truc. 397, Ter. Eun. 9, Arnob., Symm. (Kroll p. 85); eadem ratione est formatum 'nunc inpraesentiarum', quod in Floridis nonnumquam legimus (Koziol 134). Flor. 16 (174, 3) nunc postea; cf. Plaut. Trin. 768 tum postea, Plat. 2, 20 tum post hoc; quorum ad analogiam dicta sunt: Ter. Phorm. 518 (Haut. 1022) tum praeterea; Apul. Ap. 73 tunc deinde, Met. 2, 14 dehinc tunc; Plaut. nunc dehinc (Holtze I 101).

tandem denique Met. 2, 15; 3, 22; 10, 14; cf. Plaut. Mil. 1030 (quamvis non certa sit lectio).

usque quaque Met. 4, 2; Flor. 16 (172, 8); cf. Plaut. Poen. Prol. 105, Cic. (bis), Gell. (Holtze I 87). — Ad eandem dictionis consuetudinem spectant Apuleiana 'hic ibidem, nequicquam frustra etc.' (ap. Koziol p. 133 sq. et Kretschmann p. 101 sq.); atque Plauti his in particulis multiplicandis ubertatem illustrat exemplis Lor. ad Most. 848, 1037, Pseud. 370. — Ex particulis non eiusdem generis, quae quidem familiaris priscorum sermonis exemplo copulenter, commemoro has:

immo enimvero Ap. 100; Flor. 2 (146, 6); Flor. 16 (172, 16); Flor. 16 (174, 18); D. Socr. 4 et 8; Mund. 19. — Plaut., Pac., Acc.; cf. Lor. ad Pseud. 852, Capt. 608, Ter. Eun. 329.

verum enimvero Met. 2, 6, Flor. 12 (162, 11), Flor. 15 (166, 11), Flor. 20 (186, 11), Ap. 43, 68 D. Socr. 20, Plat. 1, 18; 2, 23; cf. Plaut. Capt. 999, Ter. Ad. 255; Holtze II 352c. (enimvero: frequens est Apuleio sicut Frontoni, sed etiam Ciceroni familiare; cf. Hildebr. I 1005, Holtze II 360).

verum tamen Met. 1, 18, Ap. 22; cf. Holtze II 352d.

sed tamen Met. 3, 4; cf. Cas. Prol. 20, Andr. Prol. 11.

sed enim Ap. 25, 31, 33, 53 etc., Flor. 18 (180, 2), 16 (170, 18), 13 (163, 1). Inde a Catone transit in postarum sermonem, Front., Apul.

at enim: inde a comicis (Holtze II 346o) durabat usque ad scriptores archaizantes. Met. 9, 35; Ap. 17, 20, 27, 40, 85; D. Socr. 5 et 20, 23, Plat. 1, 6; 1, 16; 2, 24 etc.

vel enim Ap. 88, D. Socr. 9, Flor. 1 (145, 9). Holtze II 359k.

8. De pronomibus.

Ex his quae sunt memorabilia, nunc complectamur:

'suns' in vulgari sane sermone inde a comicis saepius ap. scriptores minus perfectae dictionis usurpatur ibi, ubi per optimae latinitalis leges scribendum erat 'eius' etc. Et quo fuit Apuleius ingenio, eum quoque praebere hunc usum non mirabimur. Met. 9, 33 eam suus dominus intuens. Met. 4, 8 illum . . virtus sua peremit. Met. 2, 28 terrae rem suam denegamus. Met. 9, 15 saevitia mihi . . curiositatem in suos mores ampliaverat. etc. Ap. 75 praeter quod ei uxor sua cotidianis dotibus quaesivit. Flor. 11 (161, 3) quoniam nullus in tesquis suis fructus est. Plat. 1, 4 Dionem . . patriae suae reddidit. cf. Plaut. Mil. 507 meum

apud me hospitem Amplexum amica quom osculabatur sua. Lor. ad Mil. 182; Holtze I 363 sq.

Insolentius idem pronomen in enuntiatione bis adhibetur alterum significans alteram personam. Met. 10, 25 ut ille quidem momentarium venenum venderet, illa autem emeret mortem mariti sui (iniuria 'ipsa' emendat VI.). Plat. 2, 24 ut ille igitur amor teterrimus et inhumanissimus . . sic ille divinus . . .; ibidem: ut . . est divinus ille, ita terrenus ille. Plat. 2, 15 et illam consiliariam et illam alteram iratiorem animam. — Exempla id genus plura iam in comoediis inveniuntur. cf. Plaut. Capt. 463 Sed ille miserior . . Ille miserrumust . . , Capt. 477 Et tua et tua huc ornatus réveniam ex sententia. Ter. Haut. 977 nil suscenseo, nec tibi nec tibi. cf. Brix ad Capt. 477 et praecipue Hauler ad Phorm. 332. Hi loci certe incuriam quandam dicendi ostentant, postea vero abiit hic usus in poetarum dictionis licentias (Verg., Manil., Lucan.). cf. Arch. Lex. 12, 249, 253, Madv. 'Advers.' II 565, Sudhaus 'Aetna' 217, Thomas Phil. Suppl. VIII 189.

Comicorum exemplo Apul. pronomen 'ille' cum particula 'ecce' copulat. Ap. 53 eccille qui. Ap. 74 eccilli Herennio. Met. 10, 16 ecce illum cantharum. cf. Holtze I 280 sq.

'Illi' (isti) pro 'illie' (istie) priscorum scriptura est. cf. Brix ad Capt. 278, Most. 315, Mil. 254, Pseud. 737 (Lor.). Ita Apuleius Mët. 4, 13 gladiatores isti, venatores illi, alibi noxii.

In solutiore comicorum dictione interdum quadam cum dicendi duritie omittitur pron. demonstrativum ante pron. relativum. Hanc rationem a puro elegantique sermone abhorrentem cum apud alios tum apud Apuleium recognosces (cf. Kroll 'Gött. g. Anz.' 1901, Bach 'Stud. Stud.' II 347, Krumbiegel l. l. p. 42). De comicis vide quae adn. Brix ad Capt. 941 Quod bene fecisti, referetur gratia, Capt. 996 quod male feci crucior, Lor. ad Mil. 1077 Meri bellatores gignuntur, quas hic praegnatis fecit. —

Apul. Met. 1, 5 per ora populi sermo iactetur, quae palam gesta sunt.¹⁾ Met. 1, 16 conscius et arbiter, quae nocte gesta sunt. Met. 10, 30 is saltatorie procurrens malumque bracteis inauratum dextra gerens, qui Paris videbatur, porrigit (iniuria VI. cum Oud. <ei> inserunt.¹⁾ Ap. 16 igitur hoc mihi adversum te usu venit, quod qui forte constitit in loco lumine conlustrato. Ap. 102 eminiscimini, quod respondeatis, qui vos ita rogarit.

Ad comicorum exemplum Apuleius pro optimorum scriptorum 'cum — tum' scribit 'qua — qua — qua' Met. 9, 40 qua pugnis qua cubitis qua morsibus . . totam faciem manusque eius et latera converberat (cf. Hildebr. I 863, Lor. ad Mil. 1047, Trin. 1044).

Sicut apud pronomen interrogativum (cf. supra p. 46) ne apud indefinitum quidem Apul. distinguit 'quis' et 'qui'. Hanc rationem iam apud comicos observare licet. cf. Plaut. Trin. 1005 nisi qui (= quis),

¹⁾ Falso emendare studet Helm (p. 5, 1; 261, 16) hoc loco sicut Met. 10, 30.

Trin. 257 ubi qui (= quis), et Brixii adn. Ex Apuleio memoro Met. 8, 23 (2, 21; 2, 22) si qui, Flor. 7 (153, 15) ne qui imaginem . . . adsimularet (cf. ibidem 153, 3 ne quis effigiem . . . adsimularet). Flor. 9 (154, 15, 20) Si quis forte . . . si qui igitur. D. Socr. 5 obiecerit aliqui.

Plaut., Cato, Varro, Cic. (in epp.) saepius, cum 'quendam indicant numerum, addunt numeralibus pronomen indefinitum 'aliquis'. Easdem apud Apuleium partes agit pronomen 'quidam'. Met. 2, 24 introductis quibusdam septem testibus. Met. 2, 32 ecce tres quidam . . . inruentes. Met. 10, 13 me quibusdam duobus servis vendidit (cf. Schmalz p. 451, 33).

Sicut saepius recentiore aetate, ap. Apuleium 'quisquam' admittitur in sentienciis, quae non sunt negantes. Quamquam optimi scriptores repudiant hunc usum, non tamen prisci eo carent. cf. Holtze I 400, Plaut. Capt. 809 Eorum si quousquam scrofam in publico conspexero . . . Ter. Ad. 161 At ita ut usquam fuit fide quisquam optima (Hauler ad Phorm. 348). — Apul. Ap. 7 seu cum quicquam (ita Fφ, vel: cum quiquam = 'quoquam' Helm cum ed. Rom.; cf. supra p. 46) sermocinetur. Met. 9, 17 si quisquam hominum . . . cam contigisset. — Ac contra 'aliquis' insolite invenitur in sententia negativa Met. 10, 6 nec . . . damnaretur aliquis. Eadem ratione dictum legis Plaut. Men. 847 Ni occupo aliquod mihi consilium, hi domum me ad se auferent (Curc. 320).

'Unus' nonnumquam significatione 'aliquis etc.' usurpatur. Usitatus hoc est in familiari sermone: exempla profert Lor. ad Most. 691, vide etiam Holtze I 412. Met. 3, 5 unus denique et manu promptior et corpore vastior. Met. 3, 10 nihil secus quam una . . . de statuis. Met. 2, 27 utpote unus de optimatibus. Met. 6, 30 unus e numero sic appellat . . . Ap. 22 neque una pelli vestitior fuit neque uno baculo comitator. etc. — Notiones vero 'unum neminem' Ap. 74 vel 'in unum quempiam' Met. 2, 20 ne apud Ciceronem quidem sunt inauditae (cf. Jahn-Kroll ad Brut. 320).

In priscorum sermone et apud quosdam interioris aetatis scriptores (cf. Arch. Lex. VII 476 VIII 180, 242) 'quisquis' et 'quisque' inter se non distinguuntur: 'quisquis' usurpatur pro 'quisque' saepius apud Plautum aliosque veteres, cf. Lor. ad Most. 831 Ut quicquid magis contempro, tanto magis placet (Unum quicquid: Trin. 881. Asin. 326, Ter. Ad. 590, similia ap. Caton. et Lucr.). Atque secundum priscorum usum legimus saepissime apud Tacitum (cf. Woelfflin, 'Die Geminatio im Lat.' S. d. b. Ak. 1882 p. 448), apud I. Ct., denique apud Apuleium 'quoquo, quaque' sensu indefinito adhibitum pro 'quoque, quaque'. cf. etiam Schmalz p. 447, 24. Apulei sunt hi loci: Met. 4, 16; 6, 11; 7, 19; 9, 15: quoquo modo. Ac ne 'quisque' quidem pro 'quisquis, quicumque' scriptum deest apud eum. Hanc apud comicos frequentissimam consuetudinem probant exemplis Brix ad Capt. 798, Lor. ad Mil. 156, Most. 832. Apul. Met. 7, 9 latrones quique eorum recte sapiunt nihil anteferre lucro suo debere (cf. Hildebr. ad. h. l.)¹⁾ — Sed contra Hildebrandium 'quisque'

¹⁾ Probabilitate haud carere mihi videtur emendatio Ap. 51: Aristoteles adeo in problematis scriptum reliquit, 'quibusque' eaducis a dextero morbus occipiat, eorum esse . . . Helm 'quibuscumque' (F: q b q.).

proprio sensu intellegendum esse puto Met. 25 simul quemque conspexerit; cf. quae eiusdem dictionis exempla e comicis affert Brix ad Trin. 218 (Met. 7, 21; 2, 32). Adiungo hic Met. 8, 6 quisque familia. hoc quidem scribitur Plauti exemplo (Poen. Prol. 107), qui etiam 'quisquis' pro feminino adhibet.

'Utrique' de duobus hominibus rebusve Apuleius saepius scribit, cuius usus e familiari dictione certe orti exempla iam apud priscos (Plaut., Ter.), posteriore aetate ap. Cicer. (in epp.), Sall., Liv., Tac. invenimus. cf. Plaut. Most. 1137 Nunc utrisque disceptator eecum adest: age disputa, Ter. Andr. 287 (Schmalz p. 448, 26). Apul. Met. 1, 21 comites utrique. Met. 3, 8 utraeque quatientes. Met. 9, 40 arreptisque eius utrisque pedibus etc. (Ap. 64, Plat. 2, 3; 2, 23; 2, 25).

'toti' pro 'omnibus' praebet saepius Apuleius Plauto (Mil. 213 et Brix. adn.) poetisque (Verg., Prop.) praecedentibus (cf. etiam Koehler 'd. bell. Afr. et Hisp.' p. 398). Met. 1, 25 pisces totos, Met. 4, 23 totis manibus (7, 5; 7, 10; 8, 7 etc., Ap. 67).

Haud est puri sermonis 'alius' pro 'alter' promiscue usurpare. Hunc usum ut iam apud priscos usitatiorem offendimus, ita apud Apuleium recognoscimus (cf. Thesaur. I 1648). E priscorum sermone quaedam exempla affero: Plaut. Amph. 827 nisi si quispiamst Amphitruo alius, Merc. 101 Mulier, qua mulier alia nullast pulerior, Ter. Phorm. 942 Lemni habuit aliam (sc. uxorem); his opponenda sunt; Cist. 665 scelestiorem in terra nullum esse alterum, Pers. 565 nullus leno te alter erit opulentior (cf. etiam Spengel ad Andr. peri. 12). Atque ex Apuleio conferas: Met. 1, 3 et ad alium. Met. 5, 27 soror alia. Met. 2, 13 ille alius. Met. 4, 5 ille alius asinus. Met. 3, 8 mulier . . . quaedam, pone eam anus alia . . . , utraeque quatientes. Plat. 2, 8 duobus exemplis . . . : unius . . . alterius; ibidem: duae sunt apud eum partes, quarum una . . . alia vero. Met. 5, 9 sic denique inquit altera . . . Suscipit alia (Met. 5, 10) . . . Eadem ratione saepius scriptum legis 'alii' pro 'ceteri'. Met. 8, 23 alii asini. Ap. 9 et alios versus. Ap. 40 in aliis omnibus rebus (Ap. 5). Plat. 1, 9 aliorum, quae . . . Ibidem ap. Plaut., Ter., Caton., Varr., Sall. (Schmalz p. 449, 29, Brix ad. Trin. 944, Thesaur. I 1647).

9. De gradatione.

Etiam in notionum comparatione tractanda haud ita pauca invenimus, quibus Apuleium in priscorum imitatione versatum esse eluceat. Atque primum quidem conferam nonnulla exempla, quibus adiectivorum vis augetur adverbii: Met. 3, 6 probe spectatus (3, 9). Met. 4, 7 probe calicibus efricatis. Met. 9, 22 probe suasum . . . amatorem. Met. 10, 2 filium probe litteratum. Ap. 62 vir gravis et probe inter suos cognitus; cf. Lor. ad Most. 342, Brix ad Capt. 269 (Met. 1, 26 probe protuli. Met. 2, 23). Met. 2, 19 vitrum fabre sigillatum. Met. 8, 8 misere trucidati Tlepolemi sane cruentam et pallore deformem attollens faciem (quam-

quam contra codd. editt. mutant 'sanie'). Met. 8, 1 male sociatus. Met. 1, 12 bene quietum. Hue adseram locum quandam a Vlietio 'misere corruptum' signatum: Met. 4, 6 codd. praebent: turris ardua caule firmas solidis cratibus. Vliet scribit: 'turris caulae firma solidis cratibus', neque locus intellegi potest. Equidem propono 'caute' — quod adverbium a comicorum quidem copia verborum haud alienum est — ut nulla fere codicum mutatione facta textus sensui nihil mea sententia desit: insurgit speluncae qua margines montanae desinunt, turris ardua caute firma solidis cratibus, ovili stabulationi (codd. — e) commoda porrectis undique lateribus. ante fores e. q. s.

Met. 10, 26 multum ac diu fatigata; ibidem: multum saucius. Met. 10, 23 multumque sibi dilecto contubernali. Ap. 16 multum ante alios admirabilis. cf. quae adn. Brix ad Capt. 272; Ap. 69 perquam impudenti. Met. 6, 13 oppido forti animo (oppido quam Ap. 67). Met. 9, 34 adprime modestus. Plat. 2, 19 adprime bonos (Fl. 15 (165, 20), Flor. 4 (149, 20); D. Socr. 20 alicui adprime obtingere); cf. Reis. Haase III N. 402 c; Ap. 61 cum primis mihi gratum; et saepius Ap. 7, 56, D. Socr. 22, Flor. 7 (152, 27), 16 (174, 1), 17 (181, 14); cf. Woelfflin Arch. Lex. I 97. — Ad haec vero, quae adhuc enumeravi, omnino conferas Schmalz p. 437, 9 et Reis. Haase III N. 402 a.

Ad augendam notionis vim 'quam' saepe in Metam. additur non superlativis sed simplicibus adiectivis, quod antea iam Ter., Cic. (in epp.), Cael. (in Cic. epp.), Val. Max. usitatum erat (cf. Ter. Andr. 136, Müller praef. Cic. III 2 p. 211, 27). — Met. 2, 17 crinibus quam dissolutis. Met. 3, 5 quam maribus animis. Met. 4, 3 loro quam valido (5, 20). Met. 5, 16 quam concolores fallacias. Met. 11, 11 fundo quam rotundo. Met. 8, 10 quam probe contextus. Met. 2, 5 quam procul distratum fuerat (2, 7). — Easdem partes atque ap. comicos 'nimis quam' subit Ap. 48 nimis quam prudenter. Met. 1, 7 nimis quam humane. cf. Plaut. Truc. 468 nimis quam paucae, et Brix ad Capt. 102.

Priscorum dictionis exemplo Apul. superlativo 'multo' adiungit, pro quo optimi scriptores scribunt 'longe' (Schmalz p. 438, 11). Flor. 15 (165, 21); Flor. 7 (153, 7) multo nobilissimos.

Memorable sane Apulei 'multo tanta' est. Hanc codicum scripturam Leo defendit (Arch. Lex. 1902 p. 99 sq.), quae in Plauti codicibus cum 'multo tanto' confunditur. Loci Apuleiani sunt hi: Ap. 42 multo tanta vanius. Met. 10, 21 multo tanta impensius. Flor. 18 (182, 22) multo tanta praestat; itidem Met. 7, 15, D. Socr. 11; Ap. 3 multo tanta ex animo laborat (ubi deest 'magis' sicut Ap. 48). — Paulo aliter se habet: Ap. 89 dimidio tanta mentiris, quocum Leo comparat Plaut. Bacch. 1034 sescenta tanta reddam, Front. (p. 91 N.) decem tanta te amo.

Vulgaris praecipue comicorum sermo magnam ostentat copiam in vi adiectivorum augenda. Saepius duo adverbia adiectivo adiunguntur, ut Plaut. Trin. 931 nimium mirimodis mirabilis (Schmalz p. 439, 12). Tale exemplum Apul. praebet Met. 1, 24 plane quod est mihi summe

praecipuum. Atque ex formis comparativorum et superlativorum mire compositis conferas Met. 7, 2; 1, 8 extremus. D. Socr. 3 postremus. Ap. 98 postremissimus. Insolentiora sunt etiam Met. 11, 22 piissimus. Ap. 19 tenuiores (Mund. 3), praeterea quae composuit Koziol p. 304, 307 β. cf. ex Plauto: Poenior Poen. 991, ipissimus Trin. 938, patruissimus Poen. 1197 (Brix ad Trin. 397). D. Socr. 16 in ipsis penitissimis mentibus. Ap. 99 (Met. 8, 6; 8, 23. Flor. 16 [171, 11]) paenissime. cf. quae adn. Lor. ad Most. 656 paenissime (Aul. 466, 668); penitissima Pers. 522, 541.

'magis' comparativo additur Met. 11, 10 magis aptior. Met. 9, 36 magis iritatiores. De hoc comicorum usu disputat Brix ad Capt. 644 (Schmalz p. 449, 12).

Ad eandem vulgaris sermonis rationem referenda sunt, quae Lorenz enumerat ad Mil. 552 aequae similior etc., et haec Apuleiana: Met. 2, 7 perquam sapidissimum (Met. 4, 31 'tamque infimi' ex coniectura stat). Ap. 9 tam proximum. Ap. 35 oppido proxuma humanitate. Plat. 2, 19 plane optimi nec oppido deterrimi. cf. etiam Met. 11, 30 admodum pauculos dies.

Atque similis dicendi abundantia, qua non minus Apuleius praeorum vel comicorum vestigiis ingredi probatur, his exemplis illustratur: Flor. 6 (150, 22) Ganges apud eos unus omnium annuum maximus. Flor. 7 (152, 14) Alexandro illi, longe omnium excellentissimo regi. Met. 4, 10 omnium bipedum nequissimus Chryseros. Met. 9, 14 ante cunctas mulieres longe deterrimam . . coniugam. Met. 3, 14 omnium quidem nequissimus audacissimusque lorus iste (Met. 9, 28, 5, 22). Flor. 16 (173, 2) vir omnium, quot umquam fuerunt aut sunt aut etiam erunt, inter optimos clarissime, inter clarissimos optime, inter utrosque doctissime. cf. Plaut. Amph. 677 quam omnium Thebis vir unam esse optimam diiudicavit. Most. 911 longe omnium longissimum. Men. 817 omnium hominum exopto ut fiam miserorum miserrimus etc. (vd. Blomquist 'de gen. Plaut.' l. l. p. 71 sq. et Hauler ad Phorm. 853).

Res denique eo est deducta, ut inde a poetis Augustae aetatis apud recentiores scriptores gradationes ipsae magis magisque vim amitterent (cf. Schmalz p. 440, 14). Huius rei initium iam apud priscos factum esse, vel inde apparet, quod 'nimium' ap. comicos saepe nihil aliud significabat quam 'multum'; cf. Kauer ad Ad. 393. Supra iam (p. 23) attulimus Ap. 99 nimio plus aequo, aliaque id genus ap. Apuleium frequenter occurrunt. Ut pauca afferam: Met. 1, 12 in illo nimio pavore. Met. 9, 33 imbre nimio madefactus. Met. 3, 28 opulentiae nimiae nimio ad extremas metas deducti. Met. 10, 20 cesuper brevibus admodum, sed satis copiosis pulvillis aliis nimis modicis . . superstruunt. — De comicorum usu cf. etiam Brix ad Trin. 28, Lor. ad Most. 72.

Hic mentione facere debui comparativi 'ocius', quem adhuc legunt comicorum imprimis more (cf. Lor. ad Most. 679) apud Apuleium tribus locis pro 'ociter' usurpatum. Neque vero iniuria hanc lectionem in dubium vocavit Helm in Phil. Suppl. l. l. p. 379, 49).

10. De verborum quorundam proprio usu.

Ad priscorum imitationem referendum est, quod Apuleius saepius insolite verba transitiva sensu vel reflexivo vel neutrali adhibet: Plat. 2,23 praecipit fortunatorum habituram loco; cf. Hild. ad h. l. II 251 et ad Met. 1,21 (I p. 63), Plaut. Trin. 198 (390) Ubi nunc adulescens habet. — Met. 10,28 talem praebuit matrem, qualem exhibuerat uxorem. cf. Haul. ad Phorm. 476 Tum Phormio itidem in hac re ut aliis strenuom hominem praebuit; idem ad Phorm. 429 Bene habent tibi principia (Ad. 364, Plaut. Cas. 338). — Ap. 16 quamquam teterrimum os tuum minimum a Thyesta tragico demutet. Met. 1,13 nequid demutaret, credo, a victimae religione. Flor. 16 (172,21) a qua paululum demutabit liber; cf. Plaut. Pseud. 533 (544) Non demutabo (sc. me), Mil. 1130 et Lor. ad h. v., Iul. Val. — Flor. 3 (148,1) si quis videbatur paulo largius in arte promovisse (cf. Met. 3,21; 7,25, Ap. 5); non addito casu scriptum videmus hoc verbum ap. Gell. 5,10, 7 quum in studio quidem facundiae abunde promovisset, et ap. Terent. Hec. 703 Abibo hinc, praesens quando promoveo parum (cf. Eun. 913). — Flor. 9 (159,11) beneficio multis commodasti. Met. 1,24 utique commodabimus; ap. Plaut., Cic. (in epp.). — Ap. 87 ut in tali re accurari solet; absolute etiam Plaut. Mil. 805 adcura, sed propere opus est (Poen. 669). — Adnoto denique participium illud mediali ratione adhibitum 'capite quassanti' Met. 4,29; 8,19; 3,26. cf. Plaut. Asin. 403, Bacch. 305, Caec. com. 271, Verg. georg. 1,74 (cf. Gatscha quaest. p. 151).

11. De proprietatibus quibusdam structurae sententiarum.

Ac primum paucis tangam positionem verborum¹⁾: Saepe composuit Apuleius enuntiationes ita, ut singula membra inter se cohaerentia seiungeret, connecteret contra partes ad diversa spectantes. Cum tali contorta oratione, quam Koziol p. 332 signavit 'Rätselhaftigkeit des Ausdrucks', operae pretium esse mihi videtur comparare comicorum sermonem, qui eandem saepe structuram vulgi certe incuriam dicendi imitatus profert. cf. Pseud. 800 sed quod sedebas in foro, si eras coquos, Tu solus, praeter alios (coniungenda sunt: sedebas tu solus; si eras coquos praeter alios), Mil. 1301 sq. i, Palaestrio, Aurum, ornamenta, vestem pretiosa omnia Duc adiutores tecum ad navim qui ferant. Aul. 112 nam veri simile est non hominem pauperem Pauxillum parvi facere quin nummum petat ('Pauxillum' — sc. nummorum — pendet a 'petat'). cf. quae adn. Brix ad Capt. 137, 157 et Trin. 840. Ex Apuleio com-

¹⁾ Alia ratione hanc quaestionem tangit Kirchhoff l. l. N. Jbb. Suppl. 28 p. 54. Concursionem enim vocalium ut vitaret, saepius a solita verborum collo- catione descivisse Apuleium hic demonstrat.

para: Met. 6,2 miserandae Psyches animae, supplicis tuae. Met. 5,24 quod istos amatores tuos oculos gerit. Praeterea exempla enumerata invenies apud Koziol p. 333 d, 334. Pertinent huc illi quoque multi loci, quibus Vliet hunc usum Apuleianum neglegens emendatione verborum ordinem iniuria turbavit, ut Met. 9,41 tunc magistratus et damno praesidis nomine cognito veniunt ad deversori nostri fores claraque voce denuntiant (Solitam collocationem si adhibuisset Apuleius, scripsisset ita ut ap. VI. invenis: magistratus praesidis nomine et damno cognito veniunt . . claraque voce denuntiant). Met. 10,27 fidei suppressens faciem praetendens imaginem (coniungenda esse puto: mulier . . suppressens faciem, fidei praetendens imaginem).⁴⁾

Koziol p. 335 sq. eam Apulei proprietatem exemplis illustrat, qua persaepe pronomen relativum non ab initio enuntiationis collocat, immo vero praemittit notiones vim maiorem habentes. Ad hanc Koziolii observationem equidem addam eandem rationem etiam apud pronomina interrogativa insolentius perspicuam fieri. Atque ob eam causam hoc commemoro, quod hac in re Apuleius haud distat a comicorum familiari usu, ubi idem frequentissime occurrit. cf. Hauleri adn. ad Phorm. 261 (Jahn-Kroll ad. Brut. 212). Affero ex Apuleio: Met. 1,8 potens illa et regina caupona quid mulieris est? Met. 1,24 at has quisquillas quanti parasti? Met. 5,30 sed nunc inrisui habita quid agam? etc. (Met. 9,34; 10,1; Ap. 25; 31; 94; Plat. 1,14; 2,13).

Per prolepsin, ut ita dicam, qua eloquendi ratio vulgari sermoni propria certe a priscis sumpta est, scribit Apuleius haec: Ap. 16 te . . albus an ater esses ignoravi. Ap. 94 omnia me, ut acta erant, ad eum perscripsisse. Met. 2,13 ubi primum consaviatus eum iuxtim se ut adsidat effecit. cf. Brix ad Trin. 373 Scin tu illum quo genere gnatus sit? Trin. 88,283, 698, Capt. 376, 557 etc., Pers. 382 necessitate me mala ut fiam facis. Dubitandum vero est in his: Ap. 30 hoc si scis quid sit. Ap. 53 haec quoniam ignoro quae fuerint (Met. 1,12; 4,6: Helm p. 12,1; 78,21). cf. autem Brix ad Trin. 578 Dic hoc negoti quo modo actum est.

De ubertate et variatione orationis.

Haud ita pauca apud Apuleium sub hoc titulo reperiemus, quae certe ad priscorum imitationem referenda sint.

Ac primum quidem, quod attinet ad Apulei mirum quoddam studium synonyma copulandi, magna consuetudo inter eius et comicorum genus dicendi intercedit. Rem exemplis illustrare omitto, cum bene doceant hoc Koziol l. l. (p. 3, 53, 84, 132), Lor. ad Mil. 201, Brix ad Trin. 130, Johnston l. l. p. 30 sq.

De illis notionibus 'universi omnes' (Met. 7, 5) etc. ἀσυνδέτως

⁴⁾ Alia in his duobus locis tractandis ratione utitur Helm (cf. eius adn. p. 237,6 et 258,13).

positis comicorum exemplo cf. Koziol p. 69, Plaut. Trin. 1046 hominum omnibus universis (Most. 147, Trin. 171), Schmalz p. 480, 61 adn.

Summo studio Apul. notionum geminationem excoluit. Quantum hac quoque in re ad priscorum accedat dictionem, facile cognoscere licet ex iis, quae percensuit de geminatione Woelfflin, 'S. d. bayr. Ak. d. Wiss.' 1882 p. 422 sq. (cf. etiam Koziol p. 95, 131): Duplicatur imperativus apud Apuleium his locis: Met. 1, 8 tace tace (cf. Plaut. Pseud. 579, Ter. Eun. 834, Pers. 591). Met. 1, 7 sine sine (Ter. Haut. 1, 1). Met. 2, 7 discede discede. Met. 2, 8 miserere miserere. Met. 2, 29 desine desine. Met. 2, 17 proeliare et fortiter proeliare. Comicorum exempla affert multa Woelffl. l. 1. p. 434 sq. — Indicativus geminatur saepius apud veteres tragicos, Varron., recentiores: Woelffl. p. 436. Apul. Met. 10, 22 teneo te, inquit, teneo (cf. tene tene Pl. Aul. 713; retine retine Curc. 310). indicativus futuri: Met. 2, 30 dabo, inquit, dabo. Met. 10, 9 non patiar, inquit, non patiar. Met. 3, 15 iam scies, iam scies (quamquam talis locutio apud alios quoque: Cic. Mil. 69, Hor. carm. 2, 17, 10; Suet. Cal. 49). Indeclinabile: Met. 7, 3 boavi: non non, cf. ita ita apud Petr. 25; ap. Pl. Trin. 752 (Cic. Mil. 104) minime minime. — De pronominiibus geminatis adnotandum est: 'quoquo' priscorum more ab Apuleio cum verbis motus coniungitur Ap. 63 quoquo eam. Ap. 14 quoquo velis. Ap. 52 quoquo duxerit. Ex Plauto cf. Aul. 449. Curc. 700. Pseud. 858 'quoquo verum' (Met. 2, 2; 4, 6; 8, 27 etc.) inde a priscis usu venit etiam ap. Caes., Cic. Plantinae vero est consuetudinis: 'quaqua' (Mil. 92. Epid. 674): Met. 11, 4 quaqua . . pallae perfluebat ambitus. Met. 11, 24 quaqua viseres. Met. 11, 30 quaqua raso capillo (satis certa Oudend. coniectura). Met. 4, 6 convalles quaquaversus repositae. — 'unde unde' legimus Met. 5, 30 solatium unde unde spernendum, ap. Plaut. Pseud. 106, Catull. 67, 27, Hor. sat. 1, 3, 88. 'quantulumquantulum' ap. Apul. Met. 9, 35 occurrens conferatur cum 'quantus quantus' comicorum (Plaut. Poen. 738, Ter. Ad. 394, Phorm. 904). — Notiones comparativas geminat Apuleius: Met. 9, 20; 5, 23; 11, 21 magis magisque. Met. 8, 2 carior cariorque factus. Met. 10, 26 non prius non prius. Hunc usum offendimus inde a comicis (Plaut. Pseud. 1197 magis magisque; Aul. 546 plus plusque; Aul. 18. Ter. Haut. 594 minus minusque) per totam latinitatem. Ex ceteris geminationis exemplis affero 'iam iam' Met. 1, 16; 1, 25; 5, 9; Flor. 16 (171, 15); hoc quidem prisco sermoni proprium occurrit: Plaut. Curc. 218, 707, Most. 403, Ter. Ad. 853 etc. (Woelffl. p. 469). Non aequè priscis usitatum est 'iam iamque' (Met. 8, 29; 9, 31), quod invenitur praeter Plaut. Pseud. 219, apud Cicer. saepius in epp., Caes. b. c. 1, 14, Tac. ann. 14, 7.

Vario modo haec orationis abundantia perspicua fit in pronominiibus usitandis. Comicorum exemplo Apuleius pronominis personalis dativum ad pronomem possessivum addit: Ap. 69 sua sibi voce. Met. 9, 40 cum suo sibi asino. Met. 8, 14 in suo sibi sanguine. Met. 6, 30 cum suo sibi funiculo. Met. 1, 10 in suis sibi domibus. Met. 1, 6 a suis sibi parentibus. Flor. 16 (170, 15) in suo sibi lectulo. Flor. 18 (181, 17) cum suo sibi discipulo. Flor. 23 (189, 23) in sua sibi domo (de Met. 7, 28

et 5, 1 vide Koziol p. 79); de hoc comicorum usu agunt Brix ad Trin. 156, Johnston l. l. p. 15, Arch. Lex. 8, 43sq.

'nemo (nihil)' coniungit Apuleius cum 'quisquam (quidquam)', sicut comici fecerunt. nemo quisquam: Ap. 7; Met. 4, 21; nihil quidquam Met. 4, 7; 5, 11; 7, 2; 7, 25. Ap. 22. Flor. 9 (155, 3). Flor. 18 (180, 8) (non plane certe: Ap. 102; Flor. 22 (189, 8)). de hac comicorum abundantia Hauler ad Phorm. 80, Brix ad Trin. 369. — (Adiungam hic aliam pleonasmii rationem: Met. 9, 1 homini nato, Ap. 8 sed quid ego de homine nato diutius? Prope vero ad hunc pleonasmum Plauti tritissima locutio accedit: 'nemo natus' Most. 402 Tamquam si intus natus nemo in aedibus habitet (Lor. ad h. v.; Most. 451, Pseud. 297 etc.).

Aequae ac comici Apul. pronomen repetit pleonastice. cf. Pl. Most. 202 Qui pol me, ubi aetate hoc caput colorem commutavit, Reliquit deseruitque me, Aul. 551 qui mihi omnis angulos Furum implevisti in aedibus misero mihi, Amph. 534 etc. (Lor. ad Most. 202, Brix ad Trin. 743). Apul. Met. 1, 15 Illud horae memini me terra dehiscente ima Tartara . . me prospexisse. Eadem iniuria hoc loco Vliet repudiat cod. F. lectionem, qua Goldbacher omnium codd. scripturam: Mund. Prol.: Consideranti mihi et diligentius intuenti et saepe alias, Faustine, mihi virtutis indagatrix . . philosophia videbatur (Goldh. scribit: Faustine mi . .). Duo praeterea loci afferendi sunt, quibus et ipsis quod Vliet emendat rectam codd. lectionem non mirabimur: Met. 11, 14 nam me cum primum nefasto tegmine despoliaverat asinus, . . velamento me naturali probe muniveram. Met. 7, 25 me respiciens invadit et properiter incensum . . per obliquam ignaramque me ducebat viam (Met. 3, 10; 9, 11).

Abundanter saepe Apul. praecipue in Met. addit adverbium, ut est perusitatum etiam comicis, de quibus vide Capt. 411 fecisti, ut redire liceat ad parentes denuo, et Lor. ad Mil. 701 rursum restitues locum; Terenti usum tractat Johnston l. l. p. 6. Nonnulla ex Apuleio: Met. 1, 17 denuo derivo.¹⁾ Met. 8, 2 firmiter deorsus delapsus (1, 19). Met. 1, 19 rursum remeare. Met. 1, 1 r. refectas. Met. 3, 12 r. reverterim. Met. 3, 23 r. redibo. Met. 4, 18 r. recurrentes. Met. 3, 25 postliminio redibis etc. ap. Koziol p. 111.

Frequens est Apulei usus, coniunctionem quandam, ut augeat vim, repetere adverbio eiusdem generis. Nihil autem hac in re facit auctor, nisi ostendat comicorum sermonis abundantiam, qualis occurrit Plaut. Pseud. 502 'Priusquam istam pugnam pugnabo, ego etiam prius Dabo aliam pugnam' multisque aliis comoediarum locis. cf. Lor. ad Most. 132, Brix ad Capt. 785. Apulei usum significant haec: Flor. 3 (148, 15) sed Marsyas . . . priusquam tibi occiperet inflare, prius de se et Apolline . . . effutivit. Flor. 16 (168, 13) Priusquam vobis occipiam . . . gratias agere ob statuam . . . prius volo causam vobis allegare. Ap. 40 Cum hoc satis dixi, tum aliud accipe. Met. 3, 5 Sic salvi recedemus,

¹⁾ Iniuria denuo delet Helm.

si saluum in domo neminem reliquerimus (de 'sic' cf. Kretschmann p. 100 et Becker l. l. p. 16). Met. 4, 14 ac dum . . . examurgatur, nos interdum . . . saginantes etc. Eadem abundantiae ratione scribitur: statim ut . . . primum Met. 9, 15; interea dum Ap. 37 (his); interim dum Met. 5, 28; 7, 26, Ap. 61; exinde ut Met. 10, 9; 2, 13; Ap. 3 etc. quamquam etsi Ap. 79; usque dum Ap. 80, Flor. 18 (182, 1); Met. 2, 17; usque donec Met. 7, 28.

Iam vero etiam in oratione adornanda, quod studium si quisquam Apul. apertissime prae se fert, saepe duces secutum esse eum comicos neminem poterit fugere. Atque hanc rem hic adumbrare magis quam explicare velim. Quod attinet ad alliterationem et homoioteleuta ceterasque orationis figuras — Met. 6, 8 savia suavia: Plaut. Pseud. 948, cf. Bacch. 116 et Fronton. p. 86 N. (Gatscha l. l. p. 151); de 'loca lautia' cf. supra p. 22; Ap. 65 ignoscendi quam cognoscendi causa: Ter. Haut. 218 (D. Socr. Prol. p. 1, 13 G.); cf. Hildebr. II p. 574 — res huc pertinentes satis magna exemplorum copia invenies illustratas apud Koziol p. 21, 64, 101, 208 sq. et in Lorenzi ad Pseudolum praefatione (p. 40 sq., praecipue p. 42 adn. 39).

Maxime videmus Apuleium in eo elaborasse, ut variaret orationem. Tali ratione adverbia adserit adiectivis, varii pendent modi ab eadem coniunctione, verborum tempora frequenter mutantur. cf. Koziol p. 234 sq. Idem variationis usus non insolitus est priscorum generi dicendi, vel saepius occurrit apud poetas recentioris aetatis, certe non admittitur in puriore sermone. Ac rarissimum sane est in temporum mutatione imperfectum cum praesenti vel perfecto iunctum. Notandum est apud Apuleium: Met. 10, 10 Ingens exinde verberonem corripit trepidatio et . . . succedit pallor perque universa membra frigidus sudor emanabat. Met. 6, 25 unde . . . reducant . . . festinabant (Met. 4, 33). Met. 6, 24 . . . coquebat, . . . purpurabant, . . . spargebant, . . . cantavit, . . . personabant, . . . saltavit. Apud comicos talem dicendi incuriam certe ex familiari vulgi dictione sumptam statuimus Plaut. Capt. 915 sq. Arripuit . . . praetrun-cavit . . . confregit . . . percontabatur . . . refregit. Ter. Phorm. 570 Postquam videt me eius mater esse hic diutius, Simul autem non manebat aetas virginis Meam negligentiam: . . . aibant.

Atque ut finem faciamus totius quaestionis, transeamus ad

Breviloquentiam auctoris, qua notione nonnulla ad hanc quaestionem pertinentia complectamur: Speciem quandam orationis coactae efficiunt pronomina copulata, sicut 'quis hic, hic ille' etc.; cf. Schmalz p. 491, 79 et Koziol p. 76 sq. Huc facile adserit is Apulei usus certe a Plautina dictione detractus, quo saepissime adverbia cum loci ipsius appellatione coniungit. De comicis vide quae adn. Brix ad Capt. 380 (illic sub aqua Cas. 380; hic in fano Cure. 527 etc.). Apul. Met. 6, 5 illic in domo. Met. 7, 2 ibidem in hospitio. Met. 8, 26 illinc de primo limine (8, 18), Met. 10, 26 indidem de potione. Ap. 44 hic ibidem pro tribunali. Ap. 101 hic ibidem pro pedibus; cf. Koziol p. 137, Kretschmann p. 96.

Atque ad postremum pauca de asyndeto bimembri, de quo tale profert iudicium Woefflin (Arch. Lex. XI 28) . . danach werden wir das zweigliedrige Asyndeton in der archaischen, wie seit Fronto in der archaisierenden Literatur, in guter Prosa auch in geheiligten Formeln erwarten dürfen. Comitorum id genus exempla enumerantur a Lor. in praefat. ad Pseud. p. 43 adn. 40, in adn. ad Mil. 201, 287, 663. — Apul. Met. 1, 18 ubi vulnus? spongia? ubi postremum cicatrix tam alta, tam recens. Met. 9, 17 mortem violentam defamem comminor. Met. 4, 26 miseram exanimem. D. Socr. Prol. p. 3, 21 G. ales oculis perspicax, unguibus pertinax. Met. 9, 14 fabulam denique bonam, prae ceteris suave comptam (hic et aliis locis iniuste VI. <et> inserit). Ap. 94 prorsus ut vir bonus dicendi peritus (cf. Helm 104, 20; Cato, frg. p. 80 Jord). Met. 4, 26 saeviens coruscans. Met. 3, 22 sic exterminatus animi, attonitus in amentiam (Met. 3, 3 spirantes . . palpitantes; Met. 3, 7 commotos . . adfectos). Met. 10, 2 pietate, modestia praecipuum. Ap. 17 cum tribus venisse, omnes liberasse. Met. 3, 1 Commodum . . Aurora . . caelum inequitabat, et . . nox reddidit, aestus invadit. Met. 1, 5 ut prius noritis, cuiatis sim, qui sim. Met. 6, 24 ut Musae quidem chorum canerent, tibias inflarent.¹⁾ — Ad eandem dictionis speciem revocanda sunt illa apud Apuleium perusitata: Met. 8, 4 genis hac illac iactatis (Ter. Haut. 512, Petron 57). Met. 2, 23; 2, 30; 3, 29; 4, 35 etc. hinc inde. D. Socr. 6, Met. 1, 5; 8, 22 ultro citro (Ad optimorum autem scriptorum usum inclinant 'hinc atque inde' Plat. 2, 3; 'huc atque illuc' D. Socr. 10).

¹⁾ Iniuria Helm his Metam. locis asyndeton emendatione delet, cf. eius edit. p. 5, 2; 52, 8; 146, 24.

Rerum dispositio.

pag.

1. De partibus sententiae: a) de praedicato et subiecto p. 6, b) de attributo et appositione p. 11, c) de notionibus praedicativis p. 14, d) de adverbis p. 14, e) de casibus p. 15, f) de praepositionibus p. 24, g) de verbo infinito p. 32: 1. de infinitivo p. 32, 2. de gerundio et gerundivo p. 33, 3. de participio p. 34, 4. de supino p. 35	
2. De modis et temporibus	36
3. De generibus verbi	40
4. De parataxi sententiarum	41
5. De generibus sententiarum: a) de sententiis interrogativis p. 44, b) relativis p. 47, c) quod p. 49, d) quam p. 49 e) cum p. 50, f) quoniam p. 51, g) ut (ubi) p. 51, h) si (nisi) p. 52, i) quin p. 54	
6. De consecutione temporum	54
7. De particulis	55
8. De pronominibus	61
9. De gradatione	64
10. De verborum quorundam proprio usu	67
11. De proprietatibus quibusdam structurae sententiarum	67

Index vocabulorum.

Ab 27
 abhinc 60
 ablativus 23/24
 absque 28
 abundantia orationis 68—71; — particularum 60/61
 accurare, absol. 67
 accusativus 19—23
 ad 24/25
 adverbia 11, 14/15, 31, 60, 71; abundantia — 70
 ain (tandem) 44
 alius (alter, ceteri) 13, 64
 anacoluthon sive attractio 9
 anne (fortasse an) 46/47
 ante 28
 appositio 13
 apud 25/26
 asyndeton bimembre 72
 at (ast) 56
 attributum 11/12
Ceterum 57
 clam 31
 commodare sc. se 67
 coniunctivus 37/38
 contra 27
 cum c. ind. 50/51; praep. 11, 12, 28
Dativus 17—19
 de 28/29, 12
 demutare, intrans. 67
 dimidio tanta 65
 diu 59
 dudum 59
Enim 49, 57
 equidem 58
 et (que, ac) 55
 ex 27, 12
 exinde 60
Figurae orationis 71; — etymol. 22, 24
Geminatio 69
 genetivus 15—17

gerundium (gerundiv.) 33/34
 gradatio 64—66; — compar. et superl. 66
Habere, intrans. 67
Ibi (inibi, interibi) 60
 igitur 58
 ilico 58
 illi = illic; eccille 62
 immo 58
 imperativus 38/39
 in 29—31
 indicativus 36/37
 infinitivus 32/33
 inter 27
Locativus 24
Magis omittitur 49/50
 miser 14
 multo tanta 65
Nam quis 57
 ne ut 61
 nec (neque) 38
 negationes 55/56, 37/38
 nimium 23, 66; nimis quam 65
 nullus 14
 num — an 44
Ob 26
 ocus 66
 olim 59
Parataxis 13, 41—43
 parentheses 42
 participium 34/35
 particulae 55—61; abundantia — 60/61
 partim 60
 pluralis verbi 11
 pone, post 26
 positio verborum 67/68
 prae 27/28
 praebere (sc. se) 67
 praedicativa 14
 praepositiones duplic. 31/32
 praesens 14
 prolepsis 14, 68

promovere, intrans. 67
 pronomina 9, 10, 13, 46, 47/48, 61—64,
 68, 71; abundantia — 69/70
Qua-qua-qua 62
 quam 49/50, 65
 quasi 53
 quassanti capite 67
 queo (nequeo) 41, 54
 qui 37
 quin 54
 quippe qui 47
 quod enim 49; — utinam 37
 quoniam 51
Sed 56
 sententiae interrogat. 36, 44—47; —
 relativ. 46, 47—49

si (nisi) 52/53, 46
 super 31
 supinum 35/36
 synesis (generis etc.) 12/13, 11
Tempora 39, 52, 54, 71
 toti 64
Unus 63
 ut (ubi) 37, 51/52
 utrique 64
Variatio orationis 71
 vel 57
 verba: impers. 9/10; activ. et depon.
 40/41; — ellipsis 6/7
 vicem 59

Loci critice adnotati.

Met. 1,1 (1,6 H.)	p. 8
— 1,2 (3,5)	20
— 1,5 (5,1; 5,2)	62; 72
— 1,7 (7,4; 6,17)	31; 35
— 1,17 (16,3)	70
— 1,25 (23,12)	45
— 2,4 (28,8)	13
— 2,8 (31,13)	57
— 3,1 (52,8)	72
— 3,7 (57,10)	42
— 4,6 (79,6)	65
— 4,28 (94,16; 95,9)	40; 7
— 4,30 (93,17)	10
— 5,11 (112,3)	45
— 6,5 (132,12)	45
— 6,16 (140,18)	37
— 6,24 (146,24)	72
— 7,7 (159,10)	42
— 7,12 (163,17)	60
— 7,24 (172,3)	35
— 9,41 (237,6)	68
— 10,27 (258,13)	68
— 13,30 (261,16)	62

Met. 10,33 (264,10)	p. 57
— 11,8 (272,16)	42
Ap. 2 (2,5 H)	9
— 14 (16,19; 17,5)	50; 34
— 16 (19,2)	45
— 17 (21,9)	31
— 31 (37,12)	50
— 40 (46,14)	23
— 51 (58,5)	63
— 52 (59,6)	42
— 57 (65,25)	31
Flor. 6 (151,12 VI.)	17
— 9 (155,3; 157,7)	56; 8
— 16 (172,20)	17
— 17 (177,8)	34
— 22 (188,12)	9
D. Socr. 12 (15,26 G.)	15
— Prol. (2,5)	42
Plat. 1,8 (70,9 G.)	42
Mund. 9 (113,10 G.)	42
— 33 (130,11)	42
— ! rooem. (105,1)	70

Vita.

Natus sum Maximilianus Leky anno proximi saeculi LXXXII mens. Octobr. die XXVI; fidei addictus sum catholicae. Primis litterarum elementis imbutus gymnasium Ratiboriense adii. Deinde testimonium maturitatis adeptus studiis philologicis me dedidi: ac primum Vindobonae duo per semestria, deinde Gryphiae per quinque, postea Monasterii per duo semestria. Atque docuerunt me viri doctissimi v. Arnim, Arnold, Bormann, Busse, Engelbrecht, Gercke, Geyser, Heinzel, Heller, Kroll, Müllner, Pernice, Radermacher, Rehmke, Reisch, Schuppe, Spannagel. Interfui exercitationibus philologicis, philosophicis, historicis, archaeologicis perque tria semestria sodalis ordinarius fui seminarii philologici moderantibus Gerckio, Krollio, Radermachero. His omnibus viris maximam gratiam habeo, imprimis vero Gerckio et Krollio, qui quantum in me benevolentiae et favoris contulerint, numquam obliviscar. Atque ad postremum grato animo profiteri mihi non omittendum esse puto, in hac dissertatione conficienda benigne me adiuvisse Sonnenburgium, virum illustrissimum, maximaque liberalitate praecipue Krollium, magistrum de me optime meritum.
